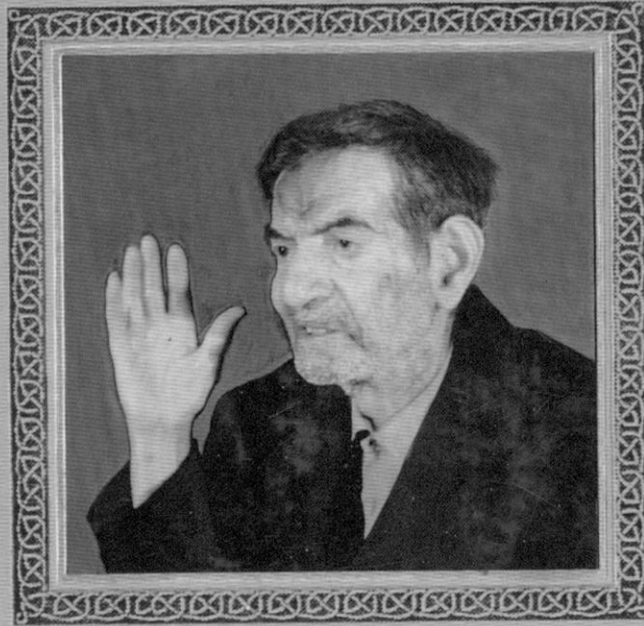

USTAD
Məhəmməd Hüseyin
ŞƏHRİYAR

Redaksiya Hey'əti: Fəraməz Maqsudov, Elçin, Bəkir Nəbiyev,
Yaşar Qarayev, İsa Həbibbəyli,
Şirindil Alışanlı, Teymur Kərimli

Həbibbəyli İsa Əkbər oğlu. Ustad Məhəmmədhüseyn Şəhriyar (albom-monoqrafiya). Bakı, "Elm", 1999, 140 səh.

ISBN 5-8066-1135-3

Əməkdar elm xadimi, filologiya elmləri doktoru, professor İsa Həbibbəylinin "Ustad Məhəmmədhüseyn Şəhriyar" albom-monoqrafiyasında XX əsr Azərbaycan ədəbiyyatının klassiki, Cənubi Azərbaycanda anadilli milli şe'rin misilsiz nümunələrini yaratmış Seyid Məhəmmədhüseyn Şəhriyarın (1905-1988) çətin və ibrətamiz ömür yolu və zəngin bədii yaradıcılığı elmi şərhlər, nadir şəkillər və sənədlər əsasında işıqlandırılmışdır.

H $\frac{460300000-906}{655 (07) - 1999}$ Sifarişlə

© "Elm" nəşriyyatı, 1999

**ŞƏHRİYARIN 90 İLLİK
YUBİLEYİNİN KEÇİRİLMƏSİ HAQQINDA
AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI PREZİDENTİNİN
S Ə R Ə N C A M I**

Dahi Azərbaycan şairi, Azərbaycan və İran ədəbiyyatlarının inkişafında böyük xidmətləri olan Məhəmmədhüseyn Şəhriyarın anadan olmasının 90 illik yubileyinin keçirilməsinin Azərbaycanın ədəbi-mədəni həyatı üçün müstəsna əhəmiyyətini nəzərə alaraq

QƏRARA ALIRAM:

1. Şəhriyarın 90 illik yubileyi Azərbaycan Respublikasında təntənəli şəkildə qeyd olunsun. Yubiley tədbirlərinin hazırlanması və keçirilməsi məqsədi ilə aşağıdakı tərkibdə Təşkilat Komitəsi yaradılsın:

TƏŞKİLAT KOMİTƏSİNİN SƏDRİ

Elçin Əfəndiyev - Azərbaycan Respublikası baş nazirinin müavini

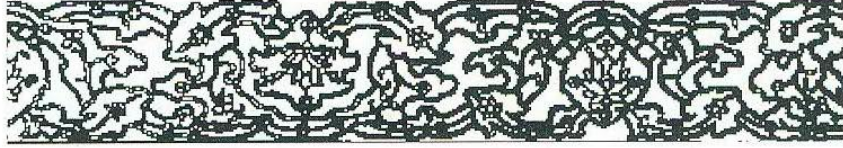
TƏŞKİLAT KOMİTƏSİNİN ÜZVLƏRİ

Rəfael Allahverdiyev - Bakı şəhər İcra hakimiyyətinin başçısı
Fatma Abdullazadə - Azərbaycan Respublikası Prezidentinin İcra Aparatının Humanitar siyasət şöbəsinin müdiri
Polad Bülbüloğlu - Azərbaycan Respublikasının Mədəniyyət naziri
Sirus Təbrizli - Azərbaycan Respublikasının mətbuat və informasiya naziri
Nizami Xudiyev - Azərbaycan Dövlət Teleradio Verilişləri Şirkətinin sədri
Fəraməz Maqsudov - Azərbaycan Elmlər Akademiyasının prezidenti
Anar Rzayev - Azərbaycan Yazıçılar Birliyinin sədri
Misir Mərdanov - M.Ə.Rəsulzadə adına Bakı Dövlət Universitetinin rektoru
İsa Həbibbəyli - Y.Məmmədliyəv adına Naxçıvan Dövlət Universitetinin rektoru
Bəkir Nəbiyev - Azərbaycan Elmlər Akademiyasının ədəbiyyat, dil və incəsənət bölməsinin akademik-katibi
Yaşar Qarayev - Azərbaycan Elmlər Akademiyasının Nizami adına Ədəbiyyat İnstitutunun direktoru
Bəxtiyar Vahabzadə - xalq şairi
Nəbi Xəzri - xalq şairi
Balas Azoroğlu - xalq şairi

2. Azərbaycan Elmlər Akademiyası və Mətbuat və İnformasiya Nazirliyi Şəhriyar irsindən seçmələrin hazırlanıb çap olunmasını təmin etsinlər.

3. Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabineti bu sərəncamdan irəli gələn məsələləri həll etsin.

HEYDƏR ƏLİYEV
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti
Bakı şəhəri, 29 oktyabr 1997-ci il

USTAD MƏHƏMMƏDHÜSEYN ŞƏHRİYAR ÖMÜR VƏ SƏNƏT YOLU

Çoxəsrlik Azərbaycan ədəbiyyatının görkəmli nümayəndələrindən biri də Seyid Məhəmmədhüseyn Şəhriyərdir. Ustad sənətkarın adı Azərbaycan dilində yaranan şe'rin İmadəddin Nəsimi, Şah İsmayıl Xətai, Məhəmməd Füzuli, Molla Pənah Vaqif, Mirzə Ələkbər Sabir, Hüseyn Cavid, Səməd Vurğun və başqaları kimi görkəmli nümayəndələri ilə bir sırada çəkilməyə layiqdir. Məhəmmədhüseyn Şəhriyər XX əsr Azərbaycan poeziyasının nəhəng, qüdrətli ədəbi simasıdır. Onun adını və sənətini Azərbaycanın şimalı, yaxud cənubu ilə məhdudlaşdırmaq qeyri-mümkündür. Şəhriyarın əsərləri artıq uzun illərdir ki, o taylı-bu taylı Azərbaycanın hüdudlarını aşaraq dünyanın azərbaycanlılar yaşayan bütün ölkələrində yayılmışdır. Bu mə'nada ustad Məhəmmədhüseyn Şəhriyər dünya azərbaycanlılarının sevimli şairi olmaq hüququ qazanmışdır.

Eyni sözləri Məhəmmədhüseyn Şəhriyarın "Heydərbabaya salam" poeması haqqında da demək olar. Coğrafi mə'nada Heydərbaba dağının Cənubi Azərbaycan ərazisində yerləşməsinə və Şəhriyarın məhz Xoşginab kəndi ətrafındakı Heydərbaba dağına üz tutmasına, müraciət etməsinə baxmayaraq, buradakı Heydərbaba dağı sözün geniş mə'nasında Vətən anlayışını mə'nalandırır. Buna görədir ki, əsəri "Heydərbabaya salam" əvəzinə "Azərbaycana salam", yaxud "Vətənə salam" da adlandırmaq olardı. Şair özü də "Heydərbaba, səni Vətən bilmişdim, Vətən deyib baş götürüb gəlmişdim" ¹ - deməklə Heydərbaba dağının onun üçün müqəddəs ana Vətənin rəmzinə çevrildiyini e'tiraf etmişdir. Bütövlükdə "Heydərbabaya salam" poeması Vətən haqqında yeni və qüvvətli poetik manifestdir.

Artıq elmi ədəbiyyatlarda çoxdan bəri e'tiraf olunduğu kimi Seyid Məhəmmədhüseyn Şəhriyər fars dilində də orijinal və mükəmməl sənət əsərləri yaratmağa nail olmuşdur. Təsadüfi deyildir ki, Məhəmmədhüseyn Şəhriyarın adı farsdilli ədəbiyyatın Nizami Gəncəvi, Sə'di Şirazi, xüsusən Xacə Hafiz kimi ölməz şairləri ilə yanaşı çəkilir. Fars dilində qiymətli əsərlər yazması onu İranda, Hindistanda, Əfqanıstanda, Tacikistanda, hətta bu dilə yaxın olan ərəb dünyası ölkələrində də

1. Bax: Məhəmmədhüseyn Şəhriyar. Yalan dünya (şe'rlər və poemalar), Bakı, 1993, səh. 172.

tanıtılmışdır. Azərbaycan dilində yazılmış əsərlərində Şəhriyar daha çox milli, farsdilli şe'rlərində isə bəşəridir. Bununla belə, Məhəmməd-hüseyn Şəhriyarın fars dilində yazdığı əsərlər azərbaycanlı ruhunun poetik ifadəsidir. İki dildə yazıb-yaradan sənətkarlar bu dillərdən birində qələmə aldıkları əsərlərlə məşhur olduğu halda, Məhəmməd-hüseyn Şəhriyar hər iki dilin poetik zirvəsini fəth etməyi bacarmışdır. Bütün bunlara görə Şəhriyar sənətinin yayılma dairəsi çox genişdir.

Məhəmməd-hüseyn Şəhriyarın əsərləri hələ şairin öz sağlığında Türkiyədə nəşr olunmuş, Anadolu türkcəsində uğurla səslənmişdir. Öz növbəsində Anadolu türkcəsi şairin yaradıcılığının təkcə Türkiyədə deyil, bütün türk dünyasında yayılmasına və tanınmasına şərait yaratmaqdadır. Beləliklə, Azərbaycan şairi Məhəmməd-hüseyn Şəhriyarın adı və sənəti bütövlükdə türk-müsəlman dünyasında məşhurdur. Şairin haqqında mə'lumatların dünya dillərində də yayıldığını və ya ustadın şe'rlərinin Avropa xalqlarının dillərində, xüsusən ingilis və fransız dillərində səsləndiyini nəzərə alsaq, artıq Şəhriyarın ölməz adının və parlaq sənətinin daha geniş miqyasda tanındığını və şöhrət qazandığını aydın surətdə görürük.

Məhəmməd-hüseyn Şəhriyar Azərbaycan ədəbiyyatının görkəmli klassikidir.

Şəhriyar türk-müsəlman dünyası ədəbiyyatının qüdrətli nümayəndəsidir.

Seyid Məhəmməd-hüseyn Şəhriyarın ölməz, həmişəyaşar irsi dünya ədəbiyyatı və mədəniyyəti xəzinəsinin əbədi sərvətidir.

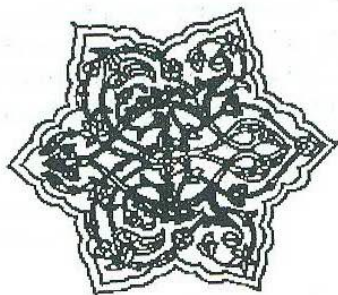

Ümumiyyətlə, indiyədək bir sıra dəyərli araşdırmaların, məqalələrin və müqəddimələrin meydana çıxmasına baxmayaraq, Məhəmməd-hüseyn Şəhriyarın mükəmməl elmi tərcümeyi-halı hələlik yazılmamışdır. Bu, ədəbiyyatşünaslıq elminin mühüm vəzifələrindən biridir. Şəhriyarı tanyan nəsillərin, ustad şairin müasirlərinin, xüsusən övladlarının yaşadığı indiki dövrdə həmin mühüm əhəmiyyətə malik olan elmi vəzifəni yerinə yetirmək daha məqsədəuyğun və münasib olardı. İllər keçdikcə bu iş get-gedə çətinləşəcəkdir. Bu mühüm elmi vəzifəni həyata keçirmək ilk növbədə Güney Azərbaycanın alimlərinin üzərinə düşür. Türkiyədən olan şəhriyarşünas araşdırmaçı Yusif Gədikli də eyni fikirdədir: "Bunu da deməliyik ki, Şəhriyar haqqında aparılacaq araşdırmalarda Güney Azərbaycanın elm adamlarına böyük vəzifələr düşür. Çünki bu sahədə dürüst araşdırmalar nə Türkiyədə, nə də Şimali Azərbaycanda deyil, şairin doğulub yaşadığı yer olması e'tibarilə ancaq Güney Azərbaycanda aparıla bilər".¹

1. Yusif Gədikli. Şəhriyar və bütün türkçe şe'rləri, Türkiyə, İstanbul. "Ötükön" nəşriyyatı, 1997, səh.25

İsa Həbibbəyli

USTAD
MƏHƏMMƏDHÜSEYN
ŞƏHRİYAR

Bakı, "Elm" - 1999

۳

Seyid Məhəmmədhüseyn Şəhriyar nə vaxt anadan olmuşdur? Bu suala verilən cavablar müxtəlifdir. Ustadın tərcümeyi-halının digər məqamları kimi bu mühüm faktın da indiyədək mübahisəli şəkildə qalması haqlı olaraq narazılıq doğurur. Akademik Bəkir Nəbiyev yazır: “Şəhriyar qədim, yaxud erkən orta əsrlərin qaranlıqları içərisində uzun müddət namə'lum qalıb, təzəcə aşkara çıxarılan şairlərdən deyildir. O, bizim çağdaşımız, cəmisə on il əvvəl... dünyasını dəyişmiş... çox məşhur bir sənətkardır. Onun təvəllüd günü niyə müxtəlif mənbələrdə bu dərəcədə fərqli olan 5 variantda yazılır?... Mən inanıram ki, ...tədqiqatçılar ümumi obyektiv qənaətə gələcək və ədəbi ictimaiyyəti şairin yaşı barədə elmin son sözü ilə tanış edəcəklər”.¹

Hələlik isə mənzərə aşağıdakı kimidir:

Türkiyədən Əhməd Atəş Məhəmmədhüseyn Şəhriyarın 1907-1908-ci ildə doğulduğunu qeyd etmişdir.² Güney Azərbaycanından doktor Cavad Hey'ət,³ Həmid Məmmədzadə və Qulamhüseyn Beqdeli,⁴ Türkiyədən Yavuz Akrınar,⁵ Nizaməddin Onk,⁶ və başqaları 1906-cı il tarixinə üstünlük vermişlər. Azərbaycan Sovet Ensiklopediyasında,⁷ İstanbulda yayımlanmış “Yazarlar sözlüyü”ndə ⁸ də 1906-cı il tarixi öz əksini tapmışdır.

Burasını da nəzərə almaq lazımdır ki, Şəhriyarın doğum vaxtını 1906-cı il kimi qeyd edənlər həmçinin əksər hallarda 1907-ci il tarixini də göstərməli olmuşlar. Fikrimizcə, bu, hicri-şəmsi təqvimə ilə ustadın anadan olma tarixi kimi qeyd olunmuş 1285-ci ilin miladi tarixə çevrilərkən 1906-1907-ci il şəklində ifadə olunmasından irəli gəlir.

Bütün bunlarla bərabər, ustad Məhəmmədhüseyn Şəhriyarın təvəllüd tarixi haqqında geniş yayılmış tarixlərdən biri də 1904-1905-ci illərdir. Bu iki tarixin meydana çıxması da şairin anadan olmasına dair hicri-şəmsi 1283-cü il tarixinin miladi tarixə çevrilməsi ilə əlaqədardır. Tədqiqatçıların bir qrupu çevrilmə zamanı 1904, başqa bir qrupu isə 1905-ci il tarixinə istinad edirlər. Akademik Bəkir Nəbiyevin “Şəhriyar kəlamının vüs'əti” kitabında ⁹ və Yusif Gədəklinin “Şəhriyar və bütün türkcə şe'rləri” monoqrafiyasında ¹⁰ Şəhriyarın anadan olma tarixi 1904-cü il kimi qeyd olunmuşdur. 1905-ci ilə istinad edənlər

1. Bəkir Nəbiyev. Şəhriyar kəlamının vüs'əti. Bakı, 1998, səh.18.

2. Əhməd Atəş, Şəhriyar və Heydərbabaya salam. Ankara, 1964, səh.7.

3. Cavad Hey'ət. Şəhriyar. “Türk dili” dərgisi. Ankara, 1988, N-442, səh.212-213.

4. Məhəmmədhüseyn Şəhriyar. Aman ayrılıq (tərtib edənlər: Qulamhüseyn Beqdeli və Həmid Məmmədzadə Bakı, Azərəşr, 1981, səh.4.

5. Yavuz Akrınar. Azəri ədəbiyyatı araşdırmaları. İstanbul, 1995, s.86.

6. Nizaməddin Onk. Məhəmmədhüseyn Şəhriyar. Bax: “Türk dünyası araşdırmaları” dərgisi, İstanbul, 1989, N-59, səh.135-136.

7. Bax: Azərbaycan Sovet Ensiklopediyası. Bakı, 1987, səh.525.

8. Öncər Cıravoğlu. Yazarlar sözlüyü. Türkiyə, İstanbul, 1999, s.324.

9. Bəkir Nəbiyev. Şəhriyar kəlamının vüs'əti. Bakı, 1988, səh.3.

10. Yusif Gədəkli. Şəhriyar və bütün türkcə şe'rləri. Türkiyə, İstanbul, 1997, səh.30.

lər arasında isə Hökümə Billurinin ¹, Teymur Əhmədovun ², Esmira Şükürovanın ³, Yəhya Şeydanın ⁴, Nazim Rizvanın ⁵ və başqalarının tədqiqatlarını göstərmək olar. Bizə görə 1905-ci il tarixi gerçəkliyə daha çox uyğundur. Bəlkə şair özü də bunu nəzərə alaraq "İdareyi Külli İslami Təşkilat"ı tərəfindən hazırlanmış anadan olmasının 80 illiyini Təbrizdə 1283 (1984)-cü ilin isfənd (fevral) ayında keçirmişdir. Hicri təqvimə ilə martdan başlanan ilin axırıncı iki ayı - yə'ni yanvar və fevral ayları miladi tarixə çevrilərkən yeni ilə təsadüf edir. Buna görə də doğum tarixi kimi istinad edilən 1283-cü ilin fevral ayı məhz 1905-ci ilə təsadüf edir. Tədqiqatçı Nazim Rizvanın vaxtilə ustad Şəhriyarın fars dilində yazdığı "Dər xaneyə-təqdir" şe'rindən aldığı misralarda ifadə olunan tarixlərə əsaslanaraq gəldiyi aşağıdakı qənaət doğum tarixi kimi 1905-ci ilin reallığını bir daha təsdiq edir: "Nəhayət, diqqətli araşdırmalar nəticəsində Şəhriyarın dünyaya gəldiyi ili və ayı aydınlaşdırma bildik. Şair "Dər xaneyə-təqdir" adlı qəzəlində yazmışdır:

*"Min üç yüz iyirmi dördün fərvərdin ayında -
Ömrümdən qırx ildən artıq keçməyib.
Ancaq mən qocalmışam".*

Beləliklə, mə'lum olur ki, şair bu şe'ri özünün 40 illiyinə həsr etmişdir.⁶ Deməli, Şəhriyar hicri-şəmsi 1284-cü ilin fərvərdin ayında, yaxud miladi tarixlə 1905-ci il martın sonu, aprelin əvvəlində anadan olmuşdur".⁷

Elmi fikirdə, şəhriyarşünaslıqda da digər mülahizələrlə müqayisədə böyük ustadın 1905-ci ildə anadan olmasına dair mə'lumatlar çoxluq təşkil edir. Bundan başqa şairin hazırda yaşayan ailə üzvləri də təxmini də olsa 1905-ci ilə üstünlük verirlər. Qızı Şəhrizad Şəhriyarın görkəmli ədəbiyyatşünas, professor Qulamhüseyn Bəqdeliyə yazdığı məktubunda 1285-ci ilin deyil, 1283-cü ilin atasının təvəllüd tarixinə daha uyğun gəldiyini bildirməsi ⁸ də bunu sübut edir.

Beləliklə, Seyid Məhəmmədhüseyn Şəhriyar 1905-ci ildə Təbrizdə qədim Bağmeşə məhəlləsində anadan olmuşdur. Ədibin adı Seyid

1. Hökümə Billuri. Məhəmmədhüseyn Şəhriyar. Bakı, "Elm", 1984, s.19.

2. Teymur Əhmədov. Azərbaycan yazıçıları. Bakı, 1995, səh.571.

3. Esmira Şükürova. Məhəmmədhüseyn Şəhriyar. Həyatı, mühiti, yaradıcılığı. Bakı, 1998, səh.8.

4. Yəhya Şeyda. Ədəbiyyat ocağı. Təbriz, 1364 (1985), səh.19.

5. Nazim Rizvan. Məhəmmədhüseyn Şəhriyar yaradıcılığında vətənpərvərlik (namizədlik dissertasiyasının avtoreferatı). Bakı, 1985, səh.5.

6. Şəhriyar "Dər xaneyə-təqdir" qəzəlində 40 yaşında olduğuna işarə etsə də bu şe'ri bütövlükdə yaxın dostu, Tehran bələdiyyəsinin məs'ul işçisi Cəfərxan Təqdirin vəfatı münasibətilə yazmışdır.

7. Nazim Rizvanov. Şəhriyar nə vaxt anadan olmuşdur? "Elm və həyat" jurnalı, 1984, N-10, səh.30.

8. Bax: Yusif Gədikli. Şəhriyar və bütün türkcə şe'rləri. İstanbul, 1997, səh.29.

Məhəmmədhüseyn Behcət Təbrizi, təxəllüsü Şəhriyardır. Görkəmli şair yaradıcılığının ilk dövrlərində şe'rlərini "Behcət" təxəllüsü ilə yazmışdır. Bundan başqa, satirik şe'rlər yazarkən onun "Qurazə" (dəmir yonqarı) təxəllüsünü işlətdiyi də mə'lumdur. Bununla belə, ustad sənətkar türk-müsəlman aləmində və ümumiyyətlə dünya ədəbiyyatında Şəhriyar kimi tanınır və geniş şöhrət qazanır. Hətta onu yüksək mə'nada "şairlərin Şəhriyarı"¹ da adlandırırlar.

Ustad Məhəmmədhüseyn Şəhriyarın atası Hacı Mirağa Xoşginabi adından da görüldüyü kimi, Güney Azərbaycanın Xoşginab bölgəsindən idi. O, tanınmış və bacarıqlı vəkil kimi xalq arasında xüsusi hörmət qazanmışdı. Məhəmmədhüseyn Şəhriyar "Heydərbabaya salam" poemasında böyük ehtiramla xatırladığı atasını aşağıdakı kimi təqdim etmişdir:

*Mənim atam süfrəli bir kişiydi,
El əlindən tutmaq onun işiydi,
Gözəllərin axıra qalmışiydi.²*

Mirağa Xoşginabi haqqında ən müfəssəl mə'lumatı da "Heydərbabaya salam" poemasında yazdığı izahlarda atanın şair oğlu Seyid Məhəmmədhüseyn Şəhriyar özü vermişdir:

"Mənim atam rəhmətlik Mir ağa Xoşginabi - xoşsifət bir seyid idi. İlk baxışdan əsil-nəsəbi və nəcabəti gözə çarpırdı. Orta boylu, gözəl bədənli, vüqarlı, şirin danışığı, nüfuzedicə baxışlı idi. Çox səxavətli idi. Ailə üzvlərinin sayı 30-40 nəfər olardı. Bərəkətli süfrəsi gecəgündüz şəhərlinin-kəndlinin üzünə açıq olardı. Şe'r qoşması da vardı. Çox şe'r və musiqisəvər, hər cür sənət növünə həvəsli idi. Yaxşı xətt yazırdı. İri yazıda rəhmətlik Xoşnevisbaşının, narın xətdə isə rəhmətlik Əmir Nizam Kərvəsinin şagirdi olmuşdu. Adətən çox səbirli və yumşaqxasiyyət olsa da, nadir hallarda həm də çox əsəbiləşər və qəzəblənərdi. O zaman başının və üzünün tükləri qabarar, gözləri qızarırdı. Məşğul olduğu hüquq və məhkəmə işlərində çox dərin idi. Əksər davaları sülh və barışıqla başa çatdırırdı. Günahı olan çox pulu müttəhimi rədd etmiş, əksinə, günahsız müttəhimləri pulsuz qəbul edərək, hətta mənzil xərclərini də öz cibindən vermişdi.

Doğrudan da bütün ömrünü məzlumların hüququnu müdafiəyə sərf etmişdi. Zahirən hamı ilə ünsiyyətdə olsa da, daxilən çox dindar və çəkingən idi...Dövrünün alimləri yanında sözü dəlil gücündəydi"³.

Qürurlu ata Mirağa Xoşginabının Kövkəb xanım ilə nikahından dünyaya gəlmiş övladlardan 4-5 nəfəri gənc ikən dünyalarını dəyişmişlər.

1. Məhəmmədağı Şəbüstərli (Zehabi). Şairin məzarı qarşısında (şe'r). Bax: "Yalan dünya" (şe'rlər və poemalar). Bakı, 1993, səh.458.

2. Məhəmmədhüseyn Şəhriyar. Divani-türki. Bakı, 1993, səh.22.

3. Bax: Divani-türki. Bakı, 1993, səh.22-23.

Ədibin qardaşlarından hazırda Təbrizdə yaşayan Mir Sadıq Xoşginabi çoxillik müəllimlik fəaliyyətindən sonra təqaüdə çıxmışdır.¹ Tehran universitetinin müəllimi olan Seyid Rza Xoşginabi isə həm də elmi fəaliyyətlə və xəttatlıqla məşğul olur. Ailədə böyük bacı hesab olunan, Tehrandə ömür sürən Səriyyə xanımın indi 87 yaşı vardır. Daha bir bacı - üç oğul və bir qız anası olan Tahirə xanım Təbriz şəhərində yaşayır. Artıq Tehran əhli sayılan Azadə xanım Xoşginabi həm də bədii yaradıcılıqla məşğul olur. Azadə xanımın ustad Şəhriyarın vəfatı münasibətilə yazdığı şe'r mə'nalı və tə'sirlidir:

*Heydərbaba, oğlun getdi ta gəlməz,
Daha bir də mənə danışıb gülməz,
Şe'rlərindən ruhlar pərvaza gəlməz,
Qurtuldu o şirin-şirin sözləri.*

*Göz yaşı sel kimi gözündən axmaz,
Könlümə od vurub yandırır-yaxmaz.
O məhzun baxışın yadımdan çıxmaz,
Ürəyində bir gizli od var idi,
Həman oddan əziz canın əridi.*

*O elə dağdır ki, yarası bitməz,
Çəkər məhəbbəti ürəkdən getməz,
Min oğuldan biri heç ona yetməz,
Heydərbaba, bu dərdi kimə demək?
Uzun illər gərək dərdü-qəm yemək!²*

Atanın - Təbriz ədliyyəsinin tanınmış vəkili olan geniş dünyagörüşlü, açıq baxışlı Hacı Mirağa Xoşginabının kiçik kitabxanası və zəngin həyat təcrübəsi gənc Şəhriyarın dünyagörüşünün formalaşmasında ilkin məktəb rolunu oynamışdır. Hələ uşaq yaşlarında ikən Seyid Məhəmmədhüseynə yazıb-oxumağı da Hacı Mirağa kişi özü öyrətməyə başlamışdır. Azərbaycan şifahi xalq ədəbiyyatına və klassik ədəbi irsə bələd olan anası Kövkəb xanımdan eşidib öyrəndikləri də onun üçün çox faydalı olmuşdur. Şəhriyar sonralar "evimizin günəşi", "yüz evin iftixarı", "el-obaya gözündən işıq verən bir ana" kimi ürəklə vəsif etdiyi Kövkəb xanımın onun ədəbi taleyində ciddi tə'sirə malik olduğunu xüsusi olaraq vurğulamışdır:

*"Heç bilsən mənə bir vaxt nələr, nələr demiş o!
Həqiqətlər söyləmiş, əfsanələr demiş o.
Onun nağıllarıyla qanadlanmış xəyalım,
Bayatılar, laylalar, təranələr demiş o.
Beşiyimin başında gah gülmüş, gah ağlamış,
Qundağımın bağıni nəğmələrlə bağlamış.*

1. Bax: Nadir Əlinə. Şəhriyar və onun qohumları ilə tanışlıq. "Şəhriyar" qəzeti, 24-31 dekabr, 1998, N-47 (253).

2. Azadə Xoşginabi. Heydərbaba şairi. Bax: M.Şəhriyar. Yalan dünya. Bakı, 1993, səh.430.

*Mənim eşqim, ilhamım, hər nəyim var onundur,
Bu qəmlər, bu ələmlər, bu misralar onundur.
...Mən onun sayəsində boya-başa çatmışam,
Anam məni yaratmış, mən aləm yaratmışam".¹*

Seyid Məhəmmədhüseyn Şəhriyarın uşaqılıq illərinin təsadüf etdiyi "Sərdari-milli" Səttarxanın rəhbərlik etdiyi İrandakı milli-azadlıq hərəkatı, Məşrutə inqilabı da onda unudulmaz təəssürat doğurmuşdur. Yaxın məsləkdaşı Böyükağa Nikəndişin ustad Şəhriyardan eşitdiklərinə əsasən yazdığına görə Səttarxan uşaq yaşlarında anasının qucağında ağlayan Seyid Məhəmmədhüseyni görmüş, hətta onun adını soruşmuş və bu görüş zamanı demişdir: "Ey böyük Allah, Sən bizə kömək elə, zorakılıq edənlərə, zalımlara qalib gələk! Ey böyük Allah, sən bizi dünya xalqlarının yanında başı aşağı eləmə".²

Şəhriyar sonralar da əsərlərində Səttarxanın adını iftixarla çəkmiş, islam inqilabına həsr etdiyi "Zaman səsi" şe'rində onu ilhamla vəsf etmişdir:

*Axır zamandı, bir qulaq as, ərşi titrədir,
Millətlərin haray mədədi, əlaman səsi.
...Mən də səsim ucalsa, gərəkdir yaman deyəm,
Millət acıqlıdır, ucalıbdır yaman səsi.
Miğnatis³ olsa səsdə çəkər, inqilabda bax,
Azadlıq adlı Sərdarımın qəhrəman səsi.
İnsan qocalmış olsa, qulaqlar ağırlaşar,
Sanki yazıq qulaqda guruldar zaman səsi.⁴*

Məşrutə dövründə təhlükəsizliyi tə'min etmək məqsədilə Hacı Mirrağa Xoşginabi təxminən 1909-cu ildə ailəsini ata-baba yurdu Xoşginabə köçürmüşdür. Şəhriyarın uşaqılıq illəri Heydərbaba dağının ətəklərində, Xoşginabda, Şəngilavda, Qayışqurşaq kəndində, Qaraçəməndə keçmişdir. Xoşginab mühiti özünün zəngin etnoqrafik çalarları, qaynar həyatı, rəngarəng milli adət-ənənələri, halal və işıqlı insanları ilə Seyid Məhəmmədhüseynin yaddaşında silinməz dərin izlər buraxmışdır. Bənzərsiz təbiət mənzərələri, koloritli xalq həyatı: - "Xoşginabın yolu, bəndi, bərəsi", "Şəngilova yurdu - aşıq alması", "Quru gölün qazları", "zülfü darar daraq kimi", "biçin üstü sünbül biçən oraqlar", "Mirzəmmədin bağçası", "baxçaların turşaşirin alçası", "bulaqların yarpızı", "çərçilərin ağ nabatı, saqqızı", "kətillərin oturağı, yatağı", "gecə durna köçü" kimi cazibəli detallar Şəhriyarın uşaqılıq xəyalına həmişəlik həkk olunmuşdur. Xoşginabda tanıdığı unudulmaz insanlar: "göy atını oynadan", "tüfəngini aşırıb şaqıldadan" Məmixan, "mərdə şirin, namərdə çox acı" Ağa Mir Qafar kişi, "Xoşginabın gülü"

1. M.Şəhriyar. Yalan dünya. Bakı, 1993, səh.252.

2. Böyükağa Nikəndiş. Şəhriyarın xəlvət dünyası. Təbriz, 1374 (1995), səh.25.

3. Miğnatis - maqnit

4. Məhəmmədhüseyn Şəhriyar. Yalan dünya. Bakı, 1993, s.62-63.

- Fizzə xanım, Nənəqız, Rəxşəndə, ləbbadə geymiş Məşədi Rəhim, “damda quran samovarı, söhbəti” Şüca xaloğlu, Aşıq Rüstəm və ən nəhayət, “heykəlli, saqqallı Tolstoy baba” - Mustafa dayı...onun qəlbində canlı xatirələr kimi əbədi yaşamışdır. Qısamüddətli Xoşginab illəri Məhəmmədhüseyn Şəhriyarın əsas ilham qaynaqlarından birini təşkil edir. Dərin tə'sirə malik olan Xoşginab xatirələri illər keçəndən sonra şairin milli özünəqayıdışının da əsas təkanverici amillərindən birinə çevrilmişdir. Bu mərhələnin zəngin təəssüratları Şəhriyarın şah əsəri olan “Heydərbabaya salam” poemasının əsas nüvəsidir.

Məhəmmədhüseyn Şəhriyar həyatının Xoşginab mərhələsində ilk dəfə məktəbə getmiş, axund Molla İbrahimdən dərs almışdır. Həmin məktəb illəri də Şəhriyar üçün unudulmaz xatirələrə malik olmuş, dünyagörüşünün inkişafı üçün ciddi tə'sir oyatmışdır:

*Bir vaxtında bu məktəb pərgar idi,
Bir Müseyib, bir Məmdhəsən var idi.
Biri xəlfə, biri vərzışkar idi,
Axund bizlə oynamağa gedərdi,
Özü bizə oynamaq öyrədərdi.
...Öu məktəbdə şe'rin şahdin dadmışam,
Axundun ağzından qapıb udmuşam.
Gahdan da bir axundu aldatmışam:
- Başım ağrır, - deyib, qaçıb getmişəm,
Bağçalarda gedib gözdən itmişəm.¹*

Hacı Mirağa Xoşginabının ailəsi 1291 (1912)-ci ildə Təbrizə qayıtmışdır. Seyid Məhəmmədhüseyn Təbrizdə “Talibiyyə” mədrəsəsində oxumuş, burada ərəb, fars dillərini, evdə isə xüsusi müəllim vasitəsilə fransız dilini öyrənmişdir.² Bu dövrdə şair Həbib Sahirlə tanış olmuş, Mirzə Ələkbər Sabirin şe'rlərini oxumaq imkanı qazanmışdır. Gələcək böyük şair özünün ana dilində qələmə aldığı ilk şe'rini də 1292 (1913)-cü ildə məhz “Talibiyyə” məktəbində şagird ikən yazmışdır.³ Onun fars dilində yazdığı birinci qələm təcrübələri də həmin məktəb illərində meydana çıxmışdır. Təbrizdəki “Müttəidə” və “Mütəvəssitə” mədrəsələrində oxuyarkən isə artıq müəllimləri və məktəb yoldaşları onu iste'dadlı gənc şair kimi tanımışlar. Hətta 1299 (1920)-ci ildə onun - 15 yaşlı məktəbli şairin Behcət təxəllüsü ilə yazdığı bir neçə şe'r “Ədəb” adlı dərgidə çap üzə görmüşdür.

Bununla Seyid Məhəmmədhüseyn Behcətin (Şəhriyarın) həyatının Təbriz dövrünün birinci mərhələsi başa çatır. O, 1921-ci ilin mart ayında Tehrana gələrək Darülfünun mədrəsəsində təhsilini davam etdirmiş, bu mədrəsədə ikən Hafiz Şirazinin divanını oxumuş, onun

1. Divani-türki. Bakı, 1993, səh.32-33.

2. Cəmşid Əlizadə. Bclə sadəlikdə və gözəllikdə (Şəhriyarın yadnaməsi). Tehran, 1374 (1995), səh. 2.

3. Yəne orada, səh. 2.

sənətinə ürəkdən bağlanmışdır. Hətta o, "Şəhriyar" təxəllüsünü də Hafizin divanına üz tutmaqla qəbul etmişdir. "Behcət" təxəllüsündən "Şəhriyar" təxəllüsünə keçid sadəcə ad dəyişmə olmayıb, ciddi keyfiyyət dəyişikliklərinə zəmin yaratmışdır. Bu vaxtadək yalnız aşiqanə lirik şe'rlər yazıb fərdi, intim duyğuları tərənnüm edən şair Şəhriyar təxəllüsünü qəbul etdikdən sonra ictimai-fəlsəfi lirikanın kamil bədii nümunələrini yazmağa nail olmuşdur.

Məhəmmədhüseyn Şəhriyar 1924-cü ildə, 19 yaşında ikən Tehrandə Ali Tibb Universitetinə daxil olmuşdur. Universitet illəri (1924-1929) ilk növbədə yeniyetmə gəncin bilik və dünyagörüşünün daha da zənginləşməsi və dərinləşməsi dövrüdür. Bu mərhələdə bədii yaradıcılığın təkamülü istiqamətində də o, nəzərəçarpacaq ciddi uğurlar qazanmışdır. Güney Azərbaycanın tanınmış tədqiqatçısı Əli Sərhənginin dəqiqləşdirmələrinə görə Şəhriyarın ilk şe'r kitabı 1305-ci ildə (1926) Tehrandə "Sədaye-xuda" ("Tanrının səsi") adı ilə çap olunmuşdur.¹

Bu kitaba zəmanəsinin görkəmli şairi, məliküş-şüəra Baharın yazdığı müqəddimədə Şəhriyar "yalnız İranın deyil, bəlkə bütün Şərq aləminin fəxri" ola biləcək parlaq iste'dadlı şair kimi yüksək qiymətləndirilmişdir.² Şairin "Məsnəviye-Ruh və Pərvanə" ("Ruh və Pərvanə məsnəvişi") adlı ikinci kitabı - Pejman Bəxtiyarının ön sözü ilə 1306 (1927)-ci ildə çapdan buraxılmış, gənc qələm sahibinin inkişafında mühüm addıma çevrilmişdir. Nəhayət, Məliküş-şüəra Bahar, Səid Nəfisi və Pejman Bəxtiyarının ön söz yazdıqları üçüncü şe'rlər kitabı olan 196 səhifəlik "Kitabça"sı - Divanı (1929) Məhəmmədhüseyn Şəhriyarı ədəbi-ictimai mühitdə inkarolunmaz iste'dadlı şair kimi qəti olaraq tanıtmışdır.

Bütün bunlarla bərabər, Ali Tibb Universitetində keçən tələbə illəri həm də Şəhriyarın həyatının aşiqlik dövrü hesab oluna bilər.

Cavan aşiq bu illərdə Sürəyya adlı bir qızı dəlicəsinə sevmiş, lakin Pəri adlandırdığı həmin gözələ qovuşa bilməmişdir. Çünki Hökumə Billurinin araşdırmaları sayəsində üzə çıxarılmış Məhəmmədhüseyn Şəhriyarın "Ettelaat" qəzetinə verdiyi müsahibədən bəlli olmuşdur ki, şair eşqinə rəqib kimi "adını və vəzifəsini demək istəmədiyi güclü bir şəxslə üz-üzə gəlmiş"dir.³ O zamankı İran şahının qohumu olan bu qorxulu şəxs Şəhriyarı həbsxanaya saldırmış, az sonra Tehranı tərk etməsi şərtilə onu həbsdən buraxdırıb Nişapura sürgün etdirmişdir. Beləliklə, Məhəmmədhüseyn Şəhriyar Ali Tibb Universitetində təhsili başa çatdıra bilmir, diş həkimliyi və əczaçılıq fakültəsini bitirməyə cəmi 2-3 ay qalmış Tehranı tərk edir. Nakam məhəbbət Şəhriyarın "Həzin nalələr", "İtmış Yusif", "Odda yanan pərvanə", "Köynəyin

1. Əli Sərhəngi. Şəhriyar albomu. "Varlıq" (Şəhriyara həsr olunmuş xüsusi buraxılış). Tehran, 1988, N-69-3, səh.129.

2. Bax: Hökumə Billuri. Məhəmmədhüseyn Şəhriyar. Bakı, 1984, səh.23.

3. "Ettelaat" qəzeti, Tehran, 1350 (1971), N-13 557, səh.18.

qoxusu”, “Dəli Pəri”, “Behcətabad xatirəsi” kimi tə’sirli şe’rlərinin yaranmasına səbəb olmuşdur. Şair “Behcətabad xatirələri” şe’rində vüsala yetə bilməməsini aşağıdakı kimi mə’nalandırır:

*Eşqi var idi Şəhriyarın, güllü, çiçəkli,
Əfsus ki, qəza vurdu, xəzan oldu baharı.¹*

Ümumiyyətlə, “Behcətabad xatirələri” məsnəvisi Şəhriyar lirikasının şah əsərlərindən biridir. Burada eşqinə sədaqətli olan fədakar aşiqin cövrü-cəfası, dolğun bədii obrazı uğurla canlandırılmışdır.

Şəhriyarın universitetdən kənar edilməsi və Tehrandan uzaqlaşdırılmasını müxtəlif səbəblərlə: maddi sıxıntılar, nakam eşqin xətalı sonluğu, artmaqda olan ədəbi şöhrətinə olan paxıllıq və s. ilə izah edirlər. Bu baxımdan Esmira Şükürovanın aşağıdakı qənaətləri daha ümumiləşdirici səslənir: “Heç şübhəsiz, şairi Tehrandan, ictimai-siyasi mühitdən, dövrün mütərəqqi ziyalılarından ayırmaq məqsədi güdən hakim dairələr “Sürəyya-Pəri kartından istifadə etmişdilər”.²

Nişapurda və Məshəddə keçən ağır sürgün illərində (1930-1935) Şəhriyar Notariat kontorunda mə’murluq etmiş, ayda cəmi 32 tükənlik az maaşla çətin günlər keçirmişdir. Şairin “Nişapurda günəş batarkən” adlı poemasında həmin acı sürgün həyatının sərt, amansız xarakterinin mahiyyəti dolğun şəkildə açıqlanmışdır. Bəlli olur ki, Vətəndən, dostlarından, ədəbi mühitdən uzaq salınmış şair dərin iztirablar keçirmişdir:

*Qorxudurdu mənə qürbətə qürub,
Ağladı halıma qürbət də durub.
...Ya ilahi, qəribəm, eylə kömək,
Olmasın kimsə didərgin məntək!
Dostlarım düşdü uzaq, getdi Vətən!
Qaldı bir xəstə ürək, xəstə bədən!
Düşmüşəm bir yerə, yoxdur bir adam,
Olsa da mən bu vilayətdə yadam.
...Bənzərim mən o çəmən bülbülünə -
Qarğa-quzğun daraşdır gülünə.
...Axırı köçdü daha karivanım,
Nə edim ki, cana doymuşdu canım.³*

Bununla belə, Məhəmmədhüseyn Şəhriyar sürgün illərində də imkan daxilində ədəbiyyat havası ilə yaşamağa can atmışdır. Bu dövrdə

1. M.Şəhriyar. Yalan dünya. Bakı, 1993, səh.69.

2. Esmira Şükürova. Məhəmmədhüseyn Şəhriyar. Həyatı, mühiti, yaradıcılığı. Bakı, 1998, səh.14.

3. M.Şəhriyar. Yalan dünya. Bakı, 1993, səh.310-311.

zəmanəsinin məşhur sənət xadimlərindən olan rəssam Kəmalülmülk ilə Nişapur şəhərindəki görüşü (1933) onun ağır dövrünü daha dərin-dən dərk etməsi baxımından mühüm əhəmiyyətə malikdir. Belə ki, görkəmli rəssam özü də dövrün acı tə'qibləri ilə üzləşmiş, layiq olma-dığı məhrumiyətlərə mə'ruz qalmışdı. Bundan başqa, dünya şöhrətli şair Seyid Əbülqasim Firdovsinin Nişapur şəhəri yaxınlığındakı Tus şəhərində keçirilən 1000 illik yubileyi tədbirlərində (1934) müşahidə-çi kimi olsa da iştirak etməsi cavan sənətkarın ədəbi biliyi və mə'lu-matını xeyli zənginləşdirmişdir. Həmçinin Məşhəddə yaşayıb-yaradan şairlərdən Mirzə Rza xan Əqili, Mahmud Fərrux, Azadi və başqaları ilə tanışlıq və əlaqələri ağır sürgün həyatı içərisindəki ümid və təsəl-lilər idi. Bu mərhələdə hələ sürgündə ikən atası Hacı Mirağa Xoşgi-nabinin 23 ramazan 1934-cü ildə vəfatını və Qum şəhərində dəfn edil-məsi xəbərini eşidib dərin sarsıntı keçirmişdir. Şair atasının vəfatında özünün sürgündə olmasından doğan məhrumiyətlərin də tə'siri oldu-ğunu duyduğu üçün daha çox sarsılmışdır. "Atamın matəmində" şe'ri həmin mə'nəvi böhran əhvali-ruhiyyəsinin təbii əks-sədası kimi mey-dana çıxmışdır:

*Yalnız qoyub gedən bizi, ay bixəbər ata!
Getdin özün, mənə elədin bixəbər, ata.
Ey can verən vətəndə, ölən bir qərib tək,
Yandırdı qəlbimi bu ələm, bu kədər, ata!*

*...Qəlbin qanıyla bəsləyən ey bağban mənə,
Dünyada görməyən əməyindən səmər, ata!
Oğlundan ötrü eyləmiş əğyar tə'nələr,
Sarsıtdı bəlkə qəlbini bu tə'nələr, ata!*

*...Sən rəhmdil, vəfalı, sən əhli-güzeşt idin,
Əfv et mənə, bu olsa müyəssər əgər, ata!
...Söylə necə dönüm evə bir gün o qəmlə mən,
Səndən o evdə görməyim heç bir əsər, ata!*

*Mən qalmışam, ümid qalıb, bir də dərdü qəm,
Onlar da oldu puç, qələmində hədə, ata!
...Öldün özün, ürəkdə adın daima yaşar,
Çəkdim qəmində gər biləsən mən nələr, ata!*

Uzun və üzücü sürgün həyatından sonra Məhəmmədhüseyn Şəhri-yar 1935-ci ildə yenidən Tehrana qayıtmışdır. Hacı İsmayıl Əmirxizi-nin xeyirxahlığı sayəsində kənd təsərrüfatı bankında işə düzələn şai-rin həyatında mə'nəvi böhran və xəstəliklər davam edir. O, ruhaxta-ranların və sufi dərvişlərinin mühitinə daxil olur, özü də dərvişvari bir həyat tərzii ilə yaşayır. Hətta 1937-ci ildə "dörd ay sürən Təbriz

I. M.Şəhriyar. Yalan dünya. Bakı,1993, səh.245-246.

səfəri”¹ də onun həmin böhrandan tamam xilas olmasına kömək edə bilmir. Təkrar Tehrana dönən, çətin şəraitdə ədəbi-ictimai fəaliyyətini davam etdirən şair bir müddət tərki-dünya bir həyat keçirir. Hətta uzun zaman qəlbinin bir parçası kimi əziz tutduğu, çətin anlarda sədəsi ilə ürəyini boşaltdığı musiqi aləmindən uzaqlaşır. Həmin mə'nəvi böhran illərini yaxın dostu Lütfullah Zahidi aşağıdakı kimi təsvir etmişdir: “...Dərvişlərin və sufilərin cərgəsinə daxil olub, bu işdə müridliyə çatıb, rəhbər olubdur. Az sonra həmin işdən peşiman olaraq geri çəkilibmişdir. Lakin sonra yenə də evinin qapısını bağlamış, məşğul olduğu musiqi alətlərini, Setarını sındırmışdır...O, yalnız ibadətlə məşğul olur, heç kimin yardımını qəbul etmirdi”.²

Həyatın böyük çətinliklərinə baxmayaraq, Şəhriyar bu mərhələdə mütaliə ilə ciddi surətdə məşğul olmuş, klassik Şərq şe'rinin incəliklərini dərinlən mənimsəmişdir. Fars dilində yazdığı kamil şe'rlərlə o, ədəbi mühitdə yenidən parlanmış, hətta zəmanəsinin Hafizi adını qazanmışdır. Əli Zöhərinin müqəddiməsi ilə 1949-cu ildə çap olunan “Divanı”nın birinci cildi ona çoxsaylı pərəstişkarlar qazandırmışdır. O, İranda yeni şe'rın banilərindən sayılan Nima Yuşiclə tanış olub yaxınlaşmışdır. Şəhriyar klassik şe'r üslubunu yeni şe'rın prinsipləri ilə zənginləşdirmiş, beləliklə, hər iki üslubun vəhdətindən doğan tamamilə orijinal bədii nümunələr yaratmağa müvəffəq ola bilməmişdir. Nəticədə Şəhriyarın şöhrəti daha da artmış, tərəfdarları çoxalmış, ümumxalq məhəbbəti qazanmaq mərtəbəsini fəth etmişdir. Eyni zamanda, Şəhriyar qırxıncı illərin ortalarından sonra İranda Azərbaycan dilinin fəaliyyət dairəsinin məhdudlaşdırılmasından, milli ayrı-seçkiləyin qüvvətlənməsindən, ölkədə həmin istiqamətlərdə sərt tədbirlərin həyata keçirilməsindən də narazı qalmışdır. Bütün bunlar həm də ədəbi-ictimai mühitdə şairə bəslənən qısqançlıq və paxıllığın qüvvətlənməsinə, örtülü şəkildə də olsa yeni növ tə'qiblərin yaranmasına səbəb olmuşdur. Bu mə'nada 1949-1950-ci illərdə şah rejimi Baş nazirinin xüsusi fərmanı ilə Şəhriyara bankdakı fəaliyyətinə görə işə gəlmədən əmək haqqı almaq imkanının yaradılması ona bəslənən qayğıdan çox, ustad sənətkarın ictimai mühitdən təcrid olunması üçün görülən tədbir tə'siri də bağışlayır. Həmin dövrdə bir sıra ədəbi-mədəni tədbirlərə də'vət olunmaması və ya gec çağırılması hallarının da müşahidə edilməsi də eyni münasibətin davamı, əks-sədəsi idi.

Ustad Şəhriyarın dərin mə'nəvi böhrandan xilas olmasında fədakar ananın - Kövkəb xanımın müstəsna rolu vardır. Anasının Tehran səfərləri, şair övladına bəslədiyi qeyri-adi şəfqət, keçən günlərdən, doğma el-obasından, xalq ədəbiyyatından etdiyi tə'sirli söhbətlər görkəmli

1. Yusif Gədəkli, Şəhriyar və bütün türkcə şe'rləri. Türkiyə, İstanbul, 1997, səh.37.

2. Lütfullah Zahidi. Ustad Şəhriyarın bioqrafiyası. Bax: “Divanı-Şəhriyar”. I c., Tehran, 1957, səh.61-62.

sənətkarın ruhunu təzələmiş, onda həyat eşqini qüvvətləndirmişdir. Daha doğrusu, Kövkəb xanım övladını sanki ikinci dəfə yenidən dünyaya gətirmişdir. Şəhriyar “ata qüdrətli, bacı şəfqətli” anasını özünün yeganə xilaskarı saymışdır. Hətta Şəhriyarın doğma ana dilində şe’rlər yazmağa dönüşündə də Kövkəb xanımın müstəsna rolu və tə’siri olduğu danılmazdır. Məşhur “Heydərbabaya salam” poeması əslində Şəhriyar üçün həm də şe’rdən yoğrulmuş möhtəşəm Ana dili abidəsi idi.

Lakin xoşbəxt övlad-ana münasibətləri də uzun sürə bilməmişdir. Kövkəb xanım Tehrandə xəstələnmiş, buradakı Hezartahtab xəstəxanasında müalicə olunmuş, təəssüf ki, müsbət bir nəticə əldə olunmamışdır. Kövkəb xanım 19 avqust 1952-ci ildə xəstəxanada vəfat etmiş¹ və Qum şəhərində Şəhriyarın atası Hacı Mirağa Xoşginabinin məzarının yanında torpağa tapşırılmışdır. Unudulmaz, tə’sirli elegiya kimi səslənən “Ey vay, anam!” şe’rində ana-övlad məhəbbəti də dolğun şəkildə mə’nalandırılmışdır:

*Nə qədər ki, mən sağam, anam da sağdır mənim!
Səsimdə, nəfəsimdə yaşayacaqdır mənim!
Yaşayacaq qəhimdə, pərişan gülüşümdə,
Bir sözünü yad edib qırılan gülüşümdə.
Heç ölərmə, söyləyin, sual verin cahana,
Şəhriyari yetirən şair ürəkli ana?!
O, - sevgidən yoğrulmuş yanar, qaynar bir ürək,
Hara getsəm, köksümdə mənimlə bir gedəcək.²*

Ustad şair Tehranın ona illərdən bəri davam edən haqsız biganə münasibətindən narazı qalmış, 1953-cü ildə qəti olaraq ana Təbrizə üz tutmuşdur:

*Tehranın qeyrəti yox Şəhriyari saxlamağa,
Qaçmışam Təbrizə, qoy yaxşı-yaman bəllənsin.³*

Şair Təbrizin Məqsudiyyə məhəlləsində ailəsi üçün ev alıb yerləşmiş, “Ziraət” Bankında iş girmişdir. O, 25 avqust 1953-cü ildə bibisi qızı Əzizə xanım Əbdülxaliqi ilə ailə həyatı qurmuşdur. Bu nikahdan qızları Şəhrzad (1955) və Məryəm (1957), həmçinin, oğlu Hadi (1959) dünyaya gəlmişdir. Həyatında baş verən dəyişikliklər onun əhvali-ruhiyyəsini xeyli yaxşılaşdırmışdır. Ata-baba yurdu Xoşginaba 1954-cü ildə etdiyi səfər, el-oba ilə səmimi görüşlər ona təzə və tər-təmiz poetik ruh gətirmişdir. Milli ədəbiyyatın görkəmli nümayəndəsi Bulud Qaraçorlu Səhəndlə dostluğu Şəhriyarın ana dilində, xalq həyatından bəhs edən əsərlər yazmaq sahəsində daha fəal çalışmasına müsbət

1. Bir çox mənbələrdə Kövkəb xanımın 1953-cü ildə vəfat etdiyi göstərilmişdir. Biz Yusif Gədəklinin araşdırmasını əsas götürüb, 1952-ci ilə üstünlük veririk.

2. M.Şəhriyar. Yalan dünya. Bakı, 1993, səh.251-252.

3. M.Şəhriyar. Divani-türki. B.,1993, səh.97.

tə'sir göstərmişdir. Bank mə'muru, dəyanətli ziyalı Böyükağa Nikəndişlə yaxın, doğma, e'tibarlı münasibəti də Şəhriyarın həyat eşqinə qol-qanad vermişdir. Həyata və sənətə marağı artmış, incəsənətə meyli yenidən dirçəlmişdir. Şe'r və musiqi gecələrində iştirak etmiş, müasir İranın ən məşhur musiqişünası Əbülhəsən Səba ilə yaxınlaşıb dostlaşmışdır. Tanınmış incəsənət xadimlərindən "sənətin qumrusu" kimi yüksək qiymətləndirdiyi Şahnazi, Əbdülla Dəvami, İqbal Azər və başqaları ilə ünsiyyət də Şəhriyarın həyatında ümid və fərəhi artırmışdır. İranda yeni şe'rın görkəmli nümayəndələri sayılan şairlərdən Nima Yuşic və Sayə ilə görüşləri və söhbətləri sənətdə izlər buraxan ciddi ədəbiyyat dərsləri səviyyəsinə yüksəlmişdir. Təbrizdə və Urmiyada keçirilən Şəhriyar şe'r gecələrində xalqın təbii məhəbbətini hiss edən şair daha da ruhlanmışdır. "Divan"ının ikinci və üçüncü cildlərinin (1955), beş cildlik "Külliyatı"nın (1967) nəşr edilib xalqa çatdırılması, əsərlərindən nümunələrin ingilis dilində (1961) və fransız dilində (1971) çap olunması onun ədəbi şöhrətini artırmışdır. İranın Maarif Nazirliyi tərəfindən hər il 16 martın "Şəhriyar günü" kimi qeyd olunması qərara alınmışdır (1958). Təbriz universiteti ona fəxri doktor diplomu təqdim etmişdir (1969). Bundan başqa, İran-Türkiyə mədəni əlaqələr cəmiyyətinin Şəhriyarın yaradıcılığına həsr olunmuş yubiley xarakterli bədii gecə keçirilməsi yadda qalan ədəbi hadisəyə çevrilmişdir (1971). Şimali Azərbaycanın görkəmli alimi, professor Rüstəm Əliyevlə tanışlığı (1976), onun həsrət və vüsəl duyğuları, habelə cənubdakı ədəbi qüvvələri birləşdirmək sahəsindəki çox zəruri və faydalı sə'yələri Şəhriyara təsəlli və ürək-dirək vermişdir:

*Biz ayrılalı qərndi qardaşlarımızdan,
Leşlər kimi ayrı düşəli başlarımızdan,
Üzmüş əli qafqazlı qarındaşlarımızdan,
Görmən nə hal ollam bu qızıl gülləri tapsam,
Rüstəm Əliyev tək gülü-bülbülləri tapsam.
...Yatsın yava gözlər, hələlik bəxti oyatdım,
El arxama çatdıqda bu gün arzuma çatdım,
Qardaş, səni tapdıqda qəmi, qüssəni atdım.
Sanki Bakını, Gəncəni verdin mənə, qardaş,
Tapdım elimi, arxamı, qurban sənə, qardaş.
...Qardaş, yenə sənsən ki, dalımda dayanıbsan,
Qardaş, yata bilməzsən, uyubkən oyanıbsan,
Mən hər oda yanmışsam, ona sən də yanıbsan,
Yad qardaş olanmaz bizə, qardaş da yad olmaz,
Qəlbim sən ilə şad olu, sənsiz də şad olmaz.'*

Şəhriyarın "Can Rüstəm" şe'rində də qardaşlıq duyğuları ifadə olunmuş, görkəmli alimin hər iki ölkə qarşısındakı xidmətləri "Rüstəm körpüsü" kimi mə'nalandırılıb dəyərləndirilmişdir.

I. M.Şəhriyar. Divanı-türki. Bakı, 1993, səh.63.

M.Şəhriyar 1973-cü ildə görkəmli alim və ictimai xadim, “Varlıq” dərgisinin nəşiri, doktor Cavad Hey’ətin təşəbbüsü və tə’kidi ilə Tehrana getmişdir. Bu dövrdə Bulud Qaraçorlu Səhənd də ona hər cəhətdən maddi və mə’nəvi dəstək olmuşdur. Lakin 1974-cü ilin fevral ayında arvadı Əzizə Əbdülxaliqinin qəflətən vəfat etməsi onu yenidən sarsıtmış və çox qısa müddətdən sonra o, birdəfəlik olaraq Təbrizə dönmüş və ömrünün sonunadək orada yaşamışdır. Şəhriyar Təbrizdə sadə və kasıb, lakin qürurlu bir ömür yaşamışdır. Bu vaxtdan sonra Təbriz Azərbaycan dilli milli şe’rin baş qərargahına çevrilmişdir. İrənin ayrı-ayrı vilayətlərində yaşayıb-yaradan Azərbaycan şairləri Təbrizdə ustad şairin ətrafında birləşmiş, ona böyük ehtiram bəsləmiş, ondan yaradıcılıqla öyrənmişlər. Beləliklə, Təbrizdə Azərbaycan şe’rinin Şəhriyar məktəbi yaranmışdır. Son 30 ilin Cənubi Azərbaycan poeziyası Şəhriyar məktəbindən çıxmışdır.

Təbrizdə, 1984-cü ilin fevral ayında keçirilən ustad Şəhriyarın 80 illik yubileyi qüdrətli sənətkara bəslənilən böyük ümumxalq məhəbbətini nümayiş etdirmişdir. Sağlığında çap olunan kitabları ona xalqın ən sevimli milli şairi kimi böyük şöhrət qazandırmışdır.

İran İslam Respublikasının rəhbəri Ayətullah Seyid Əli Xamineyi ilə Məhəmmədhüseyn Şəhriyarın 1987-ci ildə Təbrizdə keçirilən görüşü böyük ustadın sənət qüdrətinin bütün səviyyələrdə qəbul olunduğunu və yüksək qiymətləndirildiyini göstərir. Çox kasıb yaşamasına baxmayaraq, Şəhriyar bu görüş zamanı onun üçün ayrılmış böyük miqdarda yardımın İran-İraq müharibəsində qaçqın düşənlərə verilməsini tövsiyə etmişdir.

Ustad Məhəmmədhüseyn Şəhriyar 18 sentyabr 1988-ci ildə Tehranın Mehr xəstəxanasında vəfat etmiş, 20 sentyabrda Təbrizdəki Surxab qəbristanlığında “Məqbərətüş-şüəra”da (“Şairlər məqbərəsi”ndə) dəfn olunmuşdur. Həmin gün Cənubi Azərbaycanda milli matəm günü e’lan edilmişdir.

Ümumiyyətlə, Məhəmmədhüseyn Şəhriyar Azərbaycan dilində 90 şe’rin, iki hissədən ibarət olan “Heydərbabaya salam” və “Səhəndiyyə” poemalarının müəllifi kimi məşhurdur. Bu əsərlərdə Azərbaycan xalqının və bütövlükdə dünyanın sevinc və kədəri, ümid və inamları, qayğıları və arzuları ifadə olunmuşdur.

Şəhriyarın yaradıcılığında Azərbaycan mövzusu geniş yer tutur. Ustad şair Azərbaycanı böyük Vətən kimi ilhamla, ürəklə tərənnüm etmiş, bu mövzuda heç bir ideologiyaya tabe olmayıb, ümummilli mənafeyi ifadə edən və əbədi olaraq qala bilən mükəmməl şe’rlər yazmışdır. Şəhriyarın Azərbaycanda şe’rlərində Vətənin şanlı tarixi və

böyük istiqbalı, taleyi və müqəddəratı özünün kamil bədii əksini tapmışdır. Ustadın "Azərbaycan" şe'ri o taylı-bu taylı Azərbaycanda həmin mövzuda yazılmış şah əsərlərdən biridir:

*Könlüm quşu qanad çalmaz sənsiz bir an, Azərbaycan,
Xoş günlərin getmir müdam xəyalımdan, Azərbaycan.
Səndən uzaq düşsəm də mən, eşqin ilə yaşayırım,
Yaralanmış qəlbim kimi qəlbi vuran, Azərbaycan...
...Vətən eşqi məktəbində can verməyi öyrənmişik,
Ustadımız deyib heçdir vətənsiz can, Azərbaycan!
...Ya rəb, nədir bir bu qədər ürəkləri qan etməyin,
Qolubağlı qalacaqdır nə vaxtacan Azərbaycan?!
Övladların nə vaxtadək tərki-vətən olacaqdır?
Əl-ələ ver, üsyan elə, oyan, oyan, Azərbaycan!
Bəsdir fəraq odlarından kül ələndi başımıza,
Dur ayağa! Ya azad ol, ya tamam yan, Azərbaycan!
Şəhriyarın ürəyi də səninkitək yaralıdır,
Azadlıqdır mənə məlhəm, sənə dərman, Azərbaycan!'*

Şəhriyar Vətənin bütövlüyü, qarşılıqlı əlaqələrin yaranması ideyasını da böyük cəsarətlə şe'rə gətirmişdir. Şair hələ 1967-ci ildə, çox çətin dövrdə "Məmməd Rahim həzrətlərinə cavab" şe'rində bunu özünəməxsus şəkildə aşağıdakı kimi mə'nalandırmışdır:

*O taydadır Şəki, Şirvan, Qarabağ,
Bu tayda da Meşgin, Əhər, Qaradağ.
Bir-birlərin Arazdan almış soraq
Araz bizi ayırmadan dağılayıb,
Son özü də gecə-gündüz ağlayıb.*

*Üfüqlərə rə'ya rəngin yaxıram,
Tilsimvari dağlar üstə taxıram,
Eynalıdan, Ərk üstündən baxıram,
Sən də hünər atın minib çaparsan,
Dumanlı dağlarda məni taparsan.²*

Xalq şairi Süleyman Rüstəmə ünvanlanmış mənzum məktub və it-haflar, habelə Əbülfəz Hüseyniyə yazılmış "El bülbulü" şe'ri də milli birlik və bütövlük duyğularından, ayrılıq və həsrət notlarından yığılmışdır. Azərbaycan mövzusunda yazılmış şe'rlərində mövcud çətinliklərə baxmayaraq, şair həmişə özünün sört və qəti poetik sözünü deməyi bacarmışdır:

*Göz yaşımsan, ay Araz, qoyma gözüm baxsa da görsün,
Nə yaman pərdə çəkibsən iki qardaş arasında.*

*Demə dağ-daşdı, Süleyman, məni səndən ayıran şey,
Bir çibandır ki, çıxıbdır göz ilə qaş arasında.³*

1. M.Şəhriyar. Yalan dünya. Bakı, 1993, səh.231-232.
2. M.Şəhriyar. Divanı-türki. Bakı, 1993, səh.45.
3. Göstərilən mənbə. səh.71.

Şəhriyar və ana dili mövzusu da Şəhriyar və Azərbaycan mövzusunun üzvi tərkib hissəsidir. Şairin hələ 1969-cu ildə Pəhləvi rejimi zamanı İranda Azərbaycan dilinin qadağan olunduğu dövrdə yazdığı "Türkün dili" şe'ri ilk növbədə böyük cəsarətin ifadəsidir. Bu şe'r indiyədək ana dilimiz haqqında yazılmış şe'rlərin ən kəsərlisi və qürurlusudur. Şəhriyar ana dilini sadəcə tərənnüm etməmiş, böyük vətəndaşlıq cəsarəti ilə doğma dilin mübariz keşiyində dayandığını bəyan etmişdir:

*Türkün dili tək sevgili, istəkli dil olmaz,
Ayrı dilə qatsan bu əsil dil əsil olmaz.*

*Öz şe'rini farsa, ərəbə qatmasa şair,
Şe'ri oxuyanlar, eşidənlər kəsil olmaz.*

*Fars şairi çox sözlərini bizdən aparmış,
Sabir kimi bir süfrəli şair pəxil olmaz.*

*Türkün məsəli, folkloru dünyada təkdir,
Xan yorğanı, - kənd içrə məsəldir, - mitil olmaz.*

*...Sözlər də cəvahir kimidir, əsli bədəldən,
Təşxis verən olsa, bu qədər zir-zibil olmaz.*

*...Bu Şəhriyarın təb'i kimi çimməli çeşmə,
Kövsər ola bilsə, demirəm, Səlsəbil olmaz.'*

Şimal ədəbiyyatındakı Cənub həsrətini, Təbriz nisgilini Şəhriyarın yaradıcılığında Qafqaz, yaxud o tay harayı, Bakı sorağı mövzuları əvəz etmişdir. "Səfasın unutmayan Qafqaz" Şəhriyar üçün qədim və böyük Azərbaycan mə'nasında düşünülmüşdür. Hər iki Azərbaycanın iftixar edə biləcəyi Bakının "söz-sovu, hekayələri" də ustad şairə geniş mə'nada Vətən haqqında milli düşüncələrini dilə gətirməyə münasib şərait yaratmışdır. Ayrı-ayrı illərdə ən müxtəlif səbəblərdən Bakıya gələ bilməyən Şəhriyar ora sanki xəyali səfər etmiş, "əbədi vəsl üçün" doğma yurdla qucaqlaşmışdır.

Ustad Şəhriyarın böyük ilhamının, nadir iste'dadının bəhrəsi, uğurlu sənət töhfələri olan "El bülbülü", "Can Rüstəm", "Döyünmə-söyünmə", "Qaçaq Nəbi", "Həkiməcan", "Qafqazlı qardaşlarla görüş", "Gözüm aydın" və s. şe'rləri, xalq şairləri Süleyman Rüstəm və Məmməd Rahimə yazdığı mənzum məktublar Güney Azərbaycanında uzun illər Şimali Azərbaycanla əlaqə və ünsiyyətin ən e'tibarlı bələdçisi olmaq vəzifəsini uğurla yerinə yetirmişdir. Şairin Şimali Azərbaycan haqqında yazdığı şe'rlər həm də Cənubda Azərbaycan ədəbiyyatı və mədəniyyətinin bu qolunu tanımaq, təbliğ etmək üçün möhkəm və

1. M.Şəhriyar. *Divani-türki*. Bakı, 1993, səh.94-95.

davamlı sənət körpüsü olmuşdur. Milli-mə'nəvi birlik ideyası böyük məharətlə şe'rin-sənətin birliyində ifadə edilmişdir:

*Sarqındı o susənlərə, sünbüllərə könlüm,
Bülbül kimi qondu o qızılgüllərə könlüm,
Vahidlərə, Qabillərə, Bülbüllərə könlüm.
Şair olalı borcludu Sabirlərə ruhum,
Vurğundu Süleyman kimi Sahirlərə ruhum.
Rahimli, Süleymanlı görüm Bəxtiyar olsun,
Gülgün bacım - Azər qadını bərqərar olsun.
Osman, Nəbi, Kürçaylı, Rəsul, Tudə var olsun!
Fürsətdə Səhənd ilə Siza gül səpərik biz,
Hər göz Sizi görmüşsə, o gözdən öpərik biz.¹*

Ayrılığı "qəmlə yazılmış roman" adlandırmasına baxmayaraq, ustad Şəhriyar heç vaxt ümid və inamını itirməmişdir:

*Yaman günlər keçib gedər itəndir,
Bir yaxşılıq muradına yetəndir.
O tay-bu tay fərqi yoxdu, vətəndir.²*

Məhəmmədhüseyn Şəhriyarın Azərbaycan haqqında yazılmış şe'rləri hər şeydən qabaq öz dövrü üçün çox aktual olan iki ölkə - İranla Azərbaycan arasında çoxcəhətli və qarşılıqlı əlaqələrin genişləndirilməsi, dili, dini, adət-ən'ənələri eyni olan ayrı düşmüş xalqın gediş-gəlişinə münasib şərait yaradılması qayəsini izləmişdir. Bu ideya Azərbaycanın hər yerində geniş əks-səda tapmışdır. Şimaldan Süleyman Rüstəm və Məmməd Rahimin Şəhriyara göndərdikləri mənzum məktublarda, Bəxtiyar Vahabzadə və Nəbi Xəzrinin ustad şairlə telefon danışqlarında qüvvətli şəkildə həmrə'y fikirlər səslənmişdir. Tanınmış ədəbiyyatşünas Yavuz Akrınarın dediyi kimi, buna görə də "Quzeyli-Güneyli bir çox Azəri şairinin onu dəstəkləməsini" ustad Şəhriyar "cana can qatan nəfəsə, top səsinə, qartalın qıy vurmasına" bənzətmişdir. Sanki ..."Heydərbaba"nın arxasında dağlar dayanmışdır.³

Məhəmmədhüseyn Şəhriyarın yaradıcılığında poema janrının da xüsusi yeri vardır. Ustad şairin "Haqqın səsi" poemasında biganəlik, divanəlik, haqsızlıq - ədalətsizlik yüksək bəşəri mövqedən ittiham olunmuşdur. Humanist şair bu poemada "insanın vətəni yer kürəsidir" ideyasını irəli sürmüş, bütün insanları qardaşlığa, bərabərliyə, şəhər işlərdən əl çəkməyə çağırmışdır. "Şe'r və hikmət" poemasında da söz sənətinə milli və bəşəri münasibət öz əksini tapmışdır. Bu poemanı Şəhriyarın fəxriyyəsi də adlandırmaq olar:

1. M.Şəhriyar. Divanı-türki. Bakı, 1993, səh.64.

2. Yəne orada, səh.50.

3. Yavuz Akrınar. Azəri ədəbiyyatı araşdırmaları. Türkiyə, İstanbul, 1997, səh. 350.

*Şe'r azadlığım, şe'r həyatım,
Ömrüm, səadətım, müqəddəratım!
Min qəlbə çalınan tar kimiyəm mən,
Əsrimin Hafizi, Saibiyəm mən.
...Şe'rsiz bu dünya - kədər, qəm kimi,
Şe'rsiz cənnət də cəhənnəm kimi.'*

“Nişapurda günəş batarkən”, “Qardaşım oğlu Huşəngə” və “Gecənin əfsanəsi” tərcümeyi-hal poemalarıdır. Bu poemalarda Şəhriyarın Xorasan vilayətindəki sürgün illərindən, ailə ən'ənlərindən və yeni nəslin tərbiyəsi məsələlərindən, uşaqlıq xatirələrindən bəhs edilmişdir. “Gecənin əfsanəsi” tarixi-romantik poemasının bə'zi hissələri “Heydərbabaya salam” poeməsindəki motivlərlə səsləşir. “Stalinqrad qəhrəmanları” poeməsində isə ikinci cahən hərbində baş verən hadisələr, tə'sirli hər bəhnləri qələmə alınmışdır.

Şəhriyarın poema yaradıcılığında “Səhəndiyyə” poeması çox mühüm yer tutur. Şair dostu, məsləkdaşı Bulud Qaraçorlu Səhəndin məktubuna cavab olaraq Azərbaycan dilində yazılmış bu tə'sirli poema Vətən haqqında qüvvətli poetik simfoniya kimi səslənir. “Səhəndiyyə” poemasını Şəhriyarın “Heydərbabaya salam” poetik silsiləsinin davamı, daha çox isə mə'nalı yekunu kimi də qəbul etmək olar:

*Şah dağım, çal papağım, el dayağım, şanlı Səhəndim!
Başı tufanlı Səhəndim!
...Qanad istər bu fəza, qoy qala tərlandı Səhəndim,
Əşit öz qissəmi, dastanımi, dəstanlı Səhəndim.
Səni Heydərbaba ol nə'rələr ilə çağıranda,
O səfil, darda qalan, tülkü qovan şir bağıranda,
Şeytanın şillağa qalxan qatırı noxta qıranda,
“Dədə Qorqud” səsin aldım, dedim arxamdı, inandım.
Arxa durduqda Səhəndim, Savalantək havalandım,
Sələ qarşı qovalandım.
...Dağlı Heydərbabanın arxası hər yerdə dağ oldu,
Dağa dağlar dayaq oldu.
Arazım ayna çırağ qoymadı aydın şəfəq oldu,
O tayın nəğməsi qovzandı, ürəklər qulaq oldu.
...Arazın süd gölü daşdı, qayalıqlar da bağ oldu,
Sarı sünbüllərə zülf içrə oraqlar daraq oldu.’*

Məhəmmədhüseyn Şəhriyarın “Səhəndiyyə” poeması Bulud Qaraçorlu Səhəndin məktubu ilə birlikdə Azərbaycan şe'rinin təzə və mə'nalı bir “Vətəniyyə”sidir.

Şəhriyarın şe'rləri və poemaları Azərbaycan ədəbiyyatının əbədi yaşamaq haqqı qazanmış parlaq nümunələridir.

1. M.Şəhriyar. Yalan dünya. Bakı, 1993, səh.298.
2. Ycnə orada, səh.79-80.

Dillər əzbəri olan məşhur “Heydərbabaya salam” poeması ustad Məhəmmədhüseyn Şəhriyarın yaradıcılığının zirvəsidir. Fars dilində çoxcildlik divan yaratmasına və Azərbaycan dilində yazılmış milli şe’rin klassik bədii nümunələrini yazmağa nail olmasına baxmayaraq, o, daha çox “Heydərbabaya salam” poeması ilə tanınıb şöhrətlənmişdir. “Heydərbabaya salam” poeması Azərbaycan ədəbiyyatının şah əsərlərindən olmaqla bərabər, həm də dünya poeziyasındakı nadir lirik poemalardan biridir. XX yüzillikdə Arazın o tayında və butayında “Heydərbabaya salam” poeması qədər geniş yayılan, çox oxunan və bütün xalq tərəfindən sevilən ikinci bir əsər tapmaq çətindir. Bütün bunlara görə ki, əksər tədqiqatçıları və müasirləri ustad Məhəmmədhüseyn Şəhriyarı “Heydərbaba şairi”¹ adlandırmışlar.

“Heydərbabaya salam” poeması iki hissədən ibarətdir. 76 beşlik bənddən ibarət olan birinci “Heydərbabaya salam” əsəri 1953-cü ildə yazılmış, ilk dəfə 1954-cü ildə Təbrizdə kitab halında nəşr olunmuşdur. Bu nəşr Güney Azərbaycanın yaradıcı ziyalılarının müştərək sə’yləri əsasında çox nəfis şəkildə hazırlanmışdır. Əsər məşhur xəttat Tahir Xoşnevisinin xətti ilə yazıya köçürülmüşdür. Kitabdakı rəsmlər tanınmış rəssam Mirzə Əbdülvahab Şiariyə tərəfindən çəkilmişdir. “Heydərbabaya salam”ın ilk nəşri Həsən Təqviminin tərtibi ilə Təbrizdəki Hüseyin ağa Zəfərinin mətbəəsində çapdan buraxılmışdır. Bu nəşrə Təbriz Maarif idarəsi rəisinin müavini Mehdi Rövşənzəmir və ədəbiyyatşünas Əbdüləli Karəng fars dilində ayrı-ayrılıqda iki ön söz yazmışlar. Müqəddiməçilərdən Mehdi Rövşənzəmir “Heydərbabaya salam” poemasını dünya ədəbiyyatında Tomas Houd, Teodor Banville, Şatobriyan, Viktor Hüqo, Lamartin və başqalarının uşaqlıq həyatı haqqında yazdıqları əsərlərlə müqayisə etmiş və üstünlüyü yenə də Şəhriyarın “Heydərbabaya salam” poemasına vermişdir. Əbdüləli Karəng isə poemadakı “iman ilə əxlaqı” ön mövqeyə çəkmiş və “böyük ümidlər məhvəri”² kimi yüksək dəyərləndirmişdir.

Bundan başqa, “Heydərbabaya salam”ın ilk nəşrində Məhəmmədhüseyn Şəhriyarın özünün də ön sözü verilmişdir.

Şimali Azərbaycanda isə yalnız 1958-ci ildə ədəbiyyatşünas Həmid Məmmədzaadənin “Ədəbiyyat və incəsənət” qəzetində dərc etdirdiyi “Şəhriyar Təbrizi” adlı məqaləsindən sonra İranda Məhəmmədhüseyn Şəhriyar kimi qüdrətli Azərbaycan şairinin yaşayış-yaratdığı və mövcudluğu barədə ilkin mə’lumatlar yayılmağa başlamışdır. “Heydərbabaya salam” poeması isə ilk dəfə 1966-cı ildə Azərbaycan oxucusuna çatdırılmışdır.³

1. Mirzə İbrahimov. Heydərbaba şairi. “Ədəbiyyat və incəsənət” qəzeti, 21 sentyabr 1963-cü il.

2. Bax: Məmmədamin Rəsulzadə. Ədəbi bir hadisə. “Azərbaycan” dərgisi, Ankara, 1955, N-5-6, səh.5.

3. M.Şəhriyar. Aman ayrılıq (tərtib edənlər: Qulamhüseyn Bəqdeli və Həmid Məmmədzaadə. Bakı, “Azərənşr”, 1966

Türkiyədə də “Heydərbabaya salam” poemasının yayılmasında ilk addımı mühacirətdə olan azərbaycanlılar atmışlar. Ankaradakı Azərbaycan dərnyəinin orqanı olan “Azərbaycan” jurnalı 1954-cü ildə bu poemanı dərc edərək Türkiyədə yaymışdır. “Heydərbabaya salam” poeması haqqında ilk elmi məqalə hesab edilən, 1955-ci ildə “Azərbaycan” dərgisində çap olunmuş “Ədəbi bir hadisə” adlı məqalənin müəllifi də görkəmli azərbaycanlı Məmmədəmin Rəsulzadə idi. Qeyd edilən məqaləsində Məmmədəmin Rəsulzadə yazmışdır: “Şəhriyar heç bir məktəbin tə’sirində deyildir. Ondaqı incə mə’naların hamısı və yaradıcılığındaqı sevimli üsullar yalnız öz duyğusu və qüdrətli təfəkkürünün məhsuludur... Bu xarüqə əsərin Azərbaycan ədəbiyyatında bir hadisə təşkil etdiyi, bizcə, şübhəsizdir”.¹

“Heydərbabaya salam” poemasının ikinci hissəsi Şəhriyarın uzun ayrılıqdan sonra doğma yurda - Xoşginaba yeni səfərindən sonra, 1963-cü ildə qələmə alınmışdır. Bu hissə əvvəlcə 30 beşlik bənd kimi meydana çıxmış, şair sonra həmin mövzuya yenidən qayıdaraq əsəri daha da zənginləşdirmiş, beləliklə, bəndlərin sayı 48-ə çatmışdır. Təbrizdə 1966-cı ildə “Füruğiyi - Sə’di” nəşriyyatında çap olunmuş yeni təkmilləşdirilmiş nəşrə ön söz yazmış Təbriz Universitetinin professoru Mənuçöhr Murtəzəvi əsəri aşağıdakı kimi dəyərləndirmişdir: “Şəhriyarın bu əsərində həyatın, hadisələrin gerçək nümunələri bütün ziddiyyətləri ilə, sevinci, kədəri ilə öz əksini tapmışdır”.²

Məhəmmədhüseyn Şəhriyar “Heydərbabaya salam” poemasını ilk növbədə anası Kövkəb xanımın “Oğlum, sənə böyük şair deyirlər, fəqət necə yazırsan ki, mən anlamıram” sözlərinin tə’sirilə, həmin müdrik kəlamlara cavab olaraq yazmışdır. Bundan başqa, şairin özü e’tiraf etdiyi kimi, “uşaqlıq illərində bərabər oynayıb əyləndiyi insanların zövqünü oxşayan parçalar” yazmaq arzusu da Azərbaycan dilində “Heydərbabaya salam” poemasının meydana çıxmasına tə’sir göstərmişdir. Uzun müddət ərzində doğma yurddan, tanış insanlardan uzaq düşmüş, onlar üçün darıxmış Məhəmmədhüseyn Şəhriyar özünün dərin el-oba yanğısını, xalq məhəbbətini, milli duyğularını “Heydərbabaya salam” poemasında böyük məhəbbətlə mə’nalandırmışdır. Vaxtilə Məmmədəmin Rəsulzadə də “Heydərbabaya salam” poetik mənzuməsinin “özəl bir həsrətin tə’siri ilə” yazıldığını xüsusi olaraq vurğulamışdır. Bu dərin həsrət həm poemanın bətnində-mətnində, həm də ifadə tərzində tam münasib, uyğun bədii vasitələrlə mükəmməl surətdə canlandırılmışdır:

1. Məmmədəmin Rəsulzadə. Ədəbi bir hadisə. Ankar, “Azərbaycan”, 1955, N-6-7, səh.9.
2. Sitat Hökumə Billurinin “Məhəmmədhüseyn Şəhriyar” monoqrafiyasından (Bakı, 1984, səh.85-86) götürülmüşdür.

*Heydərbaba, ildırımlar şaxanda,
Sellər-sular şaqqıldayıb axanda,
Qızlar ona səf bağlayıb baxanda,
Salam olsun şövkətüzə, elüzə,
Mənim də bir adım gəlsin dilüzə.*

*...Bayram yeli çardaxları yıxanda,
Novruzgülü, qarçıçəyi çıxanda,
Ağ buludlar köynəklərin sıxanda,
Bizdən də bir yad eyləyən sağ olsun,
Dərdlərimiz qoy dikəlsin dağ olsun.*

*Heydərbaba, gün dalıvı dağlasın,
Üzün gülsün, bulaqların ağlasın,
Uşaqların bir dəstə gül bağlasın,
Yel gələndə, ver gətirsin bu yana,
Bəlkə mənim yatmış bəxtim oyana.*

*Heydərbaba, yolum səndən kəc oldu,
Ömrüm keçdi, gələmmədim, gec oldu,
Heç bilmədim gözəllərin nec oldu,
Bilməz idim döngələr var, dönüm var,
İtkinlik var, ayrılıq var, ölüm var.¹*

Göründüyü kaimi, “Heydərbabaya salam” poeməsindəki həsrətin mayasını Vətən həsrəti. el-oba həsrəti təşkil edir. Ona görə də əsərdəki Vətən həsrəti sözün dərin və yüksək mə’nasında əsl Vətən məhəbbəti mə’nasını ifadə edir. Poemada “Şəhriyarın uşaqlıq qıbləgahı”² olan və həsrətlə yad edilən Heydərbaba dağı, Xoşginab, Şəngilava yurdu, Quru göl, Qaraçəmən kimi yerlər böyük mə’nada ana Vətənin tərkib hissələri, ümumiləşmiş rəmzləridir. Bütövlükdə “Heydərbabaya salam” böyük Vətən məhəbbəti poeması, ciddi vətənpərvərlik əsəridir.

Şair Heydərbaba - Xoşginab mühitini bütün çalarları, əsas rəngləri və mühüm mətləbləri ilə birlikdə, çox məharətlə canlandırma bilmişdir. Təsvirlər o qədər həyatidir ki, oxucu sanki təqdim olunan mühiti canlı, əyani surətdə görə bilir:

*Heydərbaba, Quru gölün qazları,
Gədiklərin sazax çalan sazları,
Kət-kövşənin payızları, yazları,
Bir sinema pərdəsidir gözümdə,
Tək oturub seyr edirəm özüm də.³*

Yaxud, “Heydərbabaya salam” poemasının ikinci hissəsindəki aşağıdakı bəndlər həyatın real bir parçası tə’siri bağışlayır. Əsərdə şair Şəhriyar həm də mahir bir rəssam Şəhriyar kimi uğurla çıxış edir:

1. M.Şəhriyar. Divani-türki. Bakı, 1993, səh.9-10.
2. Budaq Budaqov. Şəhriyarın “Heydərbabaya salam” poemasında təbiət, Bakı, 1998, səh.12.
3. Divani-türki, səh.11.

*Bu baxçada aş tərəsi əkərdik,
Hey su açıb kərziyə göz dikərdik,
Çıxmaq həmin dərib aşa tökərdik,
Fıncılışlar qaşıqlardan aslanı,
Yağlı desəm, quru ağzın islanı.*

*Bu döşlərdə quzuları yayardıq,
Axmasınlar ulduz təkin, sayardıq,
Quşqovanı çəkib daşa dayardıq,
Quşqovan da elə bil ki, qabandı,
Qurd uzaqdan deyər bəs ki, çobandı.*

*Xanım nənəm naxoş olan il idi,
Qış var ikən külək idi, yel idi,
Qış da çıxdı, yağış idi, sel idi,
Yük-yapını hey çatırdıq ki, gedək,
Sel küşkürdü məcbur idik qeyidək.*

*Bu zəmidə gedib gözdən itərdik,
Tonqal qurub sütülləri ütərdik,
Deyib gülmək muradına yetərdik,
El də gülsün, muradına yetişsin,
Ürəklərin yaraları bitişsin.¹*

“Heydərbabaya salam” poemasında dağ obrazı özünəməxsus yer tutur. Poemada Heydərbaba dağı ilk növbədə müraciət yeri kimi düşünülmüşdür. Hiss olunur ki, Şəhriyar Heydərbaba dağına daha çox Vətənin bir rəmzi, həm də uşaqlıq xatirələrinin şahidi kimi üz tutur. Bundan başqa, şairin Heydərbaba dağına müraciətində “dərđini dağa demək”, yaxud da “Məcnun dərđ əlindən dağa çıxdı” motivi də nəzərə çarpmaqdadır. Poemanın birinci hissəsində Xoşginab mühitində keçmişdə, şairin uşaqlıq çağlarında baş vermiş ayrı-ayrı olaylara işıq salınmışdır. Bu məqamda maraqlı və qiymətli cəhət bundan ibarətdir ki, Şəhriyar bir kəndin dərđini geniş mə'nada insanlığın dərđləri kimi ümumiləşdirə bilmişdir:

*Heydərbaba, şeytan bizi azdırıb,
Məhəbbəti ürəklərdən qazdırıb,
Qara günün sərneviştin yazdırıb,
Salıb xəlqi bir-birinin canına,
Barişığı bələşdirib qanına.*

*Göz yaşına baxan olsa, qan axmaz,
İnsan olan, xəncər belinə taxmaz,
Amma heyif, kor tutduğun buraxmaz,
Behiştimiz cəhənnəm olmaqdadır,
Zilhiccəmiz məhərrəm olmaqdadır.²*

1. Divani-türki, səh. 34.
2. Yene orada, səh.11-12.

Poemanın ikinci hissəsi Şəhriyarın real müşahidələri əsasında yazıldığı üçün burada bəşəri mətləblərdən çox konkret problemlərə diqqət yetirilmişdir. Belə məqamlarda ustad sənətkarın xalq həyatı və məişətinə, mənsub olduğu millətin istək və kədərinə nə qədər yaxından bələd olduğu qabarıq şəkildə nəzərə çarpır. Bu mə'nada "Heydərbabaya salam" poemasının birinci hissəsi Məhəmmədhüseyn Şəhriyarın romantik dünyasını oxuculara çatdırırsa, ikinci hissə şairin gerçək mövqeyini, realizmini bəyan edir:

*Məlikniyaz itkin gedib yox olub,
Mir Aslan xan səktə edib yığılıb,
Hərə qaçıb bir dərədə sıxılıb,
Çörək qəmi çıxıb xalqın ayına,
Hər kəs qalıb öz canının hayına.*

*Kəndli yazıq çıraq tapmıra yandıra,
Görüm sizin bərqiz qalsın andıra,
Kim bu sözü ərbablara qandıra:
Nədir axı bu millətin günahı?
Tutsun görüm, sizi məzlumlar ahı!*

*Hər nə alır, baha verir qiyməti,
Ucuz fəqət əkinçinin zəhməti,
Bitənindən artıq biçən ücreti,
Kənd uşağı gedir yolda işləyə,
Orada bəlkə qəndi tapa dişləyə.'*

"Heydərbabaya salam" poemasında üstüörtülü şəkildə, müəyyən bədii vasitələrlə xalqın azadlıq düşüncəsi də öz əksini tapmışdır. Əsərin yazıldığı Pəhləvi dövrünün çətin tarixi şəraiti nəzərə alınarsa, şairin milli azadlıq duyğularını örtülü şəkildə ifadə etmək məcburiyyəti qarşısında qaldığı aydın surətdə dərk oluna bilər. Şəhriyar "Siyasət adlı məndə bir mərəz yox" - desə də aydın bir milli siyasətlə xalqın və məmləkətinin illər uzununu istismar edildiyini, müxtəlif siyasi oyunlara qatıldığını geniş xalq kütlələrinə dərk etdirməyə çalışmışdır:

*Heydərbaba, gül qönçəsi xəndandı,
Amma heyif, ürək qəzası qandı,
Zindəganlıq bir qaranlıq zindandı,
Bu zindanın dərbəçəsin açan yox,
Bu darlıqdan bir qurtulub qaçan yox.*

*Heydərbaba, göylər bütün dumandı,
Günlərimiz bir-birindən yamandı,
Bir-birizdən ayrılmayın, amandı,
Yaxşılığın əlimizdən alıblar,
Yaxşı bizi yaman günə salıblar!*

*Bir soruşun bu qarğımış fəlakdən
Nə istəyir bu qurduğu kələkdən?
Deynə keçirt ulduzları ələkdən,
Qoy tökülsün, bu yer üzü dağılsın,
Bu şeytanlıq qurğusu bir yığılsın!*¹

“Darda qalıb bağırın” şir kimi haray çəkən Heydərbaba şairi bütün zorluqlara baxmayaraq, gələcəyə ümidlə, nikbin nəzərlərlə baxır. O, azadlığa həsrət qalan xalqına birliyin və səbrin, dözümin gücü ilə böyük istiqbala çatmağın mümkünlüyünü də çatdırmağı özünün borcu sayır. Onun fikrincə, yalnız namərdlərin burunlarını ova bilən mərd oğulların doğulması ilə xalq əsarətdən xilas ola bilər:

*Heydərbaba, gecə durna köçəndə,
Koroğlunun gözü qara seçəndə,
Qıratını minib, kəsib-biçəndə,
Mən də burdan tez mətləbə çatmaram,
Eyvaz gəlib çatmayınca yatmaram.*

*Heydərbaba, mərd oğullar doğğınən,
Namərdlərin burunların ovğınən,
Gədəklərdə qurdları tut boğğınən,
Qoy quzular ayın-şayın otlasın,
Qoyunların quyruqların qatlasın.*²

Əsərin ikinci hissəsində də istismar və qurtuluş motivləri özünə münasib yer almışdır:

*Şeytan bizim qəlbimizi çöndərib,
Allah deyən yoldan bizi döndərib,
İlanlı çeşməyə bizi göndərib,
Minnət qoyur ki, arxınız nəhr olub,
Biz görürük sular bizə zəhr olub.*

*Heydərbaba, gileylikdən nə çıxar?
Zülmün evin səbrü təhəmmül yıxar,
Dərviş olan səbrin əlin bərk sıxar,
Gəl qayıdaq, çıxmaq Ağa düzünə,
Keçək yenə məhəbbətin sözüne.*³

“Heydərbabaya salam” poemasında şairin özünün də bədii obrazı canlandırılmışdır. Akademik Bəkir Nəbiyevin haqlı qənaətlərinə görə, əsərdə “lirik qəhrəmanla müəllif arasında tam eyniyyət olmasa da, yaxınlıqlar, səsleşmələr, uyarlıqlar geniş müşahidə edilir”.⁴ Burada poetik təhkiyənin bənzərsiz ifadəçisi və uşaqlıq xatirələri dünyasının fəal

1. Divani-türki, səh. 26.

2. Yəne orada, səh.27.

3. Yəne orada, səh.36.

4. Bəkir Nəbiyev. Şəhriyar kəlamının vüs'əti. Bakı, 1998, səh.23.

iştirakçısı da Şəhriyar özüdür. Bütün hallarda o, qayğılı - düşüncəli Vətən oğlu və milli şe'rın sərkərdəsi olan şair Şəhriyardır.

Ümumiyyətlə, "Heydərbabaya salam" poeması XX əsr Azərbaycan ədəbiyyatının mühüm yaradıcılıq nailiyyətidir. Şəhriyar şe'rinin zirvəsi olan bu qiymətli əsər çağdaş dünya bədii fikir xəzinəsinin mirvarisidir. Bu əsərə Azərbaycanda, İranda, Türkiyədə, İraqda, Orta Asiyada çoxlu nəzirə və bənzətmələr yazılmışdır. Bir sözlə, türk-müsəlman dünyası ədəbiyyatında "Heydərbabaya salam" poeması qədər bənzətmə və nəzirələr həsr olunmuş ikinci bir əsər tapmaq çətindir. Artıq Milli şe'rimizdə orijinal Heydərbaba üslubu formalaşmaqdadır. "Heydərbabaya salam" poeması ustad Şəhriyar poeziya məktəbinin bənzərsizliyini və həmişəyaşarlığını qəti şəkildə təsdiq etmiş əsər kimi mühüm ədəbi-tarixi əhəmiyyətə malikdir.

Ustad şair Seyid Məhəmmədhüseyn Şəhriyar hələ özünün sağlığında ümumxalq məhəbbəti qazanmışdır. Musiqi bəstələnmiş, mahnılar qoşulmuş şe'rləri məclislərin yaraşığına çevrilmiş, dildən-dilə gəlmiş, xalqın yaddaşına, mə'nəviyyatına hopmuşdur.

Şəhriyarın əsərləri İranda, Azərbaycanda, Türkiyədə, İraqda, Orta Asiya respublikalarında çap olunmuş, milyonlarla oxucuların qəlbinə yol tapmış, türk-müsəlman dünyasında geniş yayılmışdır. Müxtəlif ölkələrdə Şəhriyarın şe'rlərinə, xüsusən "Heydərbabaya salam" poemasına yüzlərlə nəzirələr və bənzətmələr yazılmışdır. "Heydərbaba üslubu" türk-müsəlman dünyası şe'rində geniş yayılmış, vətəndaşlıq hüququna sahib olmuşdur.

Ustadın əsərləri ingilis, fransız, alman, italyan, ərəb, fars dillərinə tərcümə olunmuş, yer kürəsinin bir neçə qit'əsinə yol açmışdır.

İran İslam Respublikasında Məhəmmədhüseyn Şəhriyarın adı uca tutulur və ustad şairə böyük ehtiram bəslənilir. Şairin yaşayış-yaratdığı Təbriz şəhərində ən böyük küçələrdən biri böyük ustadın adını daşıyır. Ədibin uzun illər Təbrizin Məqsudiyyə məhəlləsində yaşadığı ev indi yaraşığıl mənzil-muzeyə çevrilmişdir. Təbrizdəki möhtəşəm "Şairlər məqbərəsi"nin önündə Məhəmmədhüseyn Şəhriyarın yaraşığıl büstü ucalır.

İranda 1990-1993-cü illər arasında hər il keçirilən Beynəlxalq Şəhriyar günləri qüdrətli ustada bəslənilən ümumxalq məhəbbətini əyani surətdə nümayiş etdirmişdir. Xüsusən, Tehranda və Təbrizdə 14-17 aprel 1998-ci il tarixdə keçirilmiş Beynəlxalq Şəhriyar konqresi ədibin ömür və sənət yolunun daha dərinlən öyrənilməsi sahəsində mühüm addım olmuşdur. Şəhriyar haqqında çoxsaylı monoqrafiyalar və məqalələr meydana çıxmışdır.

Cənubi Azərbaycanda tanınmış bəstəkar Əli Səliminin “Ayrılıq”, “Heydərbaba”, “Behcətabad xatirəsi”, “Yalan dünya” mahnıları İranda olduğu kimi, Azərbaycanda da məşhurdur. Həmçinin Təbrizdəki Səhənd teatrının cavan və iste’dadlı rejissor Hüseyn Lalənin quruluşunda hazırladığı “Heydərbaba” tamaşası Tehranda və Təbrizdəki coşqu ilə yanaşı, Bakıda, Naxçıvanda və Sumqayıtda da məhəbbətlə qarşılanmışdır.

Azərbaycanda Məhəmmədhüseyn Şəhriyarın ölməz sənətinə və şəxsiyyətinə böyük ehtiram bəslənilir. Ustad şairin əsərləri dəfələrlə müxtəlif nəşriyyatlar tərəfindən nəşr edilib çox geniş dairədə yayılmış, dillər əzbərinə çevrilmişdir. Qüdrətli sənətkarın şe’rlərinə bəslənilən tə’sirli mahnılar hər kəs tərəfindən sevilir.

Artıq şəhriyarşünaslıq Azərbaycan elminin müstəqil bir qolunu təşkil edir. Azərbaycan alimləri ustad Şəhriyar haqqında dəyərli monoqrafiyalar və məqalələr yazıb nəşr etdirmişlər. Məhəmmədhüseyn Şəhriyara həsr olunmuş dissertasiyalarda şairin həyatı, mühiti, şe’rləri və poemaları, dünyagörüşü, ədəbi tə’sir dairəsi, əsərlərinin sənətkarlıq xüsusiyyətləri kimi ciddi elmi məsələlər dərinlən araşdırılıb öyrənilmişdir. M.Şəhriyarın həyatı və əsərləri Azərbaycanın ali və orta məktəblərində öyrədilir.

Bakıda 31 mart - 6 aprel 1993-cü il tarixləri arasında keçirilən Beynəlxalq Şəhriyar konqresində Azərbaycan, Türkiyə və İran alimlərinin birgə iştirakı ilə şəhriyarşünaslığın aktual problemləri müzakirə olunmuşdur.

Ustad Məhəmmədhüseyn Şəhriyarın adı Azərbaycanda əbədiləşdirilmişdir. Bakıda, Naxçıvanda, Gəncədə, Sumqayıtda və digər böyük şəhərlərdə Şəhriyarın adını daşıyan geniş və yaraşlıq küçələr, məktəblər və parklar vardır. Bakı şəhərindəki Şəhriyar adına Mədəniyyət sarayı da böyük şairə bəslənilən ehtiramı ifadə edir.

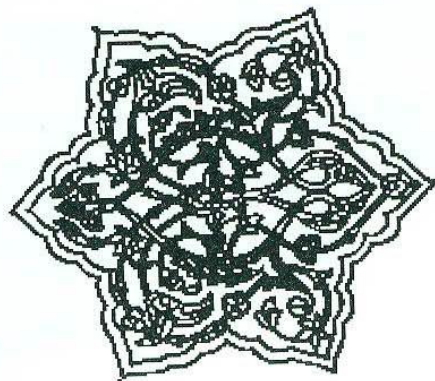
Bakıda nəşr edilən “Şəhriyar” qəzeti Azərbaycan-İran ədəbi-mədəni əlaqələrini geniş əks etdirməklə bərabər, şairin bədii irsinin tədqiqi və təbliğinə də xüsusi diqqət yetirir.

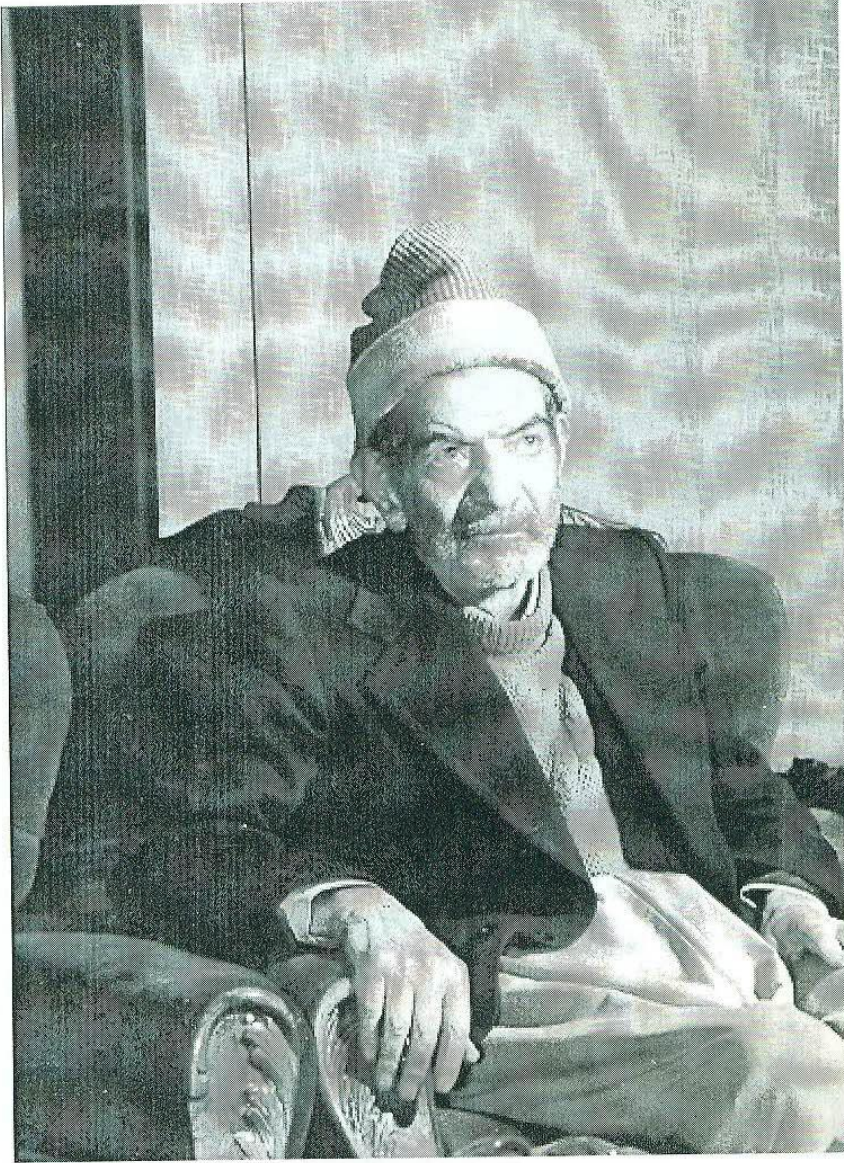
Tanınmış rəssam Fəxrəddin Əliyevin “Heydərbabaya salam” poemasının motivləri əsasında çəkdiyi 60-a yaxın miniatür müasir təsviri sənətin uğurları sırasında dayanır.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əliyev cənablarının ustad Məhəmmədhüseyn Şəhriyarın anadan olmasının 90 illiyinin qeyd edilməsi haqqında verdiyi 29 oktyabr 1997-ci il tarixli fərman ustad sənətkarın həyatı və yaradıcılığının daha əhatəli şəkildə öyrənilməsi və təbliğinə, əsərlərinin yeni nəşrlərinin meydana çıxmasına, ədəbin dünya şöhrətinin artmasına geniş imkanlar açır.

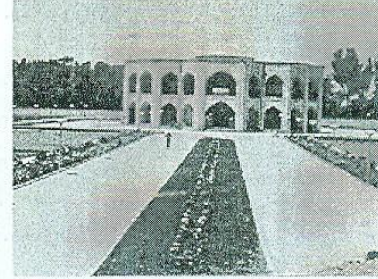
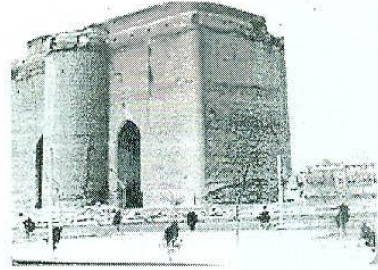
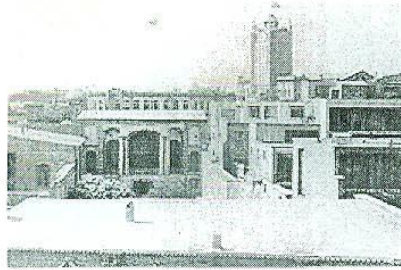
Şəhriyar yaşayır. Qədirbilən xalq qüdrətli şairi öz qəlbində gələcəyə aparır.

MƏNİM DƏ BİR ADIM GƏLSİN DİLÜZƏ

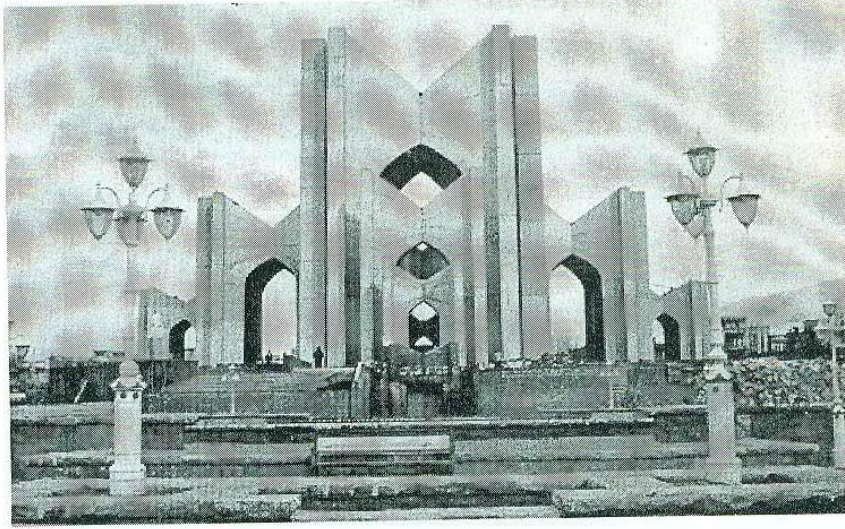
Seyid Məhəmməd Hüseyin Şəhriyar

Məhəmməd Hüseyin Şəhriyarın yaşayıb-yaratdığı Təbriz şəhəri

*Bu həman Təbrizdi ki, inqilablar zamanı
Dünyaya bəxş etmiş ölməz, mərd Səttarxanı.
...Bu həman Təbrizdi ki, içmiş ürək qanını,
Tarixə bəxş etmiş igid Xiyabanini.
İranın tarixini odur qanı ilə yazan,
Rəşadətini, mərdliyi vermiş dünyaya nişan.
...Vətən eşqi yolunda imtahan vermişdir o,
Bu cahanın özünə bir cahan vermişdir o.*

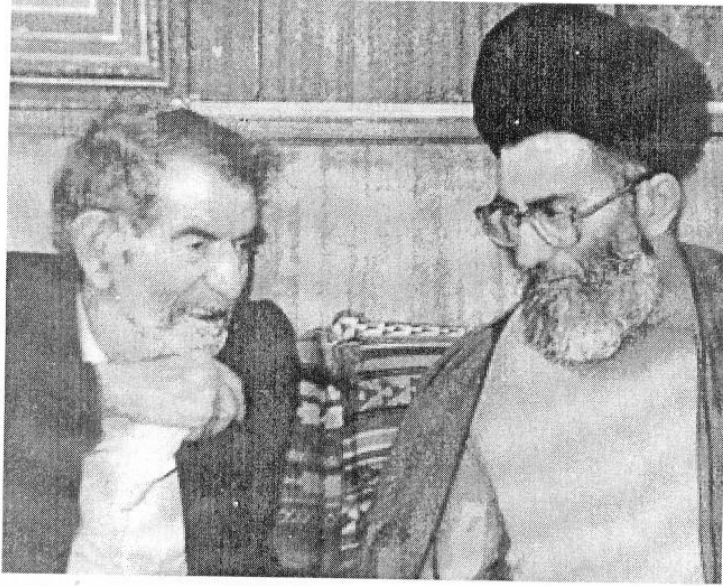
Məhəmməd Hüseyin Şəhriyar

Təbrizdə şairlər məqbərəsi. Buranı xalq arasında Şəhriyarın məqbərəsi adlandırırlar.

*Şe'r - azadlığım, şe'r - həyatım,
Ömrüm, səadətım, müqəddəratım!
...Min qəlbə çalınan tar kimiyəm mən,
Əsrimin Hafizi, Saibiyəm mən.
...Şe'rsiz bir dünya - kədər, qəm kimi,
Şe'rsiz cənnət də cəhənnəm kimi.
...Ölkələr oyanar şe'rin səsindən,
Şimşək misraların qəhqəhəsindən!
...Kimin güclüdürsə şe'ri - sənəti,
Onun əbədidir mədəniyyəti!*

M. Şəhriyar

İran İslam Respublikasının rəhbəri Ayətullah Xamineyi və Şəhriyar

Allaha şükürlər olsun ki, hələ də Azərbaycanın öz adına layiq olan Şəhriyar kimi ədəbiyyat zirvələri vardır.

....Şəhriyar kimi ustad şairlərin olması bizim üçün böyük nə'mətdir. Şəhriyarın şe'r dili, xüsusən türkcə şe'rləri çox cazibəli, güclü, axıcı və ürəyəyatandır. Heydərbaba şe'rləri bunu kamil surətdə göstərir. Dünyada bu poemanın çox mühüm mövqeyi vardır və çox ali əsərdir. Şəhriyarın fars şe'rləri də çox-çox üstün səviyyəlidir. Amma mənəcə Şəhriyarın türkcə şe'rləri çox qiymətli və əzəmətlidir.

*Seyid Əli Xamineyi
İran İslam Respublikasının rəhbəri
Təbriz, 1987*

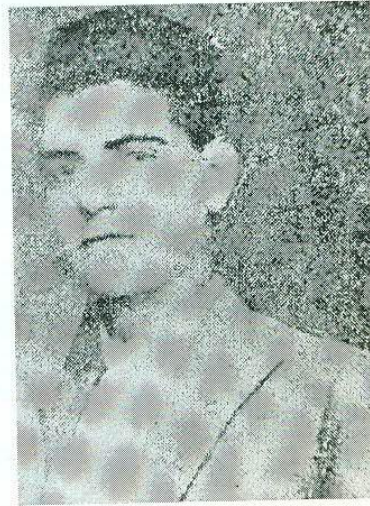
*Seyid Məhəmmədhusəyn Şəhriyarın atası
Hacı Mirağa Xoşginabi*

*Mənim atam süfrəli bir kişiydi,
El əlindən tutmaq onun işiydi,
Gözəllərin axıra qalmışiydi.
Ondan sonra dönərgələr dönüblər,
Məhəbbətin çiraqları sönüblər.*

Şəhriyar

*Şairin atası Mirağa kişi nəvəsi
Seyid Məhəmməd Xoşginabi
və qızı Tahirə xanım. 1922*

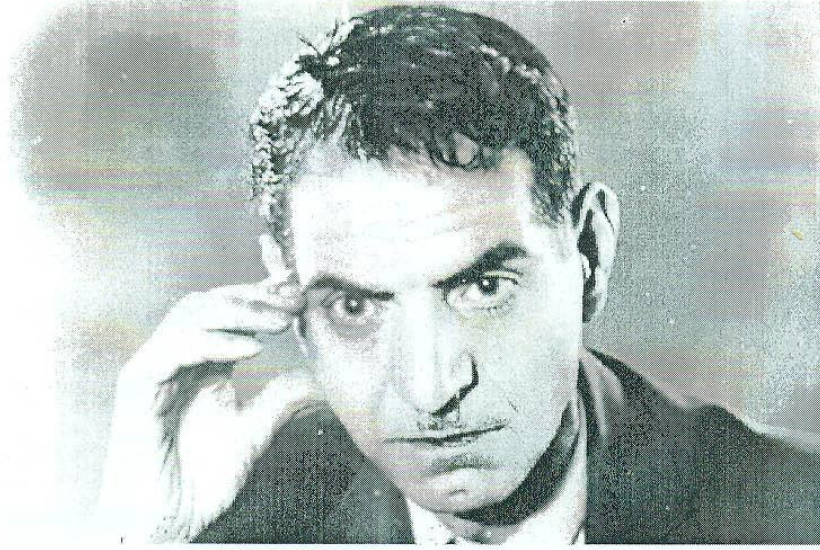
*Məhəmmədhusəyn Şəhriyar.
Gənclik illəri. 1922.*

Şəhriyar tələbəlik illərində

Axtarış illəri

*Dərin fikirlər və ümidlər
Şəhriyar təkcə bizim deyil, bütün Yaxın Şərqi iftixarı olacaq.
Məliküş-şüəra Bahar*

Şəhriyar Tehran şəhərindəki evində

Şəhriyarın musiqi dünyası

*Məhəmməd Hüseyin Şəhriyar
qızı Şəhrizadla*

Şəhriyar ailə üzvləri və qohumları ilə

Sənətə həsr olunan illər

Axtarış davam edir

Şəhriyar XX əsr poeziyamızın ən nəhəng simalarından olmaqla bərabər, qərinələrin sınağından çıxmış Nizami, Hafiz kimi klassiklərin qüdrətli və orijinal davamçısıdır.

İsmayıl Cəfərpur

Şəhriyar şe'r oxuyur

*Könlüm quşu qanad çalmaz sənsiz bir an, Azərbaycan,
Xoş günlərin gəlmir müdam xəyalımdan, Azərbaycan.*

*Səndən uzaq düşsəm də mən, eşqin ilə yaşayıram,
Yaralanmış qəlbim kimi, qəlbi vıran Azərbaycan,...*

*Bütün dünya bilir, sənin qüdrətinlə, dövlətinlə,
Abad olub, azad olub mülki-İran, Azərbaycan!*

*...Vətən eşqi məktəbində can verməyi öyrənmişik,
Ustadımız deyib heçdir vətənsiz can, Azərbaycan!*

*...Yarəb, nədir bir bu qədər ürəkləri qan etməyin,
Qolubağlı qalacaqdır nə vaxtacan Azərbaycan?!*

*İgidlərin İran üçün şəhid olub, əvəzində
Dərd almısan, qəm almısan sən İrandan, Azərbaycan!*

*Övtdərin nə vaxtadək tərki-vətən olacaqdır?
Əl-ələ ver, üsyan elə, oyan, oyan, Azərbaycan!*

*Bəsdir fəraq odlarından kül ələndi başımıza,
Dur ayağa! Ya azad ol, ya tamam yan, Azərbaycan!*

*Şəhriyarın ürəyi də səninkitək yaralıdır,
Azadlıqdır mənə məlhəm, sənə dərman, Azərbaycan!*

Təbriz ədəbi mühiti

M.Şəhriyar yaxın dostu Böyükağa Nikəndişlə

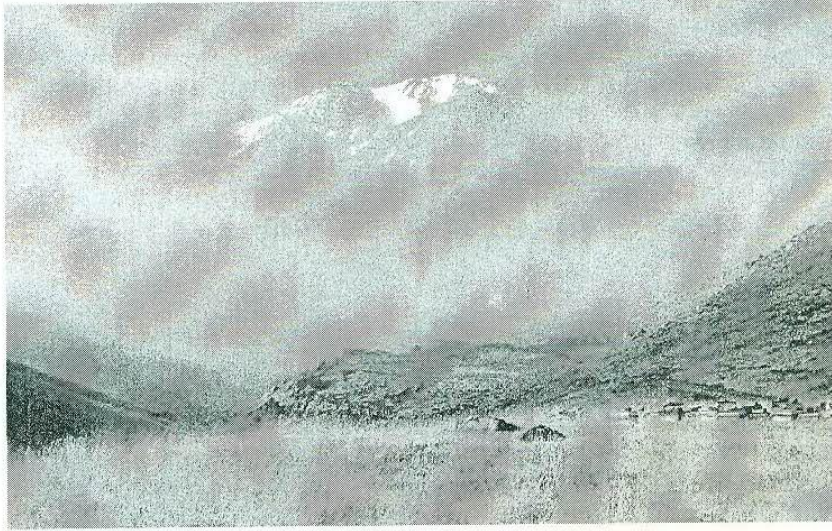
Mən 19 yaşında ikən Şəhriyarın bir qəzəli əlimə düşdü, oxudum və bu şe"r məni tutdu. Gözlerimdən yaş gəldi...Ondan sonra Şəhriyarın yaradıcılığını mətbuatda izlədim. Şəhriyar Tehrandə idi, onunla görüş mümkün olmurdu. Gecə-gündüz onu görmək arzusunda idim. Neçə il sonra, 1953-cü ildə Şəhriyar Təbrizə gəldi və həmişəlik burada qalası oldu. Ustad Təbrizə gələndən neçə gün sonra onun üçün bir görüş məclisi təşkil oldu. Ustad o məclisdə özünün məşhur "Azərbaycan" şe"rini oxudu...Beləliklə, mən Şəhriyarı yaxından gördüm və həmişəlik ona aşina oldum.

...Bu dostluq 1953-cü ildən başlayaraq Şəhriyarın ömrünün son günlərinə qədər, 1988-ci ilə kimi davam etmişdir.

Böyükağa Nikəndiş

*Dostu Məhəmməd Rəvaiyə
bağışlanmış şəkil. Təbriz, 1956.*

Savalan dağının ətəklərində Heydərbaba dağı

Şəhriyarın əsərləri içərisində "Heydərbabaya salam" poeması xüsusi yer tutur. Bu onun vətənpərvərlik duyğularının, humanizminin parlaq ifadəsidir...Bütün bunların içində böyük bir ürəyin həsrəti duyulur, çox uca bir amalın işığı görünür, şairin yaxşılığa, birliyə çağıran rübabının səsi qulağımıza gəlib çatır.

*Mirzə İbrahimov
Xalq yazıçısı*

"Heydərbabaya salam" dil açır

*Heydərbaba, ildirımlar şaxanda,
Sellar, sular şaqqudayıb axanda,
Qızlar ona səf bağlayıb baxanda
Salam olsun şövkətüzə, elüzə,
Mənim də bir adım gəlsin dilüzə.
...Bayram yeli çardaxları yıxanda,
Novruzgülü, qar çiçəyi çıxanda,
Ağ buludlar köynəklərin sıxanda,
Bizdən də bir yad eyləyən sağ olsun,
Dərdlərimiz qoy dikəlsin, dağ olsun!
...Heydərbaba, yolum səndən kəc oldu,
Ömrüm keçdi, gələmmədim, gec oldu,
Heç bilmədim gözəllərin necə oldu?
Bilməz idim döngələr var, dönüm var,
İtkinlik var, ayrılıq var, ölüm var.
...Biçin üstü sünbül biçən oraqlar,
Elə bil ki, zülfü darar daraqlar,
Şikarçılar bildirçini soraqlar,
Biiçinçilər ayranların içərlər,
Bir huşlanıb, sondan durub biçərlər.
...Heydərbaba, Nənəqızın gözləri,
Rəxşəndənin şirin-şirin sözləri,
Türki dedim, oxusunlar özləri,
Bilsinlər ki, adam gedər, ad qalar,
Yaxşı-pisdən ağızda bir dad qalar.
...Heydərbaba, dünya yalan dünyadı,
Süleymandan, Nuhdan qalan dünyadı,
Oğul doğan, dərdə salan dünyadı,
Hər kimsəyə, hər nə verib alıbdı,
Əflatundan bir quru ad qalıbdı.
...Heydərbaba, göylər bütün dumandı,
Günlərimiz bir-birindən yamandı,
Bir-birizdən ayrılmayın, amandı,*

*Yaxşılığı əlimizdən alıblar,
Yaxşı bizi yaman günə salıblar.
Bir soruşun bu qarğımış fələkdən
Nə istəyir bu qurduğu kələkdən?
Deynə, keçirt ulduzları ələkdən
Qoy tökülsün, bu yer üzü dağılsın,
Bu şeytanlıq qurğusu bir yığılsın!
Bir uçaydım bu çırpınan yelinən,
Bağlaşaydım dağdan aşan selinən,
Ağlaşaydım uzaq düşən elinən,
Bir görəydim ayrılığı kim saldı?
Ölkəmizdə kim qırıldı, kim qaldı?
Mən sənintək dağa saldım nəfəsi,
Sən də qaytar, göylərə sal bu səsi.
Bayquşun da dar olmasın qəfəsi,
Burda bir şir darda qalıb bağırır,
Mürüvvətsiz insanları çağırır.
Heydərbaba, qeyrət qanın qaynarkən,
Qaraquşlar səndən qopub qalxarkən,
O sıldırım daşlar ilə oynarkən,
Qovzan, mənim himmətimi orda gör,
Ordan əyil, qamətimi darda gör.
...Heydərbaba, mərd oğullar doğginən,
Namərdlərin burunların ovginən,
Gədəklərdə qurdları tut boğginən,
Qoy quzular ayın-şayın otlasın,
Qoyunların quyruqların qatlasın.
Heydərbaba, sənin könlün şad olsun,
Dünya varkən ağzın dolu dad olsun,
Səndən keçən tanış olsun, yad olsun,
Deynə mənim şair oğlum Şəhriyar,
Bir ömürdür qəm üstünə qəm qalar.*

İlhamın qanadlarında

*Arazım vursun baş daşdan-daşa,
Göz yaşı gərək başlardan aşa,
Necə yad olsun qardaş-qardaşa?
Nə din qanır, nə iman ayrılıq
Aman ayrılıq, aman ayrılıq!
...Ayrılıq gələ bir kərəm qıla,
Bir neçə gün də bizdən ayrıla,
Qəm də bir biz tək sarala, sola
Hanı belə bir güman ayrılıq
Aman ayrılıq, aman ayrılıq!
Amansız gözün yuman ayrılıq,
Can cızlığından uman ayrılıq,
Qanla yazılmış roman ayrılıq,
Aman ayrılıq, aman ayrılıq
Aman ayrılıq, aman ayrılıq!*

Şəhriyar

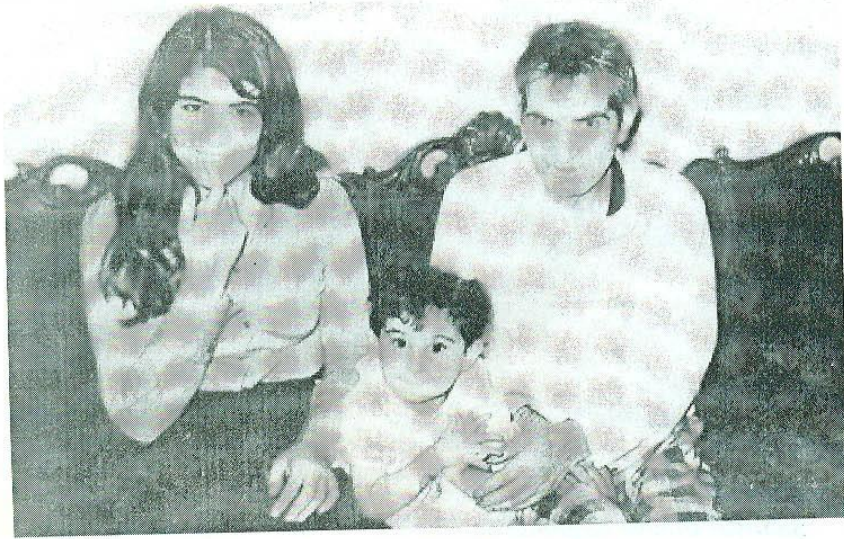
Şəhriyar Urmiya ətrafında dostları ilə

Təbrizdə iş otağında

Soldan: İranda sərbəst şe'rin banisi Nima Yuşic oğlu Şiragimlə Şəhriyarın hüzurunda. 1958

Şəhriyarın qonağı - Səhəndin bacısı Pəri xanım

Soldan sağa: Hatəmi, Kəlami, Şəhriyar və Murtuza Xoşginabi

Şe'rin odu sönməz

Şəhriyar Urmiyada. 1970

*Urmiya görüşündən
daha bir xatirə*

Soldan sağa: Herişçi, Təbriz Universitetinin rektoru Murtəzəvi və Şəhriyar

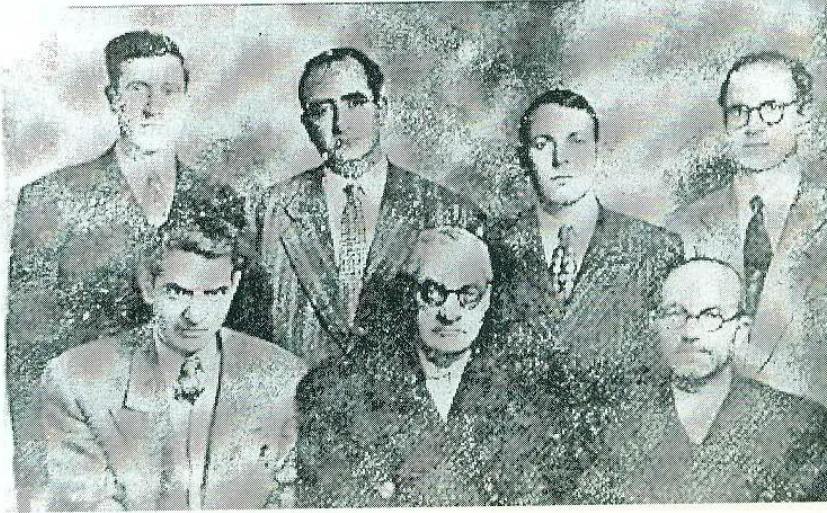
Təbrizin şöhrətli oğlu Şəhriyarın adı neçə illər olar ki, İran sərhədlərindən keçib. Harada ki, Hafizin, Sə'dinin və Firdovsinin adı var, orada Şəhriyar da tanınır.

Şəhriyar sadə xalqın dili ilə böyük ədəbi əsər yaradıb ki, bu da Azərbaycan ədəbiyyatının şah əsəri olan "Heydərbabaya salam" poemasıdır.

Doktor Mənuçöhr Murtəzəvi

*Təbrizin Gənclik evində
görüş, 1969*

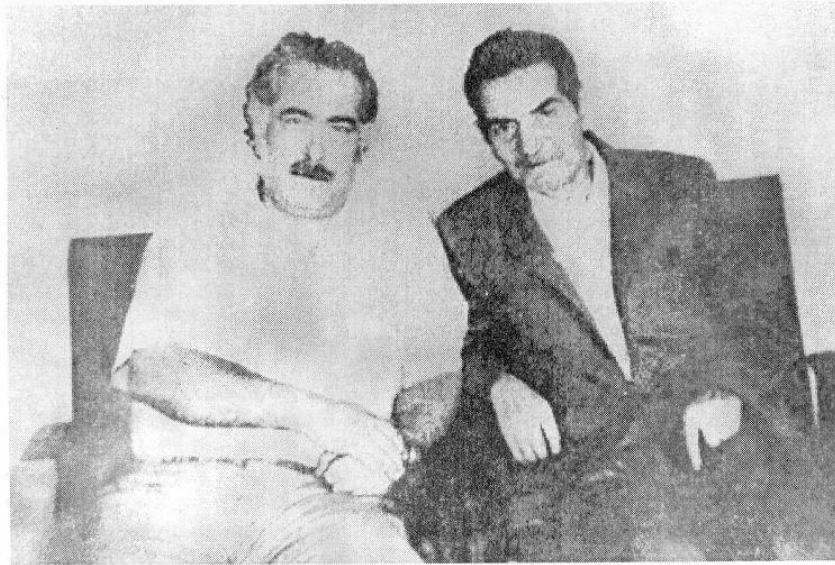
*Qələm dostları arasında
Soldan qabaq sırada: Şəhriyar, Mirzə Tahir Xoşnevis, Şüari
Ayaq üstə: Təqvimi, doktor Rövşənzəmir, Əbdüləli Xarəng, Naxçıvani*

Şəhriyarın Təbrizdə 1953-cü ildə çap olunan "Heydərbabaya salam" kitabının birinci çapı yuxarıdakı şəxslərin əməyi sayəsində meydana çıxmışdır.

M.Şəhriyar həmin kitabın müqəddəməsində onların xidmətlərini qeyd etmiş və minnətdarlığını bildirmişdir.

Dostlar, h mfikirl r

 shriyarın məsləkdaşı - Bulud Qaraçorlu Səhənd

Hörmətli ustad böyük Şəhriyara

Bir əlimdə qələm, bir əldə kağız,
Xəyalım boylanır damdan, divardan.
Başımda yar bağıın gəzmək havası,
Qapılar bağlıdır, yol tapım hardan?

...O, bu ehtişamla, bu təmtəraqla,
Qapısın üzümə açmazsa nə var,
Şahla rəyyətin söhbəti tutmaz,
Mən bir obalıyam, odur Şəhriyar.

Gərək rüsxət alam Heydərbabadan,
"Yox" cavabı bəlkə mənə verməsin,
Bir də Şəhriyardan fərmanım vardır,
"Şair bir-birini olur görməsin?"

Yox, mən də Səhəndəm, başım ucadır,
İçimdə sönməyən eşq atəşi var,
Məndə səfəsi var güllü baharın,
Başımı tutsa da qara buludlar.

Laləli, çiçəklİ çəmənlərimdə,
Gəlİb yurd salsa da çoban-çoluqlar,
Yalvarram səfəmdən üz döndərməsin,
Şəhriyara layiç Şahyurdum da var.

Divarlar! Divarlar! Yol verin keçim,
Vulkanam, nəfəsim tufan qoparar.
Buludam, sallansa qaşım-qabağım,
Ağlaram, aləmi sellər aparar.

Bir əlimdə od var, bir əlimdə su,
Bir üzüm qara qış, biri bahardır.
Dosta, istəkliyə isti qoynum var,
Düşməyə baxışım şaxtadır, qardır.

Səhəndi qorxutmaz nə saray, nə sehr,
Məhəbbət deyilən bir əfsunu var -
Həm ismi-ə"zəmdir, həm ismi-şəbdir,
Bağlı qapıları üzünə açar.

Açılın, açılın, bağlı qapılar,
Məhəbbət naminə, istək naminə!
Əriyin, tökülün, dəmir qıfıllar,
Könül xatirinə, ürək naminə!

...Çəkilin! Çəkilin! Yol verin keçim,
Ürəyim alışıb, alovısaçaram!
Şəhriyar boynuna zəncir vurular?
Çeynərəm, gəmirrəm, dartıb açaram!

...Əziz Şəhriyarım, bağışla məni,
İncimə, darılma, fikrin hardadır?
Mürüvətsiz deyil sənın qardaşın,
Ancaq sənın kimi o da dardadır.

Özün demədin ki, bizim ellərdə
"Vəkil müvəkkilin xərcini çəkər?"
Ana eşq ocağı sönməsin deyə,
Ürəyin əridər, çırağa tökər.

Bir ovuc kələkbaz, qumarbaz ilə,
Pakibaz olmuşuq, pak uduzmuşuq.
Mərd ikən namərdə rəhm eyləmişik,
İndi namərdlərə möhtac olmuşuq.

Dövlətliyə saxsı lazım olanda,
Vurub sındırmışdıq öz kuzəmizi.
Çıxdığımız qını bəyənəmmişik,
Biz eli atmışdıq, el atıb bizi.

Elimizə nə gün ağlamışdıq biz?
Bağıın şaxta vurub, bostanı yanıb.
El bizə neyləsin, nə gün ağlasın?
Ağzi qıfıllanıb, dili bağlanıb.

İndi olan olub, keçənlər keçib,
Calanan su bir də kuzəyə dolmaz.
Daldan atılan daş topuğa dəyər,
Göz yaşı tökməklə yara sağalmaz!

Bu gün mən Səhəndəm, sən Şəhriyarsan,
Gəl başın ucaldaq qoca Təbrizin,
Bir kərə yadların daşını ataq,
Çəkək qayğısını öz elimizin.

Vəfasız güllərin üstündən uçaq,
Qonaq sədəqətli el qucağına,
Sönməz eşqimizdən bir peyvənd salaq
Elin şaxta vurmuş gül-budağına.

Özgə çırağına yağ olmaq bəsdir,
Doğma ellərimiz qaranlıqdadır.
Yanıb, yandırmayaq yadın ocağın,
Evimiz soyuqdur, qışdır, şaxtadır.

Demirəm yanmayaq, alovlanmayaq,
Yanmasın, neyləsin yazıq pərvanə?
Yanmayaq vəfasız yarın oduna,
Yanaq elimizə, yanaq vətənə!

*Bir yerdə qalmaqdan darıldıq, öldük,
Doğma yurdumuzu dolanaq, gəzək.
El ilə ağlayaq, el ilə gülək,
İncimizi vətən sapına düzək!*

*O əziz diyarda, doğma şəhərdə,
Şairi coşduran səhnələr çox var.
Nisgilləri çoxdur dərdli Təbrizin,
Biri sən özünsən, əziz Şəhriyar!*

*Borc altda yaşamaq yamandır, qardaş,
Borcluyuq, borcluyuq həm mən, həm də sən.
Gör nə ruzigarda, gör nə gündədir
Şəhriyar bəsləyən bu el, bu vətən!...*

*Çəkək şe'r topun, haydi, qardaşım,
Sən Heydərbabaya, mən də Səhəndə,
Şairin silahı nəğmədir, sözdür,
Nəğməmiz yayılsın şəhərə, kəndə.*

*Yazaq, hər misramız bir bayraq olsun,
Həqiqət bayrağı, zəfər bayrağı!
Parlasın mayaqtək, yansın çıraqtək
Gələcək mayacağı, ümüd çırağı!*

*Əssin üstümüzə soyuq küləklər,
Bozaraq, tutulaq, qaralaq, yağaq!
Sel olaq, ağnayaq uca dağlardan,
Yerli qayaları dibindən qazaq!*

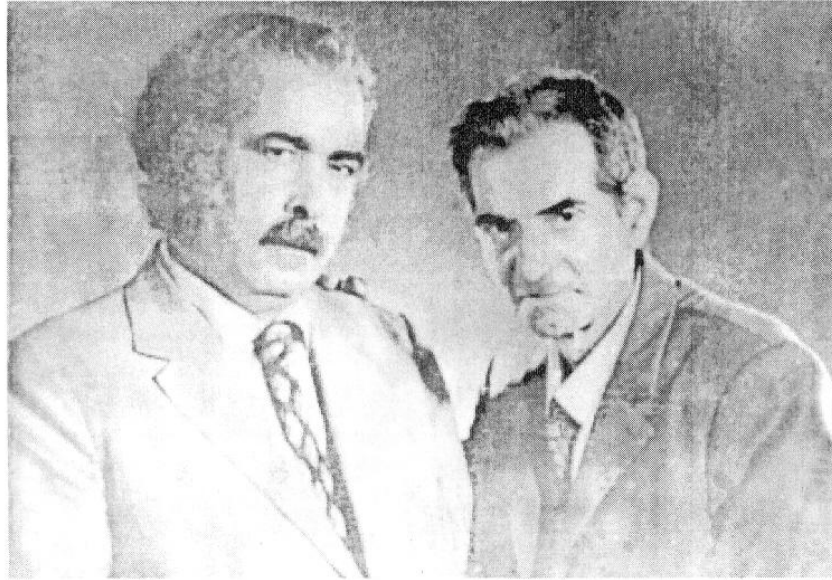
*Dağları qoparaq, dərələr dolsun,
Köpüklü suları calayaq düzə,
Yaşarsın qurumuş kolların kökü,
Baharı qaytaraq vətənimizə!*

*...Kəsək ədavətin, kinənin kökünü,
"Eşqdən yeni bir quruluş quraq!"
Minək şəhəblərə, ildirimlərə,
Gedək ulduzlara, günəşə qonaq!*

*...Səhənd də gül açsın, Heydərbaba da,
Üzərində çadır qursun Şəhriyar.
Baxaq çiçəklənən yurda, şe'r yazaq,
Şair də bəxtiyar, şe'r də bəxtiyar!*

*Şairim, yubanma, yoldadır karvan,
Qulaq as, dünyada gör bir nə səsdir?!
Bağrını sıxmasın atılan toplar,
Qırılan zəncirdir, sinan qəfəsdir.*

Səhənd

Səhənd və Şəhriyar

Səhəndiyyə

*Şah dağım, çal papağım, el dayağım, şanlı Səhəndim!
Başı tufanlı Səhəndim.
Başda Heydərbabatek qarla, qırovla qarışıbsan,
Son, ipək telli buludlarla üfüqdə sarışıbsan,
Savaşırkən bərişibsan.*

*Göydən ilham alalı, sirri səmavata deyərsən,
Hələ ağ kürkü bürün, yazda yaşıl don da geyərsən,
Qoradan halva yeyərsən.*

*Döşlərində sonalar sinəsitək şux məmələrdə,
Nə şirin çeşmələrin var,
O yaşıl telləri yel hörmədə aynalı səhərdə,
İşvəli eşmələrin var.
Qoy yağış yağsa da yağsın, sel olub axsa da axsın,
Yanlarında dərələr var.
Qoy qələmqaşların ucsun fərələrlə, hamı baxsın,
Başlarında hörələr var, sıldırımlar, sərələr var.
O ətəklərdə nə qızlar yanağı lalələrin var,
Quzular otlayaraq, neydə nə xoş nalələrin var,
Ay kimi halələrin var.*

*...Ad alıb səndən o şair ki, sən ondan ad alıbsan,
Ona hər dad verərsən, yüz o müqabil dad alıbsan,
Tanrıdan hər zad alıbsan.
Adaş olduqda sən onla, daha artıq ucalırsan,
O cəlalətlə Dəməvənd dağından bac alırsan,
Şir əlindən tac alırsan!*

*O da şe'rin, ədəbin Şah dağıdır, şanlı Səhəndi,
O da səntək atar ulduzlara şe'r ilə kəməndi,
O da Simurqdan almaqdadı fəndi.
Şe'r yazanda qələmindən baxasan nur səpələndi,
Sanki ulduzlar ələndi.
Söz deyəndə görəsən qatdı gülü, püstəni, qəndi,
Yaşasın şair əfəndi!*

*...O da dağlar kimi şe'nində nə yazsan yaraşandır,
O da zalım qoparan qarla, küləklə duruşandır,
Quduza, zalıma qarşı sinə gərmiş, vuruşandır,
Quduzun kürküne zalım birələrtək daraşandır,
Amma vəchində fağır xalqı əyilmiş soruşandır,
Qara millətdə hünər bulsa, hünərlə araşandır,
Qaralarla qarışandır, sarışandır.*

*Gecə haqqın gözüdür, tur törətmiş ocağında,
Əriyib yağtək, ürəklərdi yanırırlar çırağında,
Mey, məhəbbətdən içib, lələ bitibdir yanağında,
O bir oğlan ki, pərilər su içərlər çanağında,
İnci qaynar bulağında.*

*Şairin aləmi ölməz, ona aləmdə zaval yox,
Arzular orda nə xatırlaya imkandı, mahal yox,
Baği-cənnət kimi orda, bu haramdır, bu halal, yox.
O məhəbbətdə məlal yox,
Orda haldır, daha qal yox.*

*...Gül ağacları nə tavus kimi çətrin açib əlvan,
Hillə karvanıdı çöllər, bəzənər sürsə bu karvan.
Dəvə karvanlıdı dağlar, yükü atlasdı bu heyvan,
Sabirin şəhrinə doğru qatarı çəkmədə sərvan,
O xəyalımdakı Şirvan!*

*Ağ pərilər sarı köynəkli buludlardan enirlər,
Süd gölündə mələkə ilə çimirkən sevinirlər,
Sevinirlər, öyünürlər.*

*Qovzananda hərə əldə dolu bir cam aparırlar,
Sanki cəngilərə, şairlərə ilham aparırlar,
Dərya qızlarına peyğam aparırlar.
Dənizin örtüyü mavi, üfün səqfi səmavi,
Aynadı hər nə baxırsan, yer olub göylə müsavi,
Qərq onun şe'rinə ravi.*

*Qanad istər bu fəza, qoy qala tərənli Səhəndim,
Eşit öz qissəmi, dəstanımı, dəstanlı Səhəndim:
Səni Heydərbaba ol nə'rələr ilə çağıranda,
O səfil, darda qalan, tülkü qovan şir bağıranda,
Şeytanın şillağa qalxan qatırı noxta qıranda,
"Dədə Qorqud" səsin aldım, dedim arxamdı, inandım,
Arxa durduqda Səhəndim, Savalantək havalandım,
Sələ qarşı qavalandım.
Coşqunun da qanı coşdu, mənə bir haylı səs oldu,
Hər səsiz bir nəfəs oldu.*

*Bakı dağları da hay verdi səsə, qıyha ucaldı,
O tayın nə'rələri sanki bu taydan da bac aldı,
Qurd acaldıqda qocaldı.
Rahimin nə'rəsi qovzandı, deyən toplar atıldı,
Səl gəlib nəhrə qatıldı.
Rüstəmin topları səsləndi, deyən bomlar açıldı,
Bizə gül-qonça saçıldı.*

*-Qorxma, gəldim, -deyə, səslərdə mənə can dedi qardaş,
Mənə "can-can" deyərək, düşməne "qan-qan" dedi qardaş.
Şəhriyar söyləmədən gah mənə sultan dedi, qardaş,
Mən də, canım, çığırıb: can sənə qurban dedi, qardaş.
Yaşa oğlan! Sizə dağdan dəli ceyran dedi, qardaş,
El sizə qaplan dedi, qardaş,
Dağ sizə aslan dedi, qardaş.*

*Dağlı Heydərbabanın arxası hər yerdə dağ oldu,
Dağa dağlar dayaq oldu.*

Arazım ayna çırağ qoymadı aydın şəfəq oldu,
O tayın nəğməsi qovzandı, ürəklər qulaq oldu,
Yenə qardaş deyərək, qaçmada başlar ayaq oldu,
Qaçdıq, üzleşdik Arazda, yenə gözlər bulaq oldu,
Yenə qəmlər qalaq oldu.
Yenə qardaşsayağı sözlərimiz bir sayaq oldu,
Vəsi iyin almada, əl çatmadı eşqim damaq oldu,
Hələlik qəm saralarkən qaralar döndü ağ oldu,
Arazın süd gölü daşdı, qayalıqlar da bağ oldu,
Sarı sünbüllərə zülf içrə oraqlar daraq oldu,
Yoncalıqlar yenə bildirçinə yay-yaz yataq oldu.
Gözde yaşlar çırağ oldu.

Lələ bitdi, yanaq oldu,
Qönçə güldü, budaq oldu,
Nə sol oldu, nə sağ oldu,
Hamısı birsayaq oldu.

Elimi, arxamı gördükdə zalım ovçu qısıldı,
Sel kimi zülmü basıldı, zinə arx oldu, kəsildi.
Gül gözündən yaşı sildi.
Tor quran ovçu atın qovmada sindi, geri qaldı,
Özü getdi, toru qaldı.

Amma Heydərbaba da bildi ki, biztək hamı dağlar,
Bağlanıb qol-qola zəncirə buludlar, odur ağlar,
Nə bilim, bəlkə təbiət özü namərdə gün ağlar,
Əyri yolları açarkən, düz olan qolları bağlar,
Saf olan sinəni dağlar.

...Amma zənn etmə ki, dağlar yenə qalxan olacaqdır,
Məhşər olmaqdadı, bunlar daha vulkan olacaqdır,
Zülm dünyası yanarkən də tilit qan olacaqdır,
Vay...nə tufan olacaqdır!

Dedin: Azər elinin bir yaralı nisgiliyəm mən,
Nisgil olsam da, gülüm, bir əbədi sevgiliyəm mən,
Yad məni atsa da, öz gülşənimin bülbülüyəm mən,
Elimin farsıca da dərini söylər diliyəm mən,
Həqqə doğru nə qaranlıq isə, el məş'əliyəm mən,
Əbədiyyət gülüyəm mən!

...Amma məndən sarı sən arxayın ol, şanlı Səhəndim,
Dəli ceyranlı Səhəndim.
Mən daha ərşi-əla kölgəsizək başda tacım var,
Əldə Musa kimi Fir'ona qənim bir ağacım var,
Hərəcim yox, fərəcim var.
Mən Əli oğluyam, azadələrin mərdi, muradı,
O qaranlıqlara məş'əl, o işıqlıqlara Hadi,
Həqqə, imana münadi.
Başda sınımaz sipərim, əldə kütəlməz qılıcı var!

Məhəmmədhüseyn Şəhriyar

Analar günü. Təbrizdəki Qız mədrəsəsində görüş

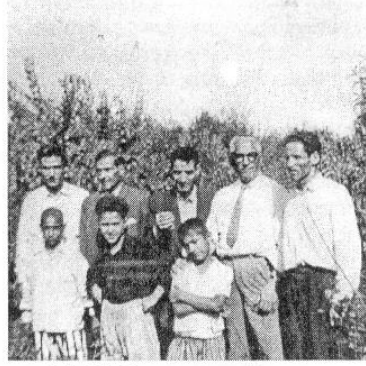
Qız mədrəsəsində çəkilmiş xatirə şəkli

Şəhriyar avtoqraf yazır

*Ədəbi mühitdə mərkəzi
mövqenin fəthi*

Tabiatın qoynunda

*Heydərbaba dağı Şəh-
riyarın aşib-daşan şe'r
xəzinəsinin qızıl açarı ol-
muşdur.*

*Budaq Budaqov,
akademik*

Tabrizdə poeziya gecəsi

Türkün dili

*Türkün dili tək sevgili, istəklil dil olmaz,
Özgə dile qatsan, bu əsil dil əsil olmaz.
Öz şe'rini farsa, ərəbə qatmasa şair,
Şe'ri eşidənlər, oxuyanlar kəsil olmaz.*

*Pişmiş kimi, şe'rin də gərək dad-duzu olsun,
Kənd əhli bilirlər ki, doşabsız xəşil olmaz.
...Şair ola bilməzsən anan doğmasa şair,
Missən, a balam, hər sarı köynək qızıl olmaz.*

*...İnsan odu tutsun bu zəlil xalqın əlindən,
Allahı seversən, belə insan zəlil olmaz.
Hərçənd Sərabın südü çox, yağ-balı çoxdu,
Baş ərşə də çatdırsa, Sərab Ərdəbil olmaz.
Millet qəmi olsa, bu cocuqlar çöpə dönməz,
Ərbablarımızdan da qarınlar təbil olmaz.
Məndən də nə zalım çıxar, oğlum, nə qisasçı,
Bir dəfə bunu qan ki, ipəkdən qəzil olmaz.
Düz vaxtda dolar taxta-tabaq ədviyə ilə,*

*Onda ki, nənəm sancılanar, zəncəfil olmaz.
Fars şairi çox sözlərini bizdən aparmış,
Sabir kimi bir süfrəli şair pəxil olmaz.
Türkün məsəli, folkloru dünyada təkdİ,
Xan yorğanı kənd içrə məsəldir, mİtil olmaz.
Azər qoşunu qeysəri-Rumi əsir etmiş,
Kəsra sözüdü, bir belə tarix nəğil olmaz.
Bu Şəhriyarın təb' i kimi çimməli çeşmə
Kövsər ola bilsə, demirəm, Səlsəbil olmaz.*

Şəhriyarın dostları. Soldan: Hidayət Həsərlı, Fərzanə, Rüstəm Əliyev və Səhənd.

Can Rüstəm

(professor Rüstəm Əliyevə həsr edilmiş şe'r)

*Bir xəbər çatdı mənə, Nuhi Nəbi qarğışıtək,
İçərimdə biləsən qopdu nə tufan, Rüstəm.
Yandı bir ləhzədə xərman kimi arzum, ümidim,
Canım o yangıda yandıqca dedim: "can Rüstəm!"
Bəllidir, Rüstəm olan ağlamaz, amma oxlar
Sənə dəydikcə ürəklərdən axar qan, Rüstəm.*

*"Həftxan"lardan aşırısan, alisan div qalasin,
Qərnimiz qəhrəmanı, Rüstəmi-dastan Rüstəm.
Nə qədər varsa bu dünyada Azərbaycan eli,
Şanlı Rüstəmlər üçündür şərəfüşan, Rüstəm.
Tilsim çay dərələrdə nə qoçaq salmış idin
Bir ümid körpüsü ki, yol sala karvan, Rüstəm.
Div yatarkən iki qardaş qonuşurduq gecələr,*

*O qonuş el qəminin dərdinə dərman, Rüstəm.
Divlər amma ayılıb, duydular əhvalımızı,
Hələlik qaldı ümid körpüsü viran, Rüstəm...
Qalmışam mən də bu tayda qolu bağlı, asılı,
Səf çəkib qarşıda qəm, sanki verir san, Rüstəm.
Qardaşın qardaş ilə bir görüşü, bir qonuşu
Qadağan olmada, bax zülmə nə tüğyan, Rüstəm.
Yetişib və'dəsi haqqın, əmin ol, dəm dəmidir,
Açıla haqq qapısı, mat qala şeytan, Rüstəm.
"Nəbi" tək bizdə qılıc Rüstəmi çoxlar var imiş,
Sən qələm Rüstəmisən, can sənə qurban, Rüstəm.
Şəhriyar arzu - göz oldu ki, Səhənd ilə gələ
Bəxtiyar məclisinə, başda Süleyman Rüstəm.*

"Varlıq" dərgisinin naşiri doktor Cavad Hey'ət ustadın görüşündə

Azadlıq quşu "Varlıq"

*Hərçənd qurtulmaq hələ yox darlığımızdan,
Amma bir azadlıq doğulub varlığımızdan.
"Varlıq" nə bizim təkçə azadlıq quşumuzdur,
Bir müjdə də vermiş bizə həmkarlığımızdan.
Bəh-bəh nə şirin dilli bu cənnət quşu tuti,
Qəndin alıb ilham ilə dindarlığımızdan.
Dil açmada, karlıq da gedər, korluğumuz da,
Çün lallığımız doğmuş idi karlığımızdan.
Düşmən bizi əlbir görə təslim olu naçar,
Təslim oluruq düşməne naçarlığımızdan.
Hər inqilabın vur-yıxı son bənnəliq istər,
Dəstur gərək almaq daha me'marlığımızdan.
Huşyar olasız, düşməni məğlub edəcəksiz,
Düşmənlərimiz qorxuri huşyarlığımızdan.
Birlük yaradın, söz bir olar biz kişilərdə,
Yoxlıqlarımız bitdirəcək varlığımızdan.*

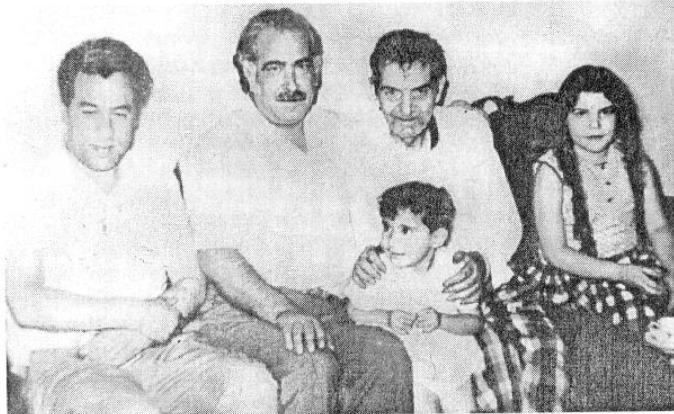
Şiraz səfəri, 1967

Təbriz mədəniyyət şö'bəsinin müdürü Murtəzəvi ilə

Böyükəğa Nikəndişlə daha bir xatirə şəkli. Təbriz, 1967

Məsləkdaşlar. Soldan: Nikəndiş, Şəhriyar və Səhənd

Ədəbi gənliyin ustadı

Qayğılı anlar

Marağalı şair Rza Paşazadə ustadın yanında. Təbriz, 1982

Soldan: Şair Əlirza Vafi, ustad Şəhriyar və Rza Paşazadə

Ustadın pərəstişkarı Əlirza Vafi

Həsən Məcizadə Savalan həmişə ustad Şəhriyarı yad etmişdir

Şəhriyaramız getdi

*Xəzan yeli əsərək xoş baharımız getdi,
Pozuldu bağ ilə bağban və barımız getdi!*

*Görün alıbdı ədəb mülkünü nə qüssə və qəm,
Vüqarlı söz qoşan ol baş vüqarımız getdi!*

*...Yana-yana deyirəm - indi gəl Dədəm Qorqut,
Höküldə ağla, baş aç, qəmküsarımız getdi!*

*Nəiminin qəminə dözməyən Nəsimi babam,
Nəimidən də böyük namidarımız getdi!*

*Qəzəllərilə salan yadlara Nizamiləri,
Füzulidən qalan ol yadigarımız getdi!*

*...Sözü qızıldı və ya inci, bilmədim, Sərraf,
Gəl indi şe'rdə gör, baş ə yarımız getdi!*

*Çıxartdı şe'rimizi gör ki, arşi-ə'layə,
Deyəm ədəbdə böyük iqtidarımız getdi!*

*...Başın sağ olsun a "Heydərbaba", balan sarıdan,
Necə deyim ki, bizim Şəhriyaramız getdi?!*

Savalan

*Şəhriyar xəttatlıqda da
ustad idi*

*Məhəmməd Hüseyin Şəhriyar.
Səksəninci illərin əvvəli*

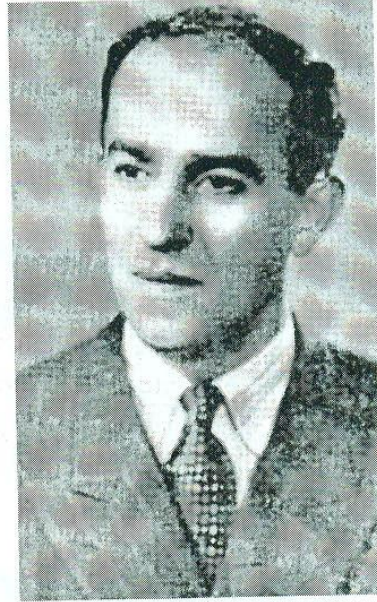
*Fars şairləri Şəhriyarın ziyarətində. Soldan: Huşəng İbtihac Sayə və
doktor Məhəmmədrza Şəfi. Təbriz, 1987*

*Şəhriyar Təbrizin ədəbiyyat və incəsənət xadimləri ilə. Şakli Murtəza
Naxçıvani çəkib, 1955*

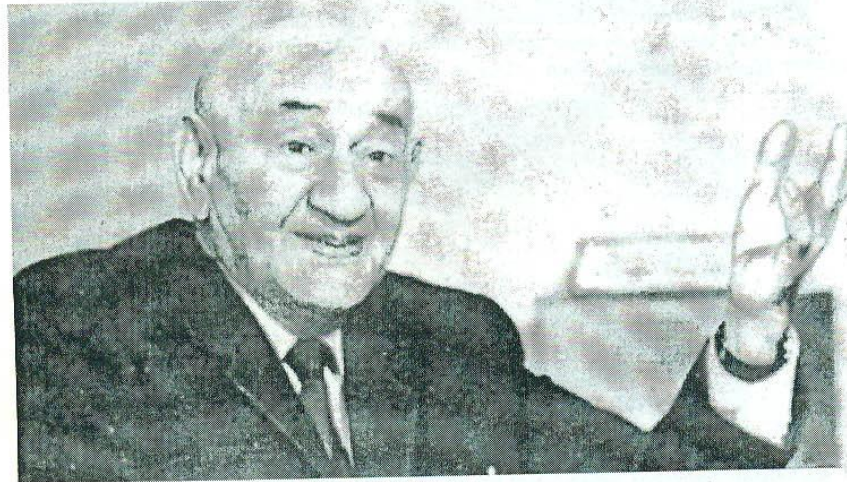
*Soldan: Doktor Səngləci,
Şəhriyar, Karamuz, Nikəndiş*

M.Şəhriyarın külliyyatının ilk toplayanı və nəşiri Lütfullah Zahidi

*Heç bir şair öz zamanında Şəhriyar kimi şöhrət qazana bilməmişdir. Bütün farsdilli və türkdilli ölkələrdə onun böyük sənətinə pərəstiş edirlər... Elə bir türk tapmaq olmaz ki, o, "Heydərbaba" mənzuməsini oxusun və onda dərin tə'sir buraxmasın.
...Şəhriyar öz vətəninə və torpağına son dərəcə bağlıdır.*

Lütfullah Zahidi

Xalq şairi Süleyman Rüstəm

Şair qardaşıma məktub

*Qoy söyləyim ürəyimin sözünü,
Bir kərrə də görməmişəm üzünü,
Nigaranam, yetir mənə özünü,
Məhəbbətin bağrımdadır, Şəhriyar,
Mənim ürək ağrımdadır, Şəhriyar!*

*Kim deyir ki, lisanımız ayrıdır,
Nə adımız, nə sanımız ayrıdır,
Nə canımız, nə qanımız ayrıdır,
Ürək birdir, bədən birdir, Şəhriyar,
Vətən birdir, vətən birdir, Şəhriyar!*

*El içində hörmətinə bələdəm,
Dildə gezən şöhrətinə bələdəm,
Cür'ətinə, qeyrətinə bələdəm,
Eldən gəlir ülvyyətin, Şəhriyar,
Baş əyməyən həqiqətin, Şəhriyar.*

*Havaları nə gözəlmiş bu yazın,
Araz üstədən çatdı mənə avazın,
Yarı canım bu tayında Arazın,
Yarı canım yanındadır, Şəhriyar,
Şe'rin, sözün ətir dadır, Şəhriyar.*

*Gülşənlərdə çiçəkləri dindirən,
Gözəlləri, göyçəkləri dindirən,
Sevgi dolu ürəkləri dindirən,
"Heydərbaban" nə gözəldir, Şəhriyar,
Nə qəsədə, nə qəzəldir, Şəhriyar.*

*Qürbətə yox, gəl öz doğma elinə,
Əl uzatsam əlim çatar əlinə,
And içirəm anamızın dilinə,
Gəlşinin möhtacıyam, Şəhriyar,
Gülüşünün möhtacıyam, Şəhriyar.*

*Hər canlıdan sənə bu can yaxındır,
Uzaq deyil, yol ki, yaman yaxındır,
Qaşla gözün arasından yaxındır,
Gəl-gəl deyir sonbeşiyim, Şəhriyar,
Qurban sənə ev-eşiyim, Şəhriyar.*

*Gəl qəmləri küləklərə verim, gəl,
Öz bağrımdan sənə güllər dərim, gəl,
Sən məni gör, mən də səni görüm, gəl,
Demə ömür xəzansızdır, Şəhriyar,
Əcəl yaman amansızdır, Şəhriyar.*

*Gəl Bakıya bağım-bağçam güləndə,
Bircə ovuc torpaq gətir gələndə,
Dostlar qatsın torpağıma öləndə,
Bəlkə onda kama çatım, Şəhriyar,
Son mənzildə rahat yatım, Şəhriyar.*

*...Beşikdəki quş yuxulu körpələr,
Dodaqları süd qoxulu körpələr,
Babaları dağdan ulu körpələr,
Bizi əvəz edəcəklər, Şəhriyar,
Yolumuzla gedəcəklər, Şəhriyar.*

*Danışdıqca nəsillərin adından,
Şair çıxmaz millətinin yadından,
İkiəlli bu sözlərin altından
Şair kimi qol çəkərəm, Şəhriyar,
Millətimə baş əyirəm, Şəhriyar.*

*Qoy bir də qan çilənməsin torpağa,
Yer üzündə nə qul olsun, nə ağa,
Şənlik qursun Təbriz, Mərənd, Marağa,
Dilə gəlsin kamanımız, Şəhriyar,
Belə keçsin dövrənımız, Şəhriyar.*

*Süleyman Rüstəm
xalq şairi
Bakı, 18 may 1968*

Qardaşım Süleyman Rüstəmə

*Gün çirtladı, göz qamaşdı,
Araz mənə xoslaşdı,
Eşqim ayaqyalın qaşdı,
Səsin gəlsin, Süleymanım!
Sənə qurban mənim canım!*

*Mən ölmüşəm, ağlayan yox,
Gözlerimi bağlayan yox,
Bir od yaxıb dağlayan yox,
Soyuq bizi kinridibdi,
Şaxta bizi qurudubdu.*

*Neftimizi basdırırlar,
Millətə qan qusdururlar,
Bir iddüyə qısdırırlar,
Qalan qalır acba-susuz,
Cavan isə acdı, susuz.*

*Qırx ildə ki, dustağam mən,
Qaralar içrə ağam mən,
Deyirsən bəs ki, sağam mən?
Bağırmaqdan iş qurtulub,
Boğaz-bağırmaq yırtılıb.*

*Biz millətin var harası?
Hardan sağalsın yarası?
Öz şeytani, öz barası,
Ona deyir: Qaç çaparı!
Buna dediyir: Vur şikarı!*

*Bir əl silah, bir əl yalın,
Biri tünük, biri qalın,
Deyir ki, haqqızı alın!
Amma hansı kömək ilə?
Yemək olur demək ilə?*

*Millət yıxan - öz qalası,
Sərbaz kimdi?- Öz balası,
Öz qanıdır, öz colası,
Necə deyim, çal çatlasın,
Qovuş kimi vur partlasın!*

*Böyükbaşlardı təqsirkar,
Kiçikbaşda nə təqsir var?
Yenə arteş dura havar,
Millətin də işi işdir,
Yoxsa dava mərgimüşdür.*

*Millətə varmı faydası?
Hər qab sınır - öz badyası.
Bu şeytanın öz qaydası,
"Dədəm mənə kor deyibdi,
Hər gələni vur deyibdi".*

*Qorxum budur oyun ola,
Millət yenə qoyun ola,
Kimdir bizə boyun ola?
Ki, qurdu biz qova bilək,
Qurdun şərrin sova bilək.*

*Amma bizim mücahidlər,
Hər biri min cana deyər.
Topa, tanka baxar məyər?
Qan-qan deyir hayırması,
Acıqlı bir şir balası.*

*Köməkləşən gedir maha,
Bizə kömək yoxdur daha,
Bizimki qalmış allaha,
Şeytan quluymuş şahımız,
Bizim də var allahımız.*

*Biz bir dərya qan vermişik,
Zindanlarda can vermişik,
Qırx nəsil qurban vermişik,
Şəriətə insanlar,
Təxti kimi pəhləvanlar.*

*Biz e'tisab etdik tamam,
Əli yalın etdik qiyam.
Qoyun, gəlir nəyib-imam!
Cəhad desə, dartlarıq,
Qırılsaq da, qurtularıq.*

*Başlara sovrulur saman,
Gözləri doldurur duman,
Ya Əli! Ya Sahib-zaman!
Dada çatın ki, dardayıq,
Qışdı, küləkdi, qardayıq.*

*Səsin mənə nəfəs oldu,
Qəbir mənə qəfəs oldu,
Bir balaca həvəs o oldu,
Dedim yenə durum yazım,
Yenə də bir qəbir qazım.*

*Hərdən belə səsin gəlsin,
Gözümüzün yaşın silsin,
Mənim də bir üzüm gülsün,
Haçan səni görə billəm?
Qol boynuva sala billəm?*

*Qardaşların gözündən öp,
Bəxtiyarın üzündən öp,
Səmədin də sözündən öp,
Mən də təkəm, sizə qurban,
Tək canım hammuza qurban!*

*Məhəmmədhüseyn
Şəhriyar*

Azərbaycanın ziyalı qadınları - Ustad Şəhriyarın büstünü ziyarət edirlər

*Şəhriyar və Təbrizin İmam
cüməsi ayətullah Mirzə Müs-
lüm Mələkuti*

Xalq şairi Bəxtiyar Vahabzadə

Eyni yaşdayıq

**Ustad Şəhriyarla telefon söhbətim
münasibətilə**

*Telefon telləri, sizə bu axşam,
Həsretin nə boyda ehtiyacı var.
Xəttin bu başında mən dayanmışam,
Xəttin o başında ustad Şəhriyar.*

*Üzünü görmədim hələ bircə an,
Nisgilə döndərdi bu nisgil bizi.
Ancaq neçəilin dost, tanışından,
Yaxşı tanıyırdıq bir-birimizi.*

*...Özüm tel olaydım, açaydım qanad,
Səninlə duraydım üzbəüz indi.
Özümüz görüşə bilmədik, ustad,
Səsimiz görüşdü, qəlbimiz dindi.*

*Məndən xəbər aldın: - Neçə yaşın var?
Söylədim yaşımı.
Dedin: - Mən alqış!
Dedim: -Nəyə alqış, ustad Şəhriyar?*

*Dedin ki: -Cavansən sənə mənə baxmış,
Arzum göyermədi, keçibdir yaşım.
O günü, həyatda sən gör, qardaşım.*

*Yaşımız bir deyil, ancaq hər zaman,
Təqvimlə ölçməyə gəl, biz illəri.
Eyni ağırlarla yaşamışıq biz
Mən sənsiz,
Sən də ki, mənsiz, illəri.*

*Şah sənə zülm etdi...
Doğma elində,
Doğma vətəninə sən unuduldun.
Yaza da bilmədin doğma dilində
Ana qucağında sən yetim oldun.*

*Bizim bir kimsədən bir qəsdimiz yox,
Biz iki qardaş, bir anamız var.
Bir böyük torpağın iki oğluyduq
Orda Şəhriyaram, burda Bəxtiyar.*

*Qüdrəti böyükdür elin, obanın,
Vaxt öz axarından geri qalmadı.
Çox küləklər əsdi...
Heydərbabanın
Başından bir tük də əskik olmadı.*

*Kim deyə bilərdi sönmüş bir ağac
Tutuşub yanacaq külün içində -
Min il qürur ilə başda gəzən tac
Ayağa düşəcək bir gün içində?*

*Həmişə qaraya, ağ deyən qara
Ağın əllərilə dara çəkilmiş.
Vaxt özü döndərir mıxı mismara,
Vaxtın yazdığını kim poza bilmmiş?*

*Dərs varmı tarixin dərindən artıq?
Bu yolda neçə yol imtahan verdik.
Əgər özümüze inanmasaydıq,
Uçrum dərələrdən necə keçərdik?*

*İnamdır yaşadan bizi, ey ustad,
O bizi yaşatdı, biz də arzunu.
İnam ölməyibsə qurtarmır həyat,
Həyatın sonudur inamın sonu.*

*Bəxtiyar Vahabzadə
Xalq şairi
Bakı, yanvar 1981*

*Doktor Hüseyinqulu Katibi
Səhəndin evində Şəhriyarla
görüşərkən. Tehran, 1971*

*Soldan sağa: Həsən İzari
(bəstəkar), Əbülhəsən İqbal
Azər (xanəndə), doktor Nəsr
İzari və ustad Şəhriyar*

Əbülhəsən xan İqbalı İranın ən yaxşı müasir xanəndəsi hesab edirəm. Bu səbəbə görə ki, dəsğahlara və mahnılara təkmil şəkildə bələddir. Səsi güclüdür. Həmişə Sə'dinin və Hafizin əsərlərini, irfani və əxlaqi şe'rləri oxuyur.

M.Şəhriyar

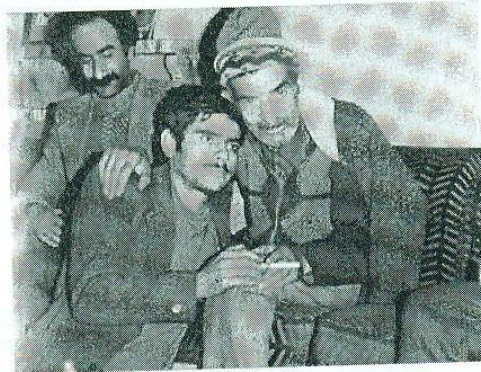

Ustadın pərəstişkarları: soldan Səməd və Tağı Mahmudi qardaşları

Naser Purbözörg və Əlirza Vafi şairin xidmətində

Soldan: Tabrizin bank müdiri Vəfai və şair Vafi Şəhriyarın mənzilində

Şairi-məşhur Şəhriyar

Şəhriyar xalqını çox yaxşı tanımış, onun maddi və mə'nəvi zənginliklərini öz mənlində hiss etmiş, şe'rdə bütün gözəlliyi ilə əks etdirmişdi...Bu da Şəhriyarın şe'rinə daha böyük üfüqlər, məhəllidən milliyyə, millidən bəşəriyyə uzanan böyük bir dərinlik vermişdir.

Yavuz Akpınar, Türkiyə

*Xalq şairi Məmməd Araz
Rəssamı Gündüz*

Şəhriyar gəlmədi

*Baxışlar asıldı təyyarələrdən,
Ümidlər yollara sərili qaldı.
Bu ağır xəbərdən, bu nəş xəbərdən
Güllər güllüklərdə dərilə qaldı,
Şəhriyar gəlmədi...
Gümanlar diplomat paltarı geydi,
Gümanlar özündən yollar düzəltdi.
Gümanlar bir soldat paltarı geydi -
Dənizə gözətçi, göyə gözətçi...
Gümanlar açmamış qapı qoymadı,
Gümanlar siyasət sapı qoymadı,
Dartıb çözlədi, düyünlər açdı,
Hardasa sap qaçdı, düyün dolaşdı.
Hansı "hiylə'ninsə dodağı qaçdı,
Hansı "niyə'ninsə barmağı "çaşdı",
...Şəhriyar gəlmədi.
Bu həqiqətdi.
İnandıq, inanmaq istəməsək də,
Həsərlər boynunu birdən dikəltdi,
Qaçdı ayaqyalın daşla-kəsəklə...
Həsərlər Araza yolunu burdu,
Həsərlər sərhəddə üz-üzə durdu:
Daşlar çilikləndi ayaqlar altıda,
Torpaq dilikləndi ayaqlar altıda,
Qəzəb dilikləndi dodaqlar altıda.
...O yanda bir təpə torpaq dikəldi,
Bir sümük boylanıb bayana gəldi:
- Mən daşlar altında bir tarixdəşam,
Min dəfə daşlara dəyən bir başam,*

*Yataram bir qarış torpaqzanada,
Bir zaman demişdim Səttarxana da:
Düşmənin hər və'di gülə bürünmüş,
İşvəli, qəmzəli mələyə dönmüş,
Dili dürr damızan,
Dişi öd yığan
Bir əf'i ilandır, bir əf'i ilan!
Qoyub arxayınca qılıncı qına,
Getmə bu və'dlər qonaqlığına...
Nə desək, deməsək, həqiqət budu,
Onu görməyimiz çox müşgül oldu.
Qayıtdı evlərə fərşlər, xalılar,
Həvəsi gözündə arzular kimi.
Plovlar soyudu, dəmlər acıdı,
Tüstülər qayıtdı odun ömrünə.
Bu hal neçə saat sükut qıdıdı
Maşının ömrünə, atın ömrünə.
Səndən soruşuram: Beqdeli cənab,
Səndən soruşuram: Tahiri Söhrab,
Səndən soruşuram: yoldaş Hüseyni,
Təbriz oğulları orada neynir?!
Şəhriyar gəlmədi.
O gəlsə, başabaş Azərbaycanı
Geyimli-kecimli qürur görərdi.
Qaragöz, qaraqaş Azərbaycanı
Qızıl nur görərdi, ağ nur görərdi.
Zirvəli ömürlər, qanadlı baxtlar
Onun gözələrini yaşartmazdımı?
Bu xoş günələrini ömrünə bağlar,*

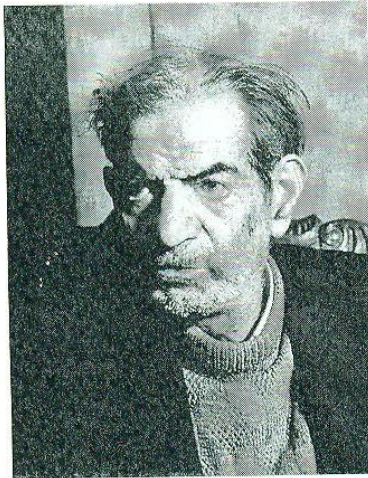
Ömrünə əlli il yaş artmazdımı?
Təbrik yağdırardı məktəblər ona -
Ana dilində.
Təbrik yağdırardı məktublar ona -
Ana dilində.
Əslində şairin Vətəni dünya,
Əslində şairin söz məni dünya.
Əslində şairə sədd qoyan naşı
Çıxır bu dünyanın özünə qarşı.
Ağ olur yaranış qanunlarına,
Ağ olur fırlanış qanunlarına...
Hər nə söyləsək də, həqiqət budu:
Onu görməyimiz çox müşgül oldu.
Həqiqət budursa, min lə'nət ona,
Lə'nət bu doğrunun doğruluğuna.

Belə həqiqətdən yalan yaxşıdır,
Belə bəd xəbərdən güman yaxşıdır.
...Bütün qəzəblərə su səpən yalan,
Bütün əsəblərə mum tapan yalan!
Bir ölkə düzəldin yalandan yalan!
Böyük şairini yola salır bax,
Havada yellənir min əl, min papaq.
Marallar qoşulub dartır qatarı,
Qardaşı qardaşa qonaq aparır.
Şəhriyar yollanır Azərbaycana,
Yol hanı, yol hanı Azərbaycana?

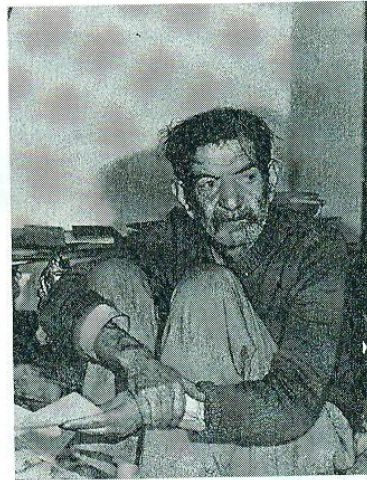
Məmməd Araz
Xalq şairi
Bakı, 1967

Şəhriyar şe'rinin aşıqları

Ustad Şəhriyar

Məhəmmədhusəyn Şəhriyar
- necə varsa

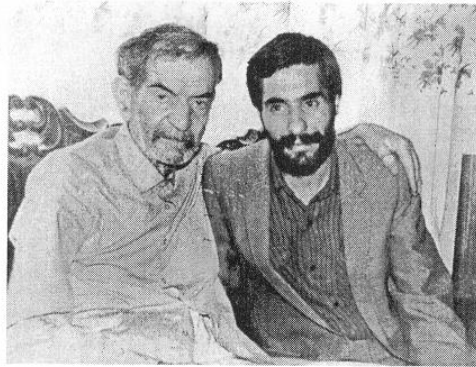
Səksəninci illər

Məhəmməd Hüseyin Şəhriyar XX əsrdə ərsəyə gəlmiş ən görkəmli şairlərdən biri, Azərbaycan və İran ədəbiyyatlarının fəxridir.

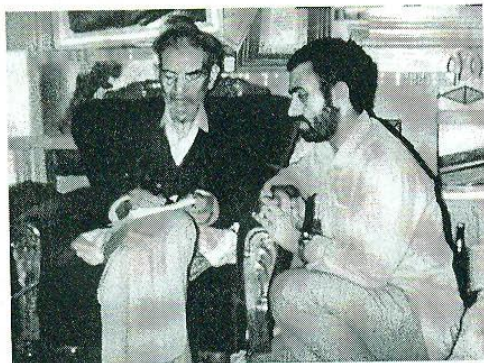
*Bəkir Nəbiyev
Azərbaycan EA-nın Ədəbiyyat, dil
və incəsənət bölməsinin akademik-katibi, akademik*

*Əsgər Fərdi ustadın
hüzurunda*

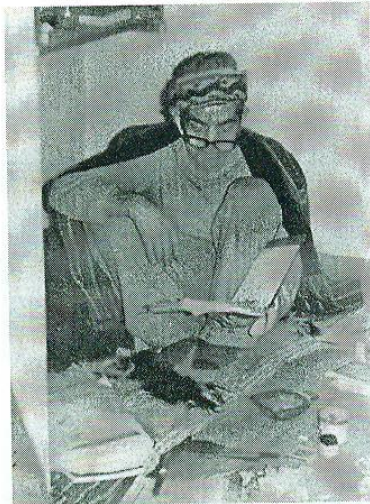
*Şair-rəssam Zinuzi
şairin dostu idi*

*Şair Mustafa Quluzadə
ustad Şəhriyarın ziyarətində. Təbriz, avqust,
1986*

*Məhəmmədhüseyn
Şəhriyar Təbriz şəhərindəki
mənzilində*

Dəftər-qələmlə həmdəm

Cənub dərdi, Cənub həsrəti, Cənub mövzusu həmişə bizim ədəbiyyatımızın dəyişilməz mövzularından olmuşdur...Bu mə'nada ustad Şəhriyarın "Heydərbabaya salam" poeması həmin mövzuda bizim oxucuların ən çox sevdiyi poetik əsərlərdəndir.

*Abbas Zamanov
Əməkdar elm xadimi,
Azərbaycan EA-nın müxbir üzvü*

*Soldan: Əsgər Fərdi, ustad
Şəhriyar və Zinuzi*

*Döyüşdü cənnətdə şeytanla adam,
Tanrı qovdu ordan onları o dəm.
Dünyaya göndərdi, söylədi bilin:
"Bura həm cənnətdir, həm də cəhənnəm.
Sülhü-səfa olsa, dünya behiştir,
Qan qırğın olarsa, düzəkdir aləm".
İndi ki, belədir, düşün, ey bəşər,
Etmə öz əlinlə eyşini matəm.*

Şəhriyar

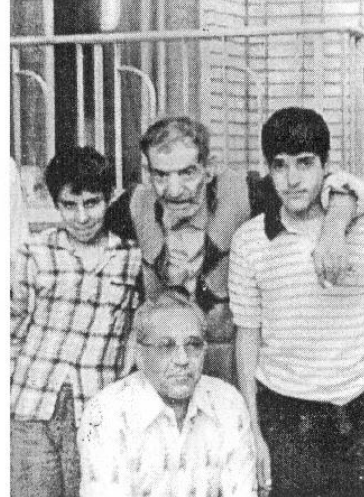
*Aydın Təbrizi Şəhriyarın
hüzurunda*

*Gənc şair Vafi ustad
Şəhriyardan dərs alıb
Təbriz, 21 avqust 1987*

Şəhriyarın ünsiyyəti

Uşaqların şair babası

*Ustad Şəhriyarın
pərəstişkarı - Hüseyn
Feyzullahi Vahid*

Şəhriyarın qohumlarından

*Şəhriyar övladları arasında.
Soldan: Şəhrzad, Məryəm və
Hadi*

Ailə üzvləri və qohumlar

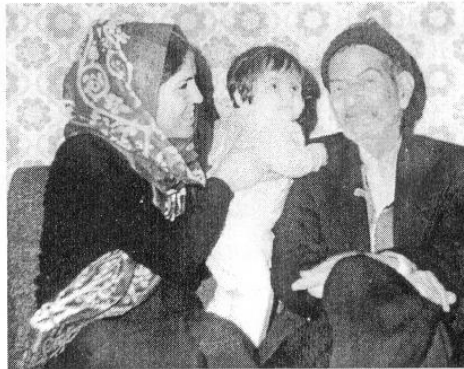
*Şəhriyar bacısı Kübra xanım,
Şəhrzad və Əhmədlə*

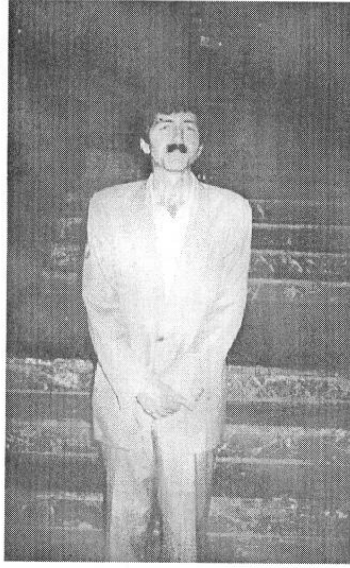
Şəhriyarın qızı Məryəm

Hadi və Məryəm ataları ilə

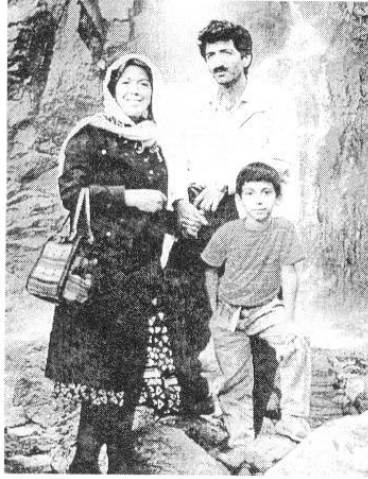
Yenə şəhriyarlar gələr dünyaya

Ustad şairin oğlu Hadi Şahriyar

Hadi Şahriyar və Əsgər Fərdi

Hadi Şahriyarın ailəsi

*Gəlini Sima xanım həm də
ustadın sənətinin böyük pə-
rəstişkarı idi*

Hadi Şəhriyar Naxçıvan Dövlət Universitetində. oktyabr 1998

Övladı gəldi!

*(Ustad Şəhriyarın oğlu Hadinin Naxçıvana ilk gəlişi
münasibətilə)*

*Vətənin ağ günü - analı günü,
Batabat gölünün sonalı günü,
Xal-xal meşəsinin xınalı günü
Şəhriyar gəlmədi, övladı gəldi...*

*Çatmışdı ustadın sözü bu yana,
Yanğısı, atəşi, gözü bu yana,
Ağ saçlı Təbrizdən üzü bu yana
Şəhriyar gəlmədi, övladı gəldi...*

*Yorulduq biz sağa, sola baxmaqdan,
Tikanlı məftilə, kola baxmaqdan,
Səbrimiz tükəndi yola baxmaqdan
Şəhriyar gəlmədi, övladı gəldi...*

*Bu yorğun yolların çəni getsə də,
Qarlı Savalanın dəni getsə də,
Arazkörpüsündən mini getsədə,
Şəhriyar gəlmədi, övladı gəldi...*

*Körpülü Arazın bu gün dərdi nə?
Tuş olduq qismətin bu gün mərdinə...
Cəlilin, Cavidin ana yurduna,
Şəhriyar gəlmədi, övladı gəldi...*

*Bu qəfil sevincin içində azın...
Bunu da taleyə, qismətə yazın...
Gözü yol çəksə də Məmməd Arazın
Şəhriyar gəlmədi, övladı gəldi...*

*Xəncəri siyirilmişqına da şükür!...
Haqq üçün tökülən qana da şükür!...
İlahi, ilahi, buna da şükür,
Şəhriyar gəlmədi, övladı gəldi...*

Vaqif Məmmədov

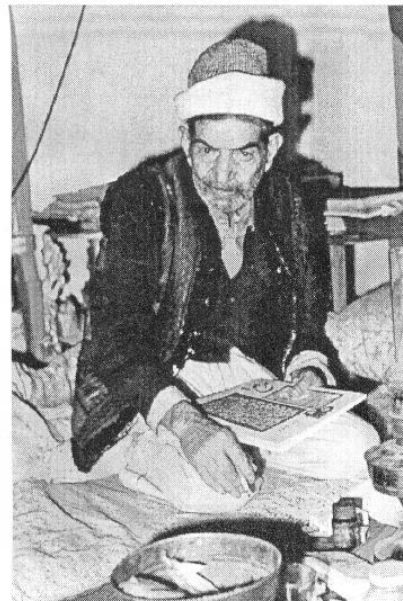
İsa Həbibbəyli və Hadi Şəhriyar

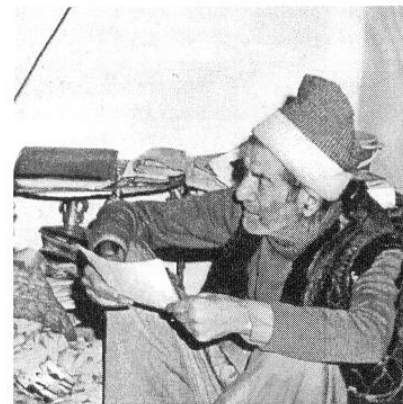
Baba məhəbbəti

*Hər sözündən ağızda min dad olur,
Ayrılığın qəlbimizə od olur,
Adın körpə balamıza ad olur,
Ayaq açır min balaca Şəhriyar.*

Hüseyn Kürdoğlu

Çıraq kimi

Ömür keçir

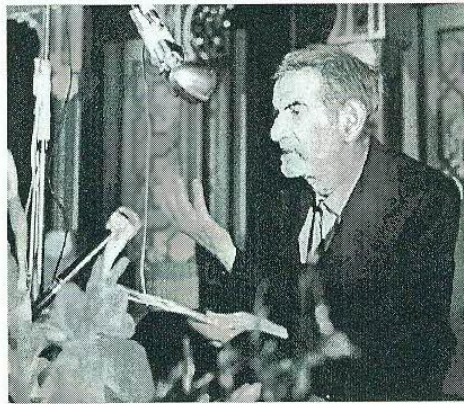
Gün keçir

Sənət yanğısı

Şəhriyarın poeziyası sərhəd tanımamış, zaman-zaman bütün ölkələrə yayılmış, milyon-milyon ürəklərdə özünə yer tapmışdır.

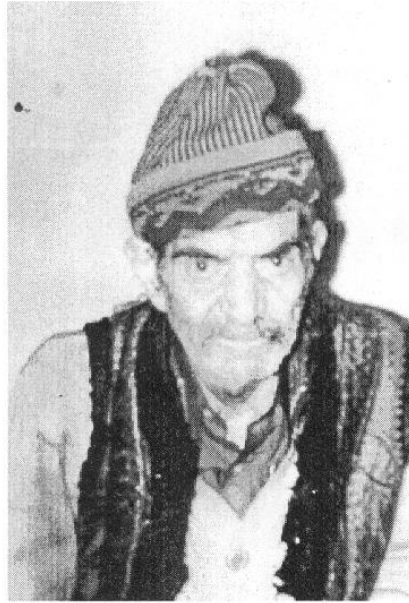
*Teymur Əhmədov
Filologiya elmləri doktoru, professor*

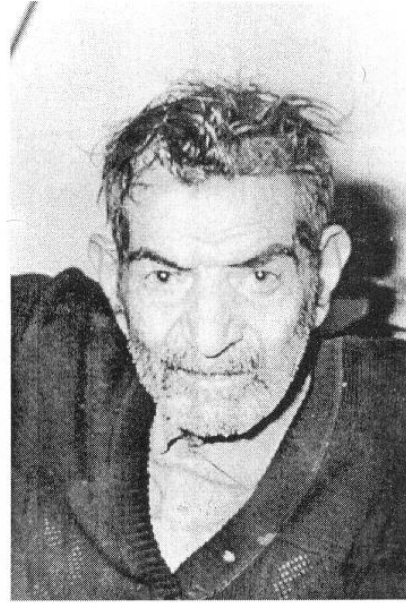
*Tabrizdə Məhəmmədhüseyn
Şəhriyarın 80 illik yubileyi. 1985*

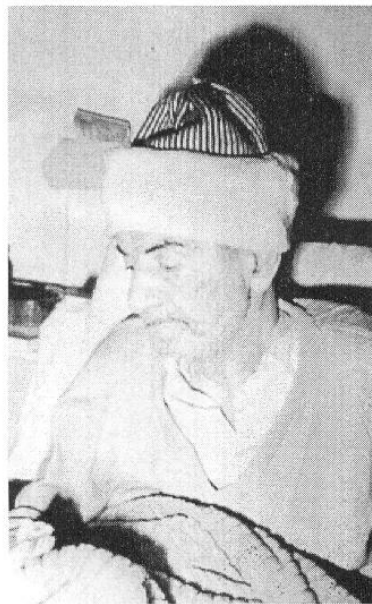
*Qocalıq sənətə mane olmur.
1986*

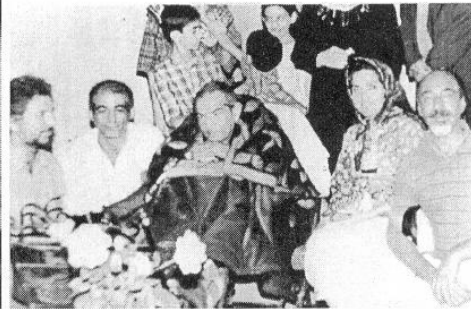
Hələ ayaq üstədir. 1987

Cavan olmam bir də mən...

Şəhriyar Tehran xəstəxanasında. 1988

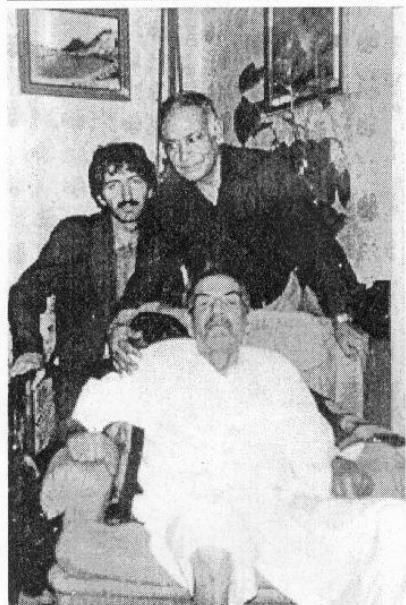

Milləti Şəhriyarı tək qoymadı

*Dostların, qo-
humların ülfəti*

*Davamçıları us-
tada dayaq oldu*

*Şair Azər Mazandarani Tehran
xəstəxanasında*

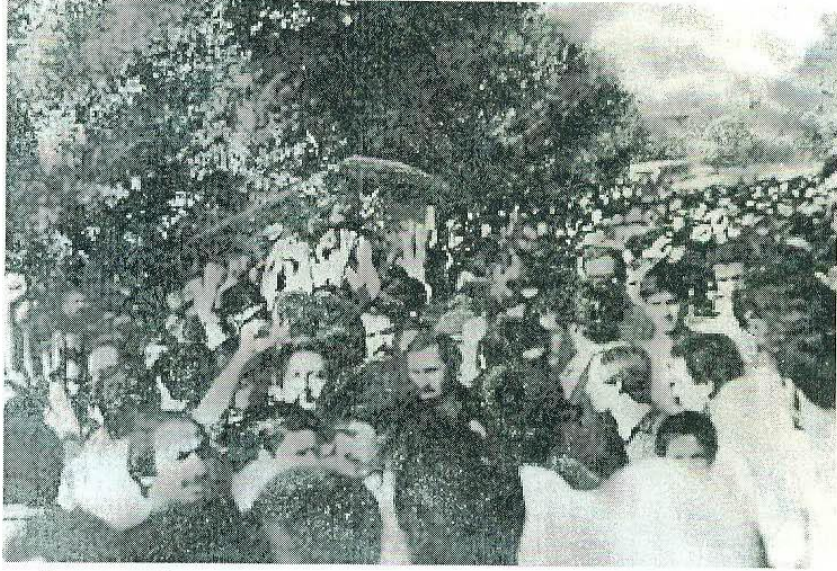

Zinuzi də övlad kimi idi

*Vefalı gəlin
Sima xanım*

Son mənzilə

*Bu qoca dünyanı dolaşdı, getdi,
Günəşi qucmağa qol açdı getdi,
Səhər ulduzuydu, dağ aşdı, getdi.
Qaldı Şəhriyarsız söz diyarımız,
Köçdü bu diyardan Şəhriyarımız.*

*...Qəlbi susamadı ucuz şöhrətə,
Özü bir şöhrətdi əbədiyyətə,
Bir peyğəmbər oldu şe'rə-sənətə
Bu dünya durduqca ictimaiyyətimiz,
Köçdü bu dünyadan Şəhriyarımız.*

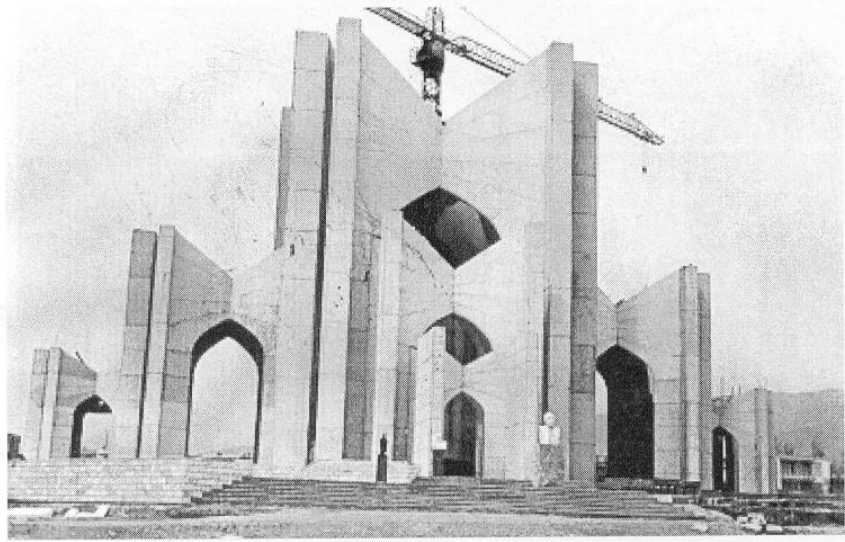
*Hökumə Billuri
Bakı, 1 oktyabr 1988-ci il*

Ustadın xatirəsi əziz tutulur

Şəhriyar o taylı - bu taylı Azərbaycan üçün daha möhtəşəm, daha əzəmətli görünür.

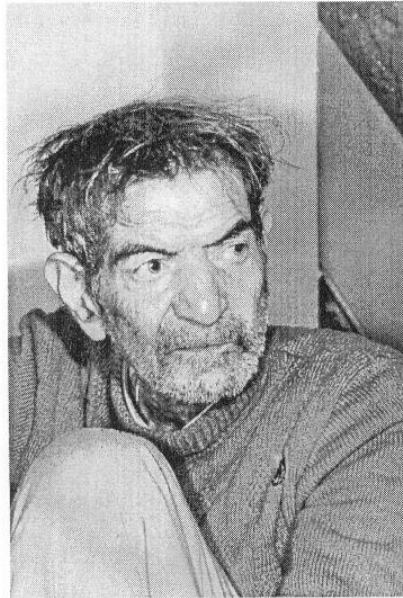
*Esmira Şükürova
Filologiya elmləri namizədi*

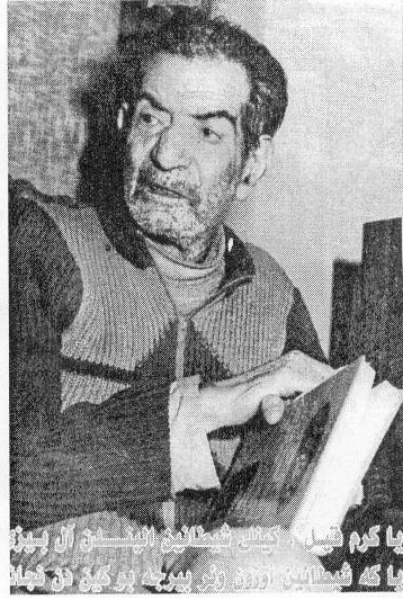
Şəhriyar Təbrizdə Şairlər məqbərəsində dəfn olunub.

Şairlərin şəhriyarı - Şəhriyar!

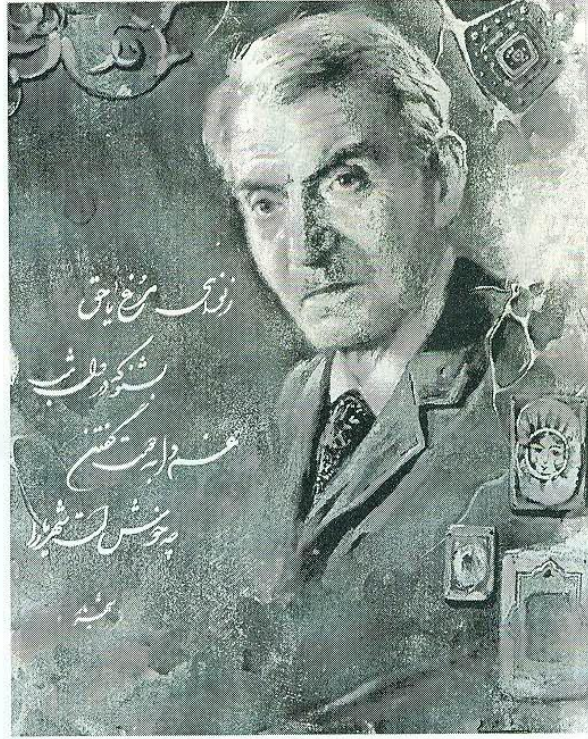
Zehtabi

Məhəmmədhusəyn Şəhriyar

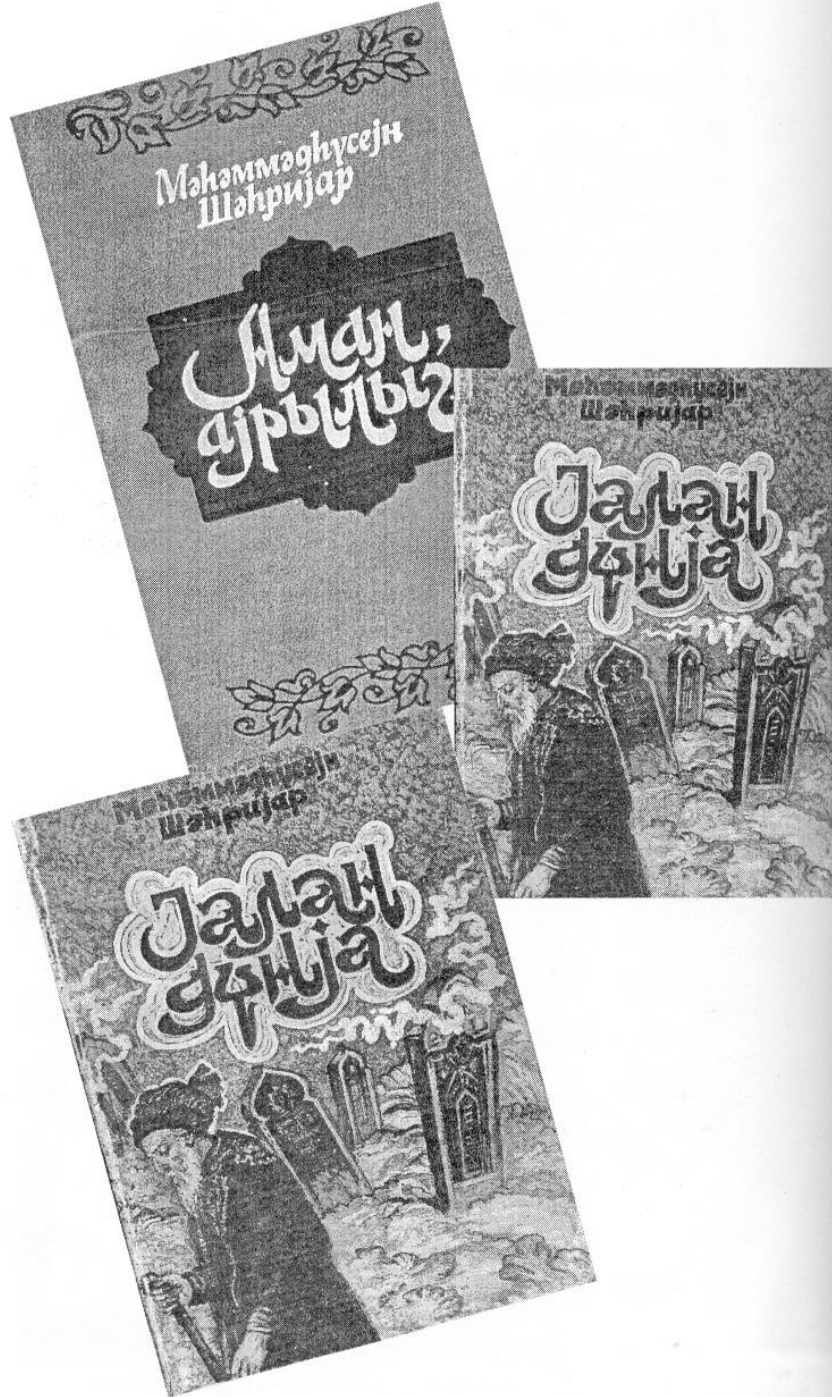
Gül açdıqca solan dünya

Sanətin sözü bitməz...

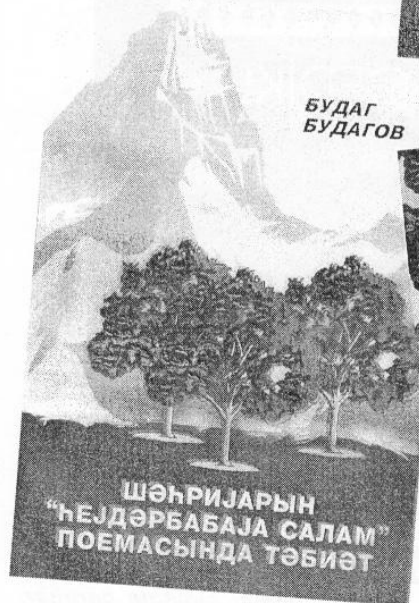
*Bacısı oğlu doktor Məhəmməd Xoşginabi Şəhriyarı unutmur.
Amerika, 1987*

Şəhriyarın Bakıda çap olunmuş kitablarından

БАКИР НАБИЈЕВ
ШӘҺРИЈАР
КӘЛАМИНЫН
ВҮС'ӘТИ

Bakıda Şəhriyar haqqında çap olunmuş kitablar

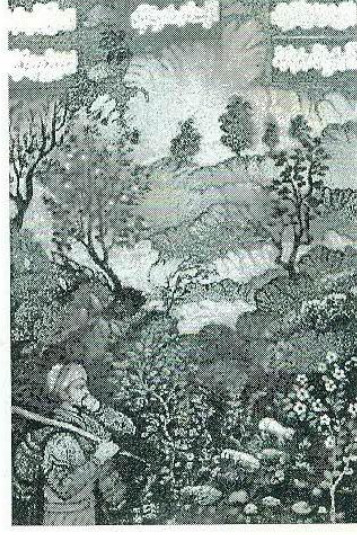
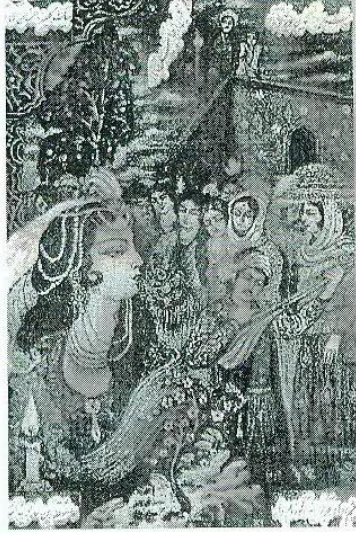
Yusif Gədəklinin kitabı Türkiyədə Şəhriyar haqqında əsas mənbədir

Çağdaş Güney Azərbaycan ədəbiyyatının ən böyük şairi olan Şəhriyar, eyni zamanda bütün zamanların ən böyük şairlərindən biridir... Şe'rlərinin hər birinin...ayrı bir önəmi olmaqla bərabər, Şəhriyar hər şeydən öncə Heydərbaba şairidir.

*Yusif Gədəkli
Türkiyə*

Şəhriyar bir çox İran ədəbiyyatşünasları tərəfindən bu günün Nizamisi, Sə'disi və Hafizi olaraq dəyərləndirilir.

prof. Bilgə Ercilasun

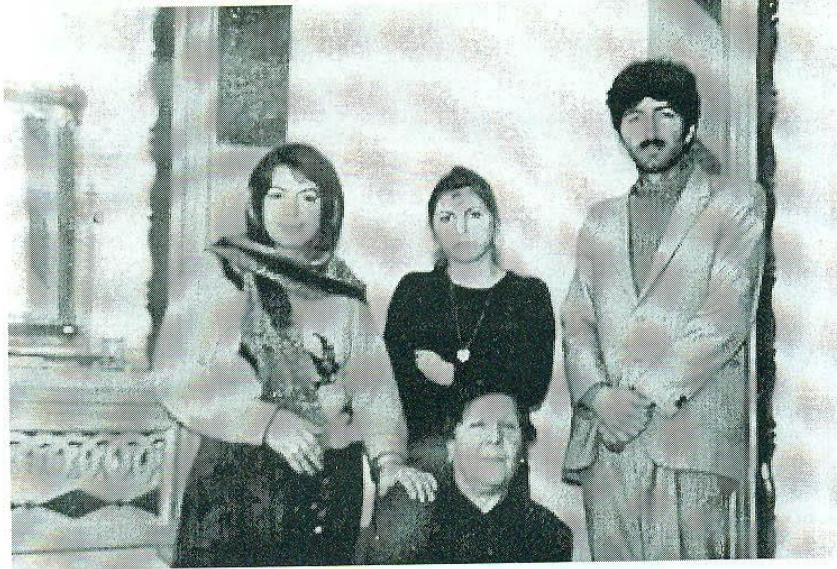
*Rəssam Fəxrəddin Əliyevin "Heydərbabaya salam" poemasına çəkdi-
yi illüstrasiyalar*

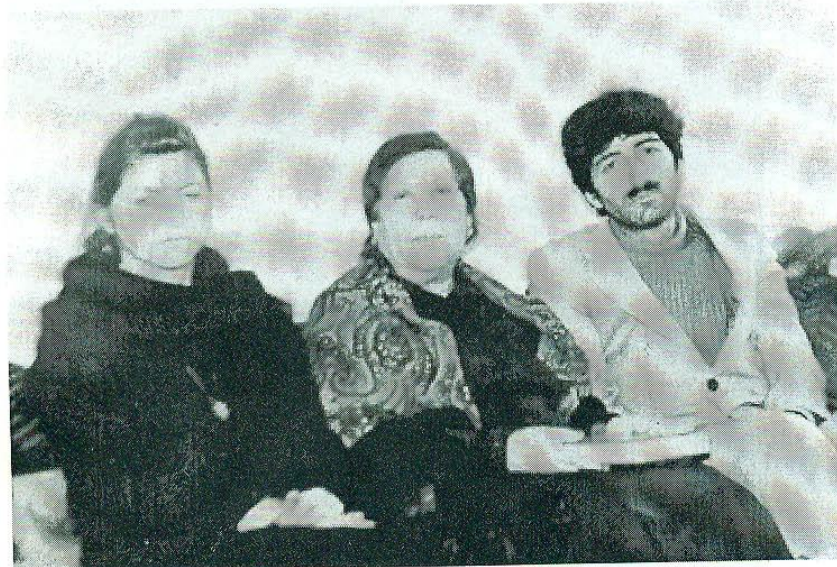
*Şəhriyarın tədqiqatçısı
Nazim Rizvan*

*Şəhriyarın ürəyinin yarısı həmişə Arazın şimalında olmuş, bu
taydakı xalqla birgə döyünmüşdür.*

Nazim Rizvan

*Şairə-tədqiqatçı Hökumə Billuri Təbrizdə Şəhriyarın ailə üzvləri ilə.
Soldan: Sima xanım, Məryəm, Hadi və Hökumə xanım, 1992*

Soldan sağa: Məryəm, Hökumə Billuri və Hadi Şəhriyar

Böyük şairə ehtiram

İranda ağayi Cabbarinin hazırladığı büst

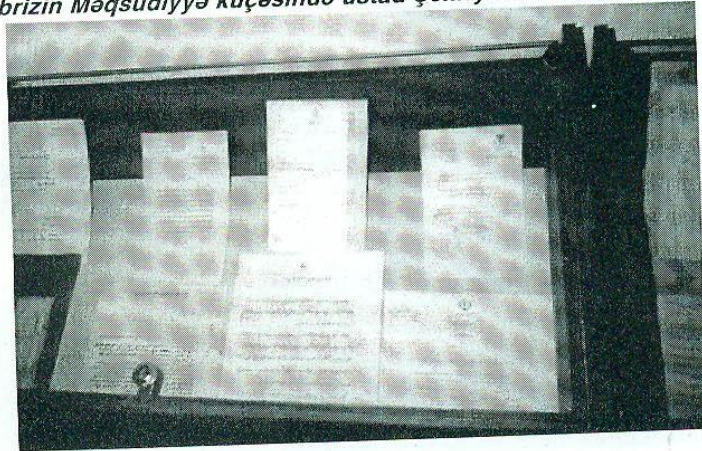
Heykəltəraş Cabbari Şəhriyarın büstü önündə

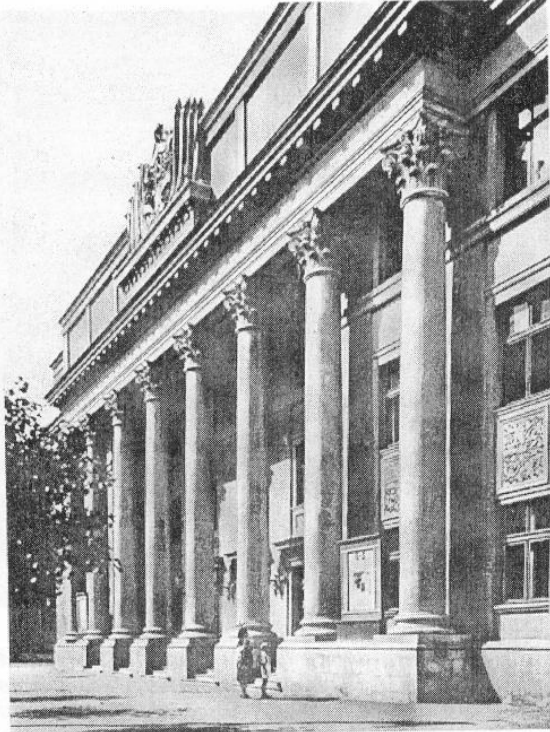
Beynəlxalq Şəhriyar Konqresində iştirak edən Azərbaycan nümayəndə hey'əti Tehrandə ustadın büstünün ətrafında

Tabrizin Məqsudiyyə küçəsində ustad Şəhriyarın ev muzeyi

Şəhriyar muzeyinin eksponatları

Bakıda Məhəmmədhusəyn Şəhriyar adına Mədəniyyət sarayı

İranda Beynəlxalq Şəhriyar Konqresi, aprel, 1998

Beynəlxalq Şəhriyar Konqresində iştirak edən Azərbaycan nümayəndə hey'əti. Soldan: Şahmar Əkbərzadə, Fəttah Heydərov, Polad Bülbül-oğlu, Fəraməz Maqsudov, Yaşar Qarayev və Sabir Əmirov

Tüstümüz
(Ustad Şəhriyara)

*Bacanızdan çıxan qordan
Bacamıza pay düşür.
Tüstünüzle tüstümüz
Göy üzündə öpüşür.*

*Həmd olsun bu göylərə!
Göylərdir pənahımız.
Yoxsa dərdləşməyə də
Yer tapmazdı ahımız.*

*Nə yaxşı göylər varmış,
Sərhədsizdir üstümüz,
Harda birləşərdi bəs
Ərşə çıxan tüstümüz?*

*Arazlanıb aramız,
Bizə bu dağlar qalıb.
Tüstümüz bəxtəvərdir
Ordumuz ağlar qalıb.*

*Şahmar Əkbərzadə
Şe'r İranda keçirilən Şəhriyar günlərində oxunmuşdur.*

Şəhriyar günlərinin iştirakçıları

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əliyev cənablarının sərəncamı ilə ustad Məhəmmədhüseyn Şəhriyarın anadan olmasının 90 illiyi geniş qeyd olunur. Respublikamızın nümayəndə hey'əti İran İslam Respublikasında keçirilən Şəhriyar günlərində iştirak etmişdir. Nümayəndə Hey'ətinə Azərbaycan Respublikasının Mədəniyyət naziri, xalq deputatı Polad Bülbüloğlu rəhbərlik etmişdir. Nümayəndə hey'ətinə Azərbaycan Elmlər Akademiyasının prezidenti, akademik Fəraməz Maqşudov, görkəmli elm, təhsil, ədəbiyyat və mədəniyyət xadimləri daxil idi.

Azərbaycan nümayəndə hey'ətini İran İslam Respublikasının prezidenti ağayi Xatəmi qəbul etmişdir. Qəbulda İran İslam Respublikasının Mədəniyyət naziri Mühacirani Şəhriyar günlərinin proqramı haqqında mə'lumat vermişdir. Mədəniyyət naziri Polad Bülbüloğlu Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əliyevin salamlarını İran İslam Respublikasının Prezidentinə çatdırmış, səmimi qəbul üçün nümayəndə hey'əti adından təşəkkürünü bildirmişdir. Bakının təsviri olan rəsm əsəri İran rəhbərliyinə bağışlanmışdır.

İran İslam Respublikasının prezidenti ağayi Seyid Məhəmməd Xatəmi qəbulda çıxış etmiş, Şəhriyarın bədii irsinə yüksək qiymət vermiş, ölkələrimiz arasındakı əlaqələrin daha da möhkəmləndirilməsinin əhəmiyyətindən danışmışdır.

Azərbaycan nümayəndə hey'əti İran İslam inqilabının lideri Ayətullah Xomeyninin dəfn olunduğu xatirə kompleksini ziyarət etmişlər.

Beynəlxalq Şəhriyar Konqresi Tehranın Vəhdət sarayında işə başlamışdır. Mədəniyyət naziri Polad Bülbüloğlu Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əliyevin Beynəlxalq Şəhriyar Konqresi iştirakçalarına təbrik məktubunu oxumuşdur. İran İslam Respublikası Mədəniyyət Nazirliyi Mədəniyyət şö'bəsinin müdiri, İran-Azərbaycan

Dostluq cəmiyyətinin sədri, doktor Əliəşgər Şe'rdust Seyid Məhəmməd-hüseyn Şəhriyarın həyatı və yaradıcılığı haqqında mə'ruzə etmişdir.

Türkmənistan Respublikasının Kinematografiya Komitəsinin sədri Aşır Mamiliyev öz həmvətənlərinin Şəhriyara məhəbbətini ifadə edən ürək sözlərini yubiley iştirakçılarına çatdırmışdır. Türkiyə Cümhuriyyəti adından Yazarlar Birliyinin sədri Məhməd Doğan çıxış etmişdir.

Açılış iclasının sonunda Şəhriyarın sözlərinə yazılmış musiqi səsləndirilmişdir.

Beynəlxalq Konfrans iki gün Tehranda fəaliyyət göstərmişdir. Burada doktor Mehdi Rövşənzəmir (İran) Şəhriyarın "Qəsr-i Cəmşid" poeması, akademik Bəkir Nəbiyev "Şəhriyarın bədii düşüncəsinin əhatə dairəsi" mövzusunda mə'ruzə etmişlər. İki gün ərzində Əsgər Fərdi (İran), Məhməd Doğan (Türkiyə), Kərim Məşrutəçi Sönmöz (İran), İzətulla Rəzzaqi (İran), Həsən Almaz (Türkiyə), Şəhriyarın bacısı Azadə Xoşginabi (İran), Ruqiyyə Qəmbərqızı, professor Tahir Məhərrəmov, Şahmar Əkbərzadə (Azərbaycan) və başqaları Şəhriyarın həyatı və yaradıcılığının müxtəlif yönlərində mə'ruzə və çıxışlar etmişlər.

Beynəlxalq Konfrans daha iki gün Şəhriyarın vətəni Təbrizdə öz işini davam etdirmişdir. İştirakçılar ustadın dəfn olunduğu "Məqbərə-tüş-Şüəra" məqbərəsini və şairin ev-muzeyini ziyarət etmişlər. Təbriz Talar sarayında alimlərin növbəti hesabatı dinlənilmişdir. Mədəniyyət naziri Polad Bülbüloğlu nümayəndə heyətinin salamlarını Təbriz əhlinə, ictimaiyyətinə çatdırmışdır. Azərbaycan EA-nın prezidenti, akademik Fəraməz Maqsudov Şəhriyar irsinin öyrənilməsi və dünyə miqyasında məqsədyönlü şəkildə təbliği işinin təşkilindən söz açmışdır. İran və Türkiyənin alim və şairlərinin mə'ruzələri dinlənilmişdir. Həmçinin Nizami adına Ədəbiyyat İnstitutunun direktoru Yaşar Qarayev, millət vəkili Fəttah Heydərrov, Nüşabə Əlizadə, doktor Şahin Fazil Fərzəliyev çıxış etmişlər.

"Məqbərə-tüş-Şüəra" məqbərəsində keçirilən şe'r məclisində poeziyamızı Şahmar Əkbərzadə və Şahin Fazil təmsil etmişlər.

Təbriz teatrında "Heydərbabaya salam" poeması əsasında hazırlanmış Şəhriyar tamaşasına baxış uğurla keçmişdir. Akademik Bəkir Nəbiyev və Y.Məmmədəliyev adına Naxçıvan Dövlət Universitetinin rektoru, professor İsa Həbibbəyli Təbriz teatrında çıxış etmiş, tamaşanın ideya-bədii xüsusiyyətlərindən danışmışlar. Təbriz teatrının Bakıya, Naxçıvana qastrol səfərlərinin təşkili zəruriyyətlərindən söz açılmışdır.

Beynəlxalq Şəhriyar günləri ustad sənətkara bəslənilən böyük məhəbbətin təntənəsinə çevrilmişdir. Cənubi Azərbaycanın mədəniyyət ustalarının ifasında böyük konsert proqramı nümayiş etdirilmişdir.

İsa Həbibbəyli
Təbriz, 17.IV.98

"Ədəbiyyat qəzeti", 24 aprel 1998-ci il, N-16 (3089)

*İran İslam Respublikasının
mədəniyyət naziri ağayi Mü-
haciraninin çıxışı*

*İran - Azərbaycan Dostluq
Cəmiyyətinin sədri ağayi
Şe'rdust Beynəlxalq Şəhriyar
günlərinin əsas təşkilatçısı kimi*

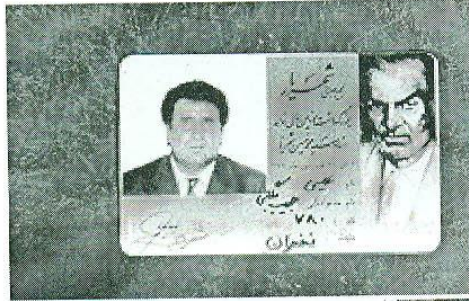
*Şərqi Azərbaycanın ostandarı Yəhya Məmmədzadə Polad Bülbüloğlu-
na xatirə hədiyyəsi təqdim edərkən*

Akademik Fəraməz Maqsudov və professor Yaşar Qarayev Tehrandə sərgi salonunda

Bir xalqın dilinə vurulan kilidi Heydərbaba bir qələmlə açdı.

*Yaşar Qarayev
Əməkdar elm xadimi, professor*

*Beynəlxalq Konqresin
iştirakçısı, professor İsa
Həbibbəylinin ünvan kartı*

*Təbriz teatri ustad Şəhriyara həsr olunmuş tamaşa hazırlamışdır
Akademik Bakir Nəbiyev və İsa Həbibbəyli "Şəhriyar" tamaşası-
nın iştirakçıları arasında*

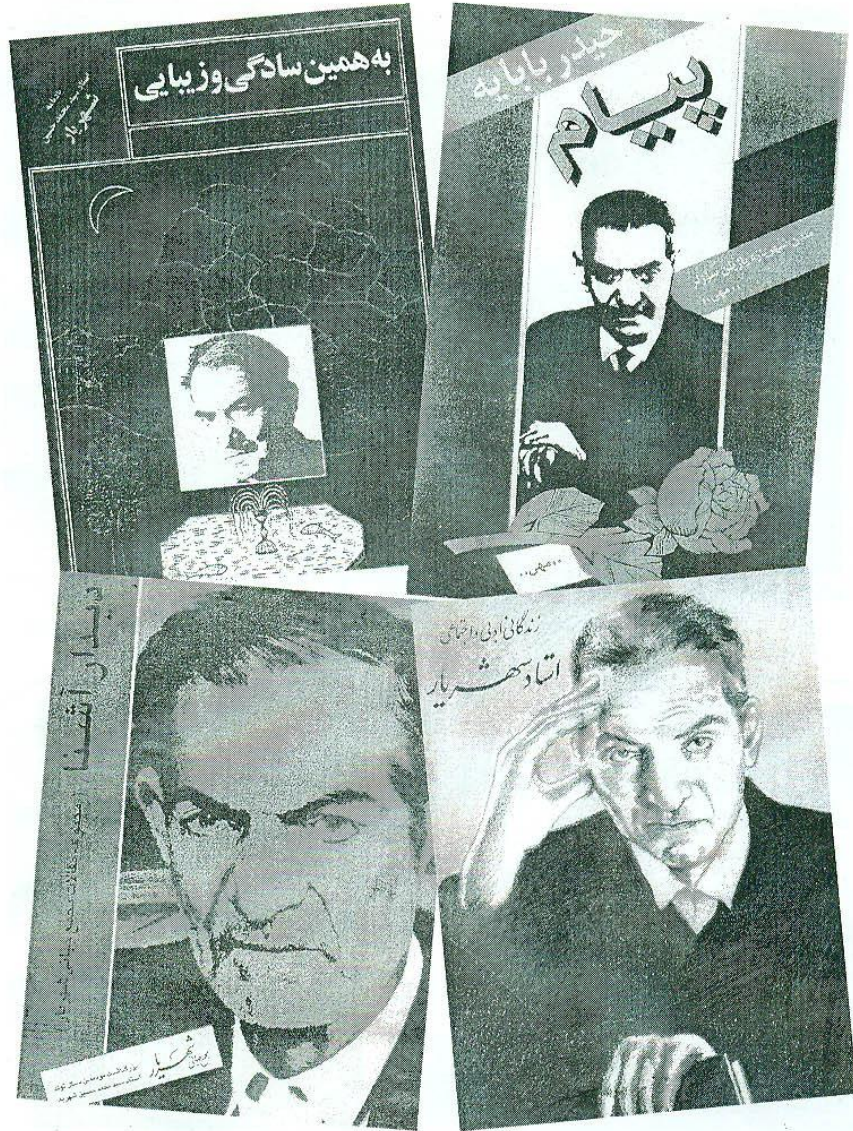
Məhəmməd Hüseyin Şəriyarın İranda çap olunmuş kitablarından

Bu xarüqə əsərin ("Heydərbabaya salam"ın -i.H.) Azərbaycan ədəbiyyatında bir hadisə təşkil etdiyi, bizcə, şübhəsizdir. Zəngin Azərbaycan ədəbiyyatı ən'ənələrində hadisə, mərhələ təşkil edən əsərlər az deyildir. Ancaq bunlardan...heç biri Heydərbaba qədər canlı, qanlı, hətta deyə bilərik ki, milli deyildir.

Məmmədamin Rəsulzadə

Şəriyarı haqlı olaraq Heydərbaba şairi adlandırırlar.

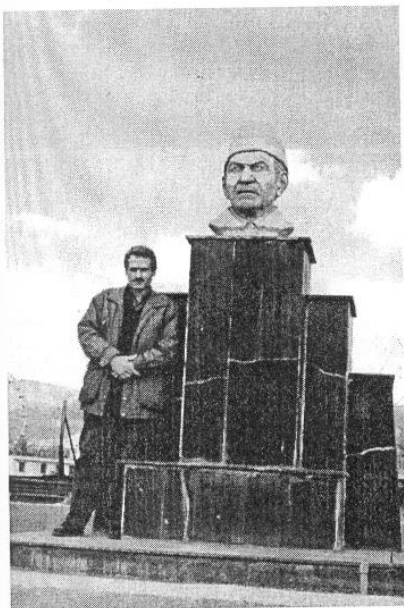
Həmid Məmmədzadə

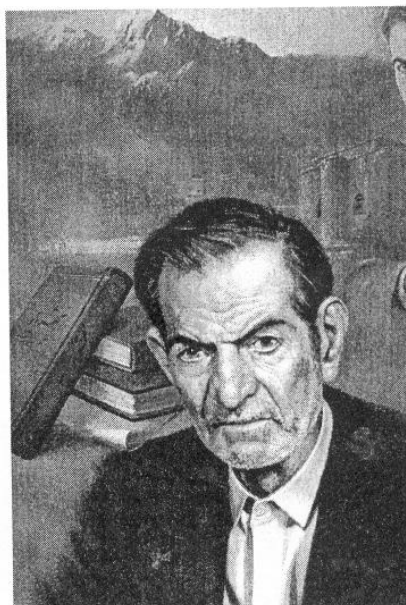
İranda Şəhriyar haqqında çap olunmuş kitablar

Dövrümüzün İran ədəbiyyatı tarixçiləri və mütəfəkkirləri eyni haqla onu farsdilli ədəbiyyatdakı ustalığına mükafat olaraq Sə"di, Hafiz və Nizamiyə bərabər tutmuşlar. Bu onların təbii haqları sayılır. Ancaq Azərbaycan türkcəsini ona layiq sadəliyi içərisində canlandırması və ona üslub yaratmaq qabiliyyətini qazandırması, təqdir edərsiniz ki, onu Sə"didən, Hafizdən artıq Azərbaycan ədəbiyyatının həqiqi bir şəhriyarlığına yüksəltmişdir.

*prof. Əhməd Cəfəroğlu
Ankara, 1964*

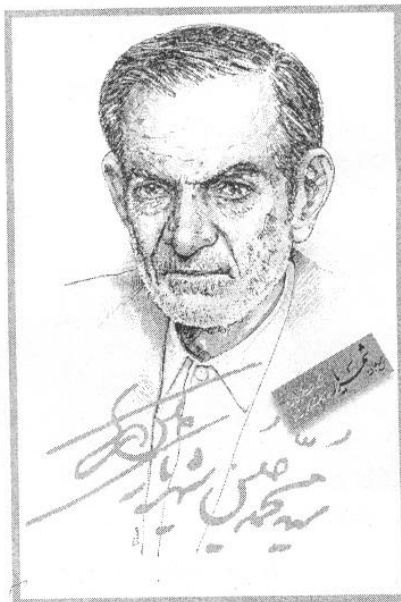
*Təbrizin Şəhriyar xiyabanında
ustadın büstü ucalır. Heykəltəraş
Məhəmmədhasən Mehdidir*

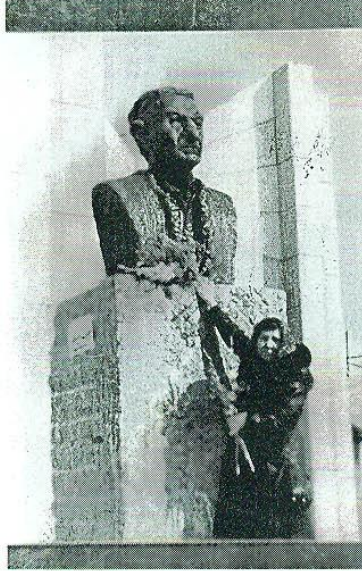
*Məhəmmədhusəyn Şəhriyar
Heydərbaba dağının fonunda*

*Şəhriyar yaşayır.
Rəssamı A.Dirəxşan*

Yubiley portret-plakati

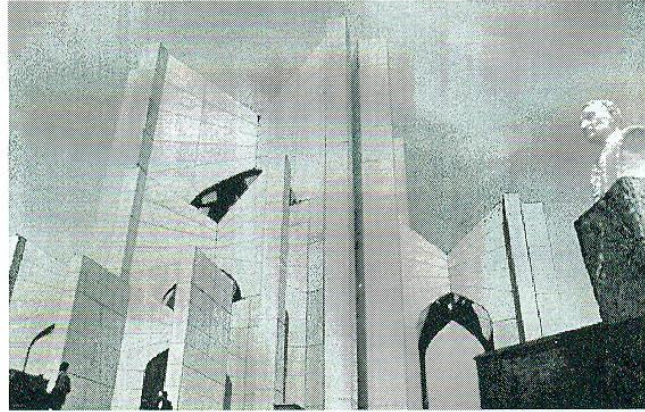

Şair Hökumə Billuri Təbrizdə Şairlər məqbərəsində Şəhriyarın büstü önünə çiçək qoyur.

Müasir Şərq poeziyasında görkəmli yer tutan Məhəmmədhüseyn Şəhriyar dünya ədəbiyyatı xəzinəsinə qiymətli incilər bəxş etmişdir. Əsrinin Hafizi adlandırılan bu nəhəng sənətkar öz zəngin poeziyası ilə ürəkləri fəth etmiş, geniş xalq kütlələrinin sonsuz məhəbbətini qazanmışdır.

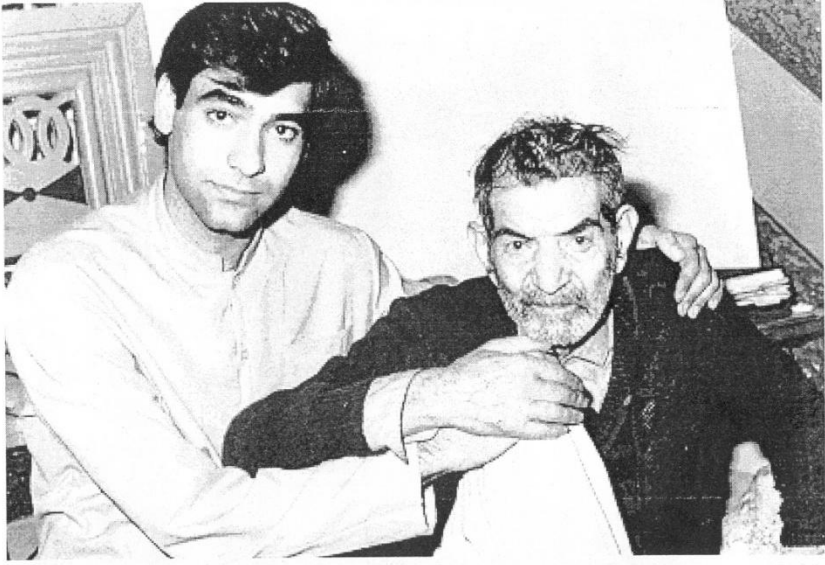
Şəhriyarın ustadlığı poeziyasının ideya zənginliyində, bədii səflığında və səmimiyyətindədir.

Hökumə Billuri

Ədəbiyyat

*Heydərbaba, alçaqların köşk olsun,
Bizdən sonra qalanlara eşq olsun,
Keçmişlərin gələnlərə məşq olsun!*
Şəhriyar

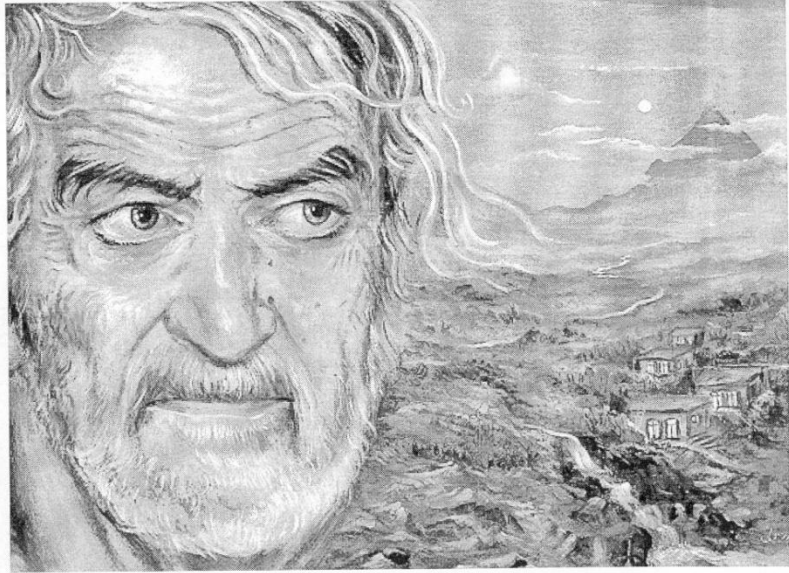

Genc şair Emir Müşüd ustad Şehriyari ziyaretinde

Dumanlı - tufanlı Şehriyariımız. Rossan Nevai İnceci

Handwritten text on a vertical strip of paper, possibly a page from a manuscript or a note. The text is partially obscured and difficult to read, but appears to be in Persian or Turkish script.

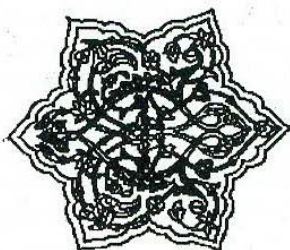

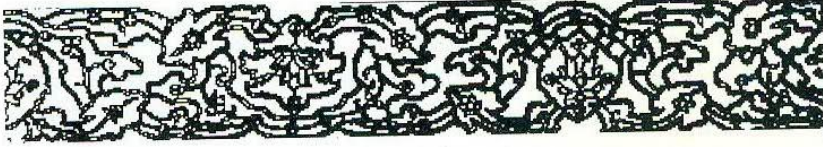
Kainat olduqa şe'r olacaq. Ressam Bəhrüz Rəsuli

*Şəhriyar şərinə aid
xəttatlıq nümunəsi*

ƏLAVƏLƏR

Məmmədəmin Rəsulzadə

Ədəbi bir hadisə

Ədəbi bir hadisənin səbəbini təşkil edən gözəl bir şe'r kitabı stolumuzun üzərindədir. "Heydərbabaya salam" başlığı daşıyan bu mənzumə Təbriz poçtunun bizə sürprizidir.

Nəfis və orijinal bir sənət əsəri olan bu mənzuməni ədəbi bir hadisə adlandırsaq, şe'r və sənəti duyan, zövq sahibi hər ədəbiyyatçının bizim fikirlə razılaşmağına inanırıq.

Məzmun baxımından həqiqi bir şe'r olan bu əsər forma-şəkil cəhətcə də incə bir zövqün məhsuludur. Bir nəqqaş, bir həkkak, bir də xəttat tərəfindən qayğı ilə hazırlanmış, yerli bir mətbəenin özəl diqqəti ilə, gözəl bir tərzdə, yaxşı bir kağız üzərində şəkilli dərc edilən bu 80 səhifəlik kitab, nəşirlərin ifadəsi ilə desək, təbrizli sənətkarların sevən əlləri ilə bağlanmış "bir güldəstə", bir buketdir.

Mənzumə mənşə e'tibarilə azərbaycanlı bir İran şairi tərəfindən yerli Azərbaycan ləhcəsi ilə yazılmışdır. Şəhriyar ləqəbini daşıyan şairin əsil adı Seyid Məhəmməd Hüseindir. Təbriz bölgəsində, Heydərbaba dağının ətəyində, bir çay kənarında məşhur Qaraçimən ovalığı ilə Xoşginab kəndi arasında dağa baxan Qara-qurşaq kəndində anadan olan M.H.Şəhriyar müasir İran poeziyasının ən sevimli və tanınmış bir şairidir. Ədəbiyyatçılardan bir hissəsi özünü dövrünün Sə'disi, Hafizi və Nizamisi sayırlar. "Qolhayi rəngarəng" (müxtəlif güllər) adlı ədəbiyyat dərgisində "böyük sənətkar" kimi yad edilən Şəhriyar yalnız İranın deyil, bütün Şərqi də fəxr edilən bir şairi kimi tanındırmalıdır.

Bu günə qədər əsərlərini yalnız farsca yazan Şəhriyarın "Heydərbaba" əsəri azərbaycanca yazdığı ilk şe'r təcrübəsidir.

Hadisə dedikdə, sanılmasın ki, iranlı bir şairin türkcə şe'r yazmış olduğu nəzərdə tutulur. Farsca gözəl əsərlər yazan azərbaycanlı şairlərin türkcə şe'rlər yazmaları yeni bir şey deyildir. Füzuli başda olmaqla azərbaycanlı böyük şairlərin əksəriyyəti türkcə ilə bərabər, farsca da şe'rlər yazmışdır. Xətayi təxəllüsü ilə şe'rlər yazan Şah İsmayılın da farsca şe'rləri vardır. Azərbaycan türkcəsi ilə ürəkdən və duyğulu şe'rlər yazan şairlərin "Vərqa və Gülşə" və "Sələbiyyə" kimi məsnəvilər yazan yazıçılar da göstərilə bilər. Hələ XVII əsr şairlərindən klassik İran ədəbiyyatının son tanınmış nümayəndəsi Saibin azərbaycanca və cığatayca qəzəllər də yazdığı mə'lumdur.

Azərbaycan ədəbiyyatındakı bu ən'ənəni daxil etməklə bərabər, Şəhriyarın Heydərbabasını həqiqətən bir hadisə saya bilərik. Çünki bu əsər qeyd etdiyimiz əcərlərdən fərqli olaraq, özəl bir həsrətin tə'siri ilə yazılmışdır. Bu əsər qeyd etdiklərimizin təmsalında olduğu kimi dini, siyasi, hər hansı bir amilin tə'sirindən uzaq təbii və humanist bir həsrətin, sənət vurgunu, bir eşqin duyğusu ilə meydana gəlmiş bir əsərdir. Aşağıda təhlil edəcəyimiz bu xarüqə əsərdə şair nə bir din, nə də təriqət məqsədi güdmüş, nə də klassik şe'r nümunələrini təqlid etmək məharəti göstərmişdir.

Azərbaycan dilində şe'r yazmağa şairi sövq edən həqiqi amilin nə olduğunu şairin özündən öyrənək. "Heydərbaba" əsərinin farsca yazdığı ön sözündə yazır:

"Uşaqılıq illərini təbiətin ağuşunda keçirmiş, dağ, meşə və ya dənizlə əlaqəli böyüyən şairlər, bu şirin günlərin zəngin xatirəsini qoruyur və sənətkarlıq illərində əlləri altında olan bu xəzinədən nə qədər istifadə etdiklərini bilirik.

Mənim üçün də elə oldu. Bu səbəbdən də doğulduğum yerə, digər bütün sevdiklərimdən daha çox, daha dərin bir dostluq hissi ilə bağlandım. Yazdığım əsərlərdə aradır bu hissəyə yer versəm də, məni qətiyyənlə tə'min etmirdi. Yerli ləhcə ilə yerlilərin, xüsusilə uşaqılıq illərində onlarla bərabər oynayıb əyləndiyim insanların zövqünü oxşayan çox əsərlər yazmağa ürəkdən həsrət çəkirdim.

Ancaq uzun müddət Tehrandə yaşadığımdan Azərbaycan kəndlilərinin yerli şivəsini və xüsusilə bu şivədəki ifadələrin lətifətini demək olar ki, unutmuşdum. Uşaqılıq xatirələrim daha sönük, diqqəti çəkməyən, anlaşılmaz tablolar halına gəlmişdi.

O vaxt ki, mərhum anam Tehrana gəldi, Onun sehrli tə'siri ilə keçmiş günlərim, əyləncələrim və uşaqılığımın şən və məs'ud anları yavaş-yavaş xəyalımda canlandı, ölümlər dirildi və o zamankı tablolar bütün rəngləri ilə yenidən canlandı.

1320 - (1941)-ci ilin Şəhriyər (sentyabr) ayından etibarən xəstəliyə düşər oldum, ümitsizliyə qapılmış, tənhalığa çəkilmiş, kədər və izzətlər içində yatağa düşmüşdüm. Bu vəziyyətimdə anam yanımda olsa və vücudumu yoxlamaq istəsə, əli əlimdə, keçmişin şirin xatirələrini xatırladılar, mənim üçün də bir zövq aləmi yaradılar, tam bir sükut içində könlümə bir təsəlli şərabı vermiş olardı...

Xəstəlik dövrü mənim üçün ruhi bir dəyişikliyin başlanğıcını təşkil etmişdi. Dünyadan, arzularımdan bezmiş, bütün sevdiklərimi itirmişdim, anamı belə. Şe'rə əvvəlcədən dərin bir marağım var idi. Yazdığım hər hansı yanıqlı parça dostdan ayrılmanın acısından yaranmışdı. Sevgilidən ayrılarkən qapıda vida göz yaşları tökmək insanların təbii bir halıdır. Vida edərkən tökdüyüm son göz yaşları damlalarından Heydərbaba mənzuməsi ilə "Vay, vay mədərim" (vah, vah anam) parçası meydana gəldi.

Dağ göylərə yüksələn bir varlıqdır. Heybətli bir dağ təbiətin ən möhtəşəm şah əsərlərindəndir. Dağların bağrından axan sular suların ən safı və şəffafıdır. Dağın sənətkar yaradıcılığı və duyğusu ilə yaxın bir əlaqəsi var.

“Heydərbaba bir dağdır...”

“Heydərbabaya salam” əsərində şair bir dağ ətrafında keçən uşaq-
lıq xatirələrini canlandırır. Dağ bağrından axan saf və şəffaf bir su du-
ruluğu ilə axan Azərbaycan şivəsindəki ifadələrin bütün lətifətlərini
ustalıqla əks etdirən bir üslubda Şəhriyar illərdən bəri könlündə bəs-
lədiyi həsrəti, sevən bir aşiq hərarəti ilə tərənnüm edir.

Məşhur saz şairlərinin istifadə etdikləri cana sinən bir ahənglə ya-
zılan Heydərbaba 76 bənddən ibarətdir. Bu bəndlər təbiətin kənd hə-
yatının, uşaqlıqda oynanan oyunların, xalq öyləncələrinin, bayram və
matəm günlərinin, adət və ənənələrin, yay-qış həyatdakı bütün hadi-
sələrin bir-bir canlı tablosunu yaradır. Bu tablolar təsvirdə yaradılan
dilin xalq dilində danışılan sadə, ancaq canlı dildə təşəkkül etməsi ona
ayrı bir gözəllik və ifadə qüdrəti bəxş edir. Şair xalqın danışdığı dili
elə axıcı bir şe'r dili vəziyyətinə gətirir ki, bunu savadı olmayan bir
kəndli başa düşdüyü kimi, ədəbi zövqü incələnmiş hər hansı bir ziya-
lı da böyük həvəslə oxuyub və həqiqi bir sənət əsərindən duyacağı
həyəcanı duyar. Söylədiklərimizi təsdiq üçün Heydərbaba tabloların-
dan şivə xüsusiyyətlərinə əl vurmada bir neçə nümunə verək.

Mənzumə belə başlayır:

*Heydərbaba, ildırımlar çaxanda,
Səllər, sullar şaqqıldayıb axanda,
Qızlar ona səf bağlayıb baxanda,
Salam olsun şövkətüzə, elüzə,
Mənim də bir adım gəlsin dilüzə.*

Dağın əzəmət və qüdrətini bu surə ilə tərənnüm edən şairin təbiət
mənzərələrini təsvir edən digər tablolarına da diqqət yetirək:

*Heydərbaba, kəhliklərin uçanda,
Koi dibindən dovşan qalxıb qaçanda,
Baxçaların çiçəklənib açanda
Bizdən də bir mümkün olsa yad elə,
Açılmayan ürəkləri şad elə!...*

Bahar başlayır, Novruz bayramı gəlir. Şair bizə belə bir tablo çəkir:

*Bayram yeli çardaxları yıxanda,
Novruzgülü, qar çiçəyi çıxanda,
Ağ bulutlar köynəklərin sızanda
Bizdən də bir yad eləyən sağ olsun
Dərdlərimiz qoy dikəlsin, dağ olsun!*

Şair təbiət ünsürlərini dilə gətirməkdə mahirdir. Heydərbaba dağından onun istədikləri vardır:

*Heydərbaba, gün dalıvı dağlasın,
Üzün gülsün, bulaqların ağlasın,
Uşaqların bir dəstə gül bağlasın,
Yel gələndə ver gətirsin bu yana,
Bəlkə mənim yatmış bəxtim oyana!...*

Şair bizə uşaqlıqda zövq duyduğumuz milli gözəl adətləri də böyük bir müşahidə qüdrətilə xatırladır. Məsələn, yumurta döyüşdürmə sənəsi:

*Yumurtanı göyçək, güllü boyardıq,
Çaqqışdırıb sınaqları soyardıq,
Oynamaqdan bircə məgər doyardıq?..*

Qoca nənələrdən uzun qış gecələrində duyduğumuz nağıllardan biri:

*Qarı nənə gecə nağıl deyəndə,
Külək qalxıb qap-bacanı döyəndə,
Qurd keçinin şəngülsün yeyəndə
Mən qayıdıb bir də uşaq olaydım,
Bir gül açıb, ondan sonra solaydım.*

Ağacdən bir ata minib süvari təqlidi xatirəsinin bir həsrəti:

*Ay özümü o əzdirən günlərim,
Ağac minib, at gəzdirən günlərim.*

Həci (Həcər) gəlinin çayda paltar yumağı və Məmmədsadiq əminin damlarını suvaması:

*Həci xala çayda paltar yuvardı,
Məmmədsadiq damlarını suvardı.
Heç bilməzdim dağdı, daşdı, duvardı,
Hər yan gəldi şillaq atıb aşardıq,
Allah, nə xoş, qəmsiz-qəmsiz yaşardıq.*

Şairimiz eyni zamanda mahir bir portret ustasıdır. Bir-iki cizgi ilə xatırladığı o zamanın tiplərini nə qədər gözəl canlandıra bilir:

Ağa Mirqafar:

*A Mirqafar seyidlərin taçıydı,
Şahlar şikar etməsi qıyqacıydı.
Mərdə şirin, namərdə çox acıydı,
Məzlumların haqqı üstə əsərdi,
Zalımları qılınc təkin kəsərdi.*

Bu da Mustafa dayı:

*Mirmustafa dayı, ucaboy baba,
Heykəlli, saqqallı Tolstoy baba,
Eylərdi yas məclisini toy baba,
Xoşginabın abrusu, ərdəmi,
Məscidlərin, məclislərin görkəmi.
Məcdüssadat da maraqlıdır:
Məcdüssadat gülərdi bağlar kimi,
Guruldardı buludlu dağlar kimi,
Söz ağzında əirdi yağlar kimi,
Alnı açıq, yaxşı, dərin qanardı,
Yaşıl gözlər çıraq təkin yanardı.
Şair atasının da portretini verir:
Mənim atam süfrəli bir kişiydi,
El əlindən tutmaq onun işiydi,
Gözəllərin axıra qalmışıydı,
Ondan sonra dönərgələr dönüblər,
Məhəbbətin çıraqları sönüblər.*

Təbiət ünsürlərini təbii bir dillə dilləndirən şair səmimi xalq sevgisini hər cür məcazilikdən uzaq, canlı bir tablo ilə təsvir edirdi: sevdini qıza eşqini e'lan edən gəncin damdan alma atması adətinə işarə edir:

*Heydərbaba, kəndin toyun tutanda,
Qız-gəlinlər həna, piltə satanda,
Bəy gəlinə damdan alma atanda,
Mənim də o qızlarında gözüm var,
Aşıqların sazlarında sözüm var!...*

Uşaqlıq xatirəsini əks edən bütün tabloları, folklordan alınan gözəl saz və deyimləri ustalıqla ifadə etməklə bəzəyən şair sadə sözlərlə dərin himmətləri daha layiqliklə, asanlıqla ifadə edə bilir:

*Göz yaşına baxan olsa, qan axmaz,
İnsan olan xəncər belinə taxmaz.
Amma heyif, kor tutduğun buraxmaz,
Behiştimiz cəhənnəm olmaqdadır,
Zihəccəməz məhərrəm olmaqdadır.*

Şair yaşadığı günlərin "behişti cəhənnəmə çevirən" gedişindən şikayət edir, həsrət çəkmiş ruhu "qaranlıq zindan kimi gördüyü" zindəganlıqdan bezmişdir:

*Heydərbaba, gül qönçəsi xəndandı,
Amma heyif, ürək qəzası qandı.
Zindəganlıq bir qaranlıq zindandı,
Bu zindanın dərbəçəsin açan yox,
Bu darlıqdan bir qurtulub qaçan yox.*

Şəhriyar uzaqda qalan elinin həsrətini çəkir, fikri-zikri daim onunladır. "Tehranda da olsa, Kaşanda da olsa" həmişə onu düşünür:

*Heydərbaba, qarlı dağlar aşanda,
Gecə karvan yolun azıb, çaşanda,
Mən hardasam, Tehranda, ya Kaşanda,
Uzaqlardan gözüm seçər onları,
Xəyal gəlib, aşıb keçər onları.*

Göyləri "dumanlı" günləri "yaman" görən şair həmyerlilərinə birlərindən ayrılmamağı tövsiyə edir:

*Heydərbaba, göylər bütün dumandı,
Günlərimiz bir-birindən yamandı,
Bir-birizdən ayrılmayın amandı,
Yaxşılığı əlimizdən alıblar,
Yaxşı bizi yaman günə salıblar.*

Şair fələkdən inciyib, yer üzünün dağılmasını istəyir:

*Bir soruşun bu qarğınmış fələkdən,
Nə istəyir bu qurduğu kələkdən?
Deynə, keçirt ulduzları ələkdən,
Qoy tökülsün, bu Yer üzü dağılsın,
Bu şeytanlıq qurğusu bir yıxılsın.*

Nəhayət, şair "nəfəs saldığı" dağdan, yə'ni Heydərbabadan kömək umur:

*Mən sənə tək dağa saldım nəfəsi,
Sən də qeytər, göylərə sal bu səsi,
Bayquşun da dar olmasın qəfəsi,
Burda bir şir darda qalib bağırır,
Mürüvvətsiz insanları çağırır.*

"Darda qalan şir" şairin özüdür, o, əzm və iradə adamı olduğunu, ilhamının mənbəyi olan Heydərbabanı bu sözlərlə təsvir edir:

*Heydərbaba, qeyrət qanun qaynarkən,
Qaraquşlar səndən qopub qalxarkən,
O sıldırım daşlarınan oynarkən
Qovzan, mənim himmətimi orda gör,
Ordan əyil, qamətimi darda gör!*

Eyvazına çatmadıqca rahat olmayan xalq qəhrəmanı Koroğlu kimi yurdundan ayrı düşən ürəyi dolu Azərbaycan şairi də Heydərbabaya belə xitab edir:

*Heydərbaba, gecə durna köçəndə,
Koroğlunun gözü qara seçəndə,
Qıratını minib, kəsib-biçəndə,
Mən də burdan tez mətləbə çatmaram,
Eyvaz gəlib çatmayınca yatmaram.*

Bütün ümüdlərini Koroğlu kimi mərd oğulların doğulmasına bağlayan şair, nəhayət, keçmiş günlərin xatirələrini canlandıran ilham pərisinin heybətli simvolu olan dağa bu bəndlə müraciət edir:

*Heydərbaba, mərd oğullar doğğınən,
Namərdlərin burunların ovğınən,
Gədəklərdə qurdları tut boğğınən,
Qoy quzular ayın-şayın otlasın,
Qoyunların quyruqların qatlasın.*

Ən axırda şair yurdunun rəmzi Heydərbabaya “kənül şadlığı” diləyir, “qəm üstünə qəm qalayan” özünün isə xatırlanmasını istəyir:

*Heydərbaba, sənin könlün şad olsun,
Dünya varkən ağzın dolu dad olsun,
Səndən keçən tanış olsun, yad olsun,
Deynə mənim şair oğlum Şəhriyar
Bir ömürdür qəm üstünə qəm qalar.*

İran klassikləri dərəcəsinə fars dilinə hakim Şəhriyarın hansı səbəblə türkcə şe’r yazdığı izah etdik. “Heydərbaba” şe’ri bir oxunuşda əzbərlənən bəndi bu səbəbi gözəl ifadə edir. Burada uşaqlıq dövrünün dostları, iki gözəl qızı xatırlayan sənətkar belə tərənnüm edir:

*Heydərbaba, Nənəqızın gözləri,
Rəxşəndənin şirin-şirin sözləri,
Türki dedim oxusunlar özləri,
Bilsinlər ki, adam gedər, ad qalar,
Yaxşı-pisdən ağızda bir dad qalar.*

Yurdun dili ilə ölkə əhalisinin zövqünü oxşayan, yüksək bir sənət və axıcı bir üslubda şe’r yazmasını bilən şair yaxşı bacarığından ağızlarda bir nəfis dad qaldığını bilir:

Aşıqların sazlarında sözüm var

deməklə, həqiqi şairlərə xas bir inamla özünü öyür.

“Heydərbaba” şe’rindəki sözlərin Koroğlu, Aşıq Qərib, Əsli və Kərəm kimi bütün məşhur Azərbaycan aşıqlarının sazlarında yer tutacaqlarına şübhə yoxdur. Təbrizdən alınan xəbərlərdən mə’lum olur ki, “Heydərbaba”-nı bu gün xalq əzbər bilir.

“Heydərbabaya salam” əsərini nəşr edənlər böyük bir ədəbi hadisəni dərc etmələrini bilirlər. Şairin “Səbəbi-nəzmi-kitab” deyəcəyimiz öz sözündən başqa, kitabda daha iki ön söz vardır. Bunlardan biri Təbriz Maarif şöbəsi müdirinin müavini ağayı Mehdiyi Rövşənzəmirə, digəri də Təbriz Universiteti ədəbiyyat ixtisası üzrə professor ağayı Kərengə aiddir. Farsca yazılmış bu ön sözlərin hər biri yüksək ədəbi səviyyəni əks etdirən təhlil yazısıdır. Avropa ədəbiyyatından və müasir ədəbi məktəblərdən bəhrələnən hər iki tənqidçi “Heydərbaba” şe’rini bütün yönərdən incələmiş, bərabəri olmayan bir sənət əsəri olduğunu göstərmişlər.

İran poeziyasının həqiqi hökmdarı Şəhriyarın azərbaycanca belə tayı-bərabəri olmayan bir şah əsərini meydana gətirməsini alqışlayan Rövşənzəmir şairə niyə bu qədər məftun olmasının səbəbini araşdırarkən, şairin öz dilindən yazmış olduğu bir yazını xatırlayır: “məni iki üzüm, sehləyici xumar gözlərim üçün sevmə, çünki qorxuram bir gün bunların sonu gəlir, o zaman mənə duyduğun atəş də sönür. Məni səbəbini bilmədən sev!...”

“Heydərbaba” şe’rini bu qədər çox sevdiyimin səbəbini, Rövşənzəmir “mən də bilmirəm” deyir. “Bəlkə də ana dilində yazdığından, oradakı lətafət və hadisələri yaxşı başa düşdüyüm üçün bu şe’rlər ruhumu oxşayır, çünki buradakı təranələr coşqun eşqlə sevən bir qəlbin sədalarıdır, bəlkə dərdlərimizi əks etdirən bir ayna olduğu üçün bu parça mənə utancaq bir baxış və həzin bir səs qədər xoş və şirin gəlir” deyə əlavə edir.

Əsəri və şe’riyyəti misallarla və təhlillərlə geniş təsvir edən müəllif şairin sözlərdən istifadə etmək məharəti və ifadədəki axıcılığı tərifləyərək göstərir ki, Təbrizdə yüz il yaşamış birisi yerli ləhcə ilə bu axıcılıqda söz deməyi bacara bilməz. Harda qaldı ki, şe’r ola. Tənqidçi eyni zamanda, Azərbaycandakı ifadələrin də heyranıdır:

“Qoy quzular ayın-şayın otlasın...”

misrəsindəki “ayın-şayın” ifadəsini hansı bacarıqlı tərcüməçi Azərbaycanca dan başqa bir dilə çevirə bilər? - deyir.

Rövşənzəmir Şəhriyardakı təşbihlərə əhəmiyyət verir:

*“Ağ buludlar köynəklərin sıxanda,
Elə bilin mənim ruhum ordadır,
Kəklək kimi yatıb, qalub qardadır”.*

Bir tək bu beyt - o deyir - bir divana, bəlkə də bir cahana dəyər, bundan daha böyük bir şe’rin deyilə biləcəyini zənn etmirəm.

Rövşənzəmir “Heydərbaba” şe’rini dünya ədəbiyyatındakı məşhur parçalarla müqayisə edir: “Lamartin Dəniz şairi”, Sullu Prudxome “Qırıq Kase sazandəsi”, Velimarin “Əfsanə dastançısı və Hicaziyə

baba Kuhl" (Bir İran şairinin məşhur əsəri) yazıçısı desək, Şəhriyara da fikrimizcə, Heydərbaba şairi deməliyiz - deyir.

Rövşənzəmir "Heydərbaba" şe'rinin dünya ədəbiyyatında bərabəri olub olmadığını incələmiş, uşaqlıq xatirələrinə aid yazılan şe'r nümunələrini axtarmağa başlamış, kitabları vərəqləmiş, harda tapsa, bu xatirələri oxumuş və indi cəsarətlə deyə bilir ki, nə Tomas Houd, nə Teodor Vanh, nə Xotebrand, nə Hüqo, nə də Lamartin istər nailiyyət, istərsə də keyfiyyət baxımından "Heydərbaba" kimi əsər yarada bilməmişdir. İranın tanınmış şairi bu sahədə bütün bunları geridə qoymuşdur. Rövşənzəmir deyir:

"Günün birində hər hansı təbiət hadisəsindən Heydərbaba dağı çöküb yer üzündən yox ola bilər, amma həssas Azərbaycan xalqından hər hansı bir kimsənin sinəsində nə qədər ki, qəlbi çırpınır, Şəhriyarın da "Heydərbaba"ya müraciətən yazılan şe'ri də daimi qalacaq və bu milli bir dəyər olacaq, qızıl yarpaq kimi əldən-ələ keçəcək, nəsil-dən-nəslə ötürüləcək".

Rövşənzəmir kimi, ağayi Əbdül Əli Kargen də "Heydərbaba" şe'rinin məftunudur. O, şairin şəxsiyyətindən ziyadə, ədəbi şivəsini incələyir. Ona görə, şair bu gözəl əsərində uşaqlıq illərinin şirin günlərini canlandırır. Əfsanələrdən, təranələrdən (Şəhriyarın dili ilə desək, tiringlərdən), ifadə və şe'rlərdən, adət-ən'ənələrdən, toy və hüzn mərasimindən, məzhəb və tarixi gələnek və adətlərdən, alqı və satıqdan, sənət və əkinçilikdən, geyim və yeməkdən, kəndli və yaşayışından bəhs edir, axar suların, qarlı dağların, ilk bahar çiçəklərinin, meyvə bağlarının, əkin tarlalarının, mal-davar sürülərinin, günəşin çıxması ilə batmasının bütün gözəl mənzərələrini əks etdirir. Fədakarlığı, əli-çıqlığı, dürüstlüyü, doğruluğu tərənnüm edir. Mədəniyyətin inkişafı ilə əlaqədar gündən-günə artan cinayətlərdən Jan Jak Russo kimi şikayət edir və bu məqamda ərəb şairi və filosofu Əbüləla Məərri kimi: "Bu babama aid bir pislkdir, onu başqasına tövsiyə etməm" demək istəyir. Ancaq onun fədakar və təvazökar mənlik hüququnu tapdalayaraq hissiyyətə qarılmaqdan özünü uzaqlaşdırır. Doğub-törəməyi, yaxşılığı artırmağı tərbiyə etməklə bərabər, gərəkli bilir. Cəmiyyətin üzvləri ilə toplum üzvlərinə səadətlər arzulayır. Keçmiş müəlliminə salam göndərir. İtirilmiş xoşbəxt günlərinə yanır, bu günlərin həsrətini çəkir və möhtəşəm Heydərbaba dağından, səfalı ətrafından keçən yolçulardan "Şəhriyar adında qəm üstünə qəm qalayan" bir oğlu olduğunu deməsini xahiş edir.

Bu şe'rin gözəlliyi təzə ibarələrlə dərin mə'nalara aid olması deyildir. Sözləri seçmə məharəti və ifadələrdəki sənət insanı heyrətə gətirəcək səviyyədədir. Burada mə'nasız, anlaşılmaz ibarələrdən, klassik ədəbiyyatın kor-koranə təqlidindən heç nə yoxdur. Mə'nası olmayan kinayə və istiarələrdən, simvolizm məktəbinə xas olmayan ifadələr-

dən heç bir şey yoxdur. Bu misralardan tək bir söz götürülsə, heca vəzni pozular, oxucu şirin, incə mə'nanı anlamaqdan məhrum olar. Bu şe'rın axıcı ifadəsini dinləyən xalq təbəqəsindən hər hansı bir adam, nöqtələri anlayan həssas şair və alim qədər zövq duyar. Bu şe'r yeni və orijinal bir nəzm ilə yazılmışdır. Dadaizm tərzindən çəkinmiş, futurizm və sürrealizmin müsbət tərəflərinə riayət etmişdir. Yeniliklə bərabər, keçmişlərin əsərlərindəki yaxşı cəhətləri götürmüşdür. Həqiqətləri öyrənib seçməkdə zəkayə və xəyala istinad etmişdir. Həyatın incə nöqtələri və zamanın verdiyi kədərlər qəmli şe'rın qəlibinə çevrilmişdir. Bu işdə o qədər ustalıq göstərilməmişdir ki, oxucu ilk baxışda, onu həqiqətlərin canlanması və hadisələrin göstərilməsi cəhətdən realizmin bir nümunəsi, hissələrin sənətkarına ifadəsi cəhətdən də romantizmin yüksək bir şe'ri kimi təsəvvür edər, ancaq bu, təsəvvürdən ibarətdir. Şəhriyar heç bir məktəbin tə'sirində deyildir. Ondakı incə mə'naların hamısı və yaradıcılığında sevimli üsul yalnız öz duyğusu və qüdrətli təfəkkürünün məhsuludur. Mərhum Vaqifin dediyi kimi:

*"Xumar-xumar baxmaq göz qaydasıdır,
Lalə tək qızarmaq üz qaydasıdır,
Pərişanlıq zülfün öz qaydasıdır, -
Nə badi-səbadan, nə şanəndir!"*

Sözün qıyası, Karəngə görə:

Şirin "Heydərbaba" şe'ri gözəllik və müxtəlifliklə bərabər, daha çox əsas iman və əxlaqi böyük xəbərlərdən ibarətdir.

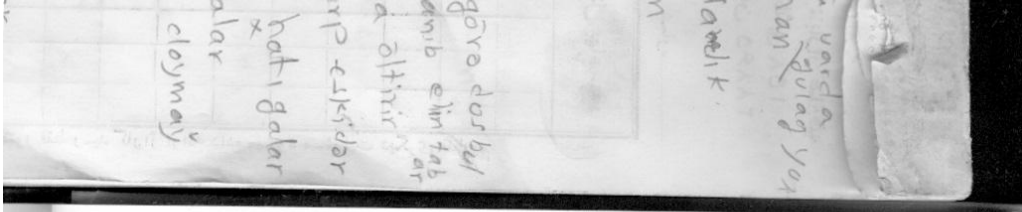
Təbriz poçtunun gətirdiyi bu xarüqə əsərin Azərbaycan ədəbiyyatında bir hadisə təşkil etdiyi, bizcə, şübhəsizdir. Zəngin Azərbaycan ədəbiyyatı ən'ənələrində hadisə, mərhələ təşkil edən əsərlər az deyildir. Ancaq bunlardan xüsusilə son illərdəki ədəbi həyatda görünənlər arasında heç biri Heydərbaba qədər canlı, qanlı, hətta deyə bilirik ki, milli deyildir.

"Heydərbaba"da xalq yaradıcılığının gerçək mənbələrdən qidalanan, folklorumuzun bütün gözəllik və zənginliklərini özündə əks etdirən səmimi, təbii bir şe'r növü vardır. Müasir ədəbiyyata müvafiq bu parlaq şe'r milli yaradıcılıq qüdrətini təmsil edən bir əzəmət və ehtisamdır.

İllər uzununu ana dilini yadırgamış ikən, azərbaycanlı sənətkarın bu qədər milli bir şe'r yazması yaşadığımız günlərin ən böyük hadisəsidir.

İstər sözlərinin sazlardan əskik olmayacağına inandığımız əmsalsız şairi, istərsə də bizə xoş bir sürpriz hazırlayan təbrizli sənətkarları ürəkdən təbrik edir, özlərinə yeni-yeni müvəffəqiyyətlər arzulayırıq.

"Azərbaycan" dərgisi, Ankara, 1955, N-4-5 (40-41)

Prof. Əhməd Cəfəroğlu

Şair Şəhriyar

Dünyada tanınmış böyük ustad şairləri ilə qürur duyan İran ədəbiyyatı uzunmüddətli sükut mərhələsindən sonra dövrümüzün dahi şairlərindən olan “Şəhriyar”la yenidən tanınmışdır. Yaddaşım məni aldatmırsa, dahi alman mütəfəkkirlərindən Gete, əlaqə yaratdığı İran şairlərindən heyran qaldığını gizlətməmiş, iranlıların özlərinin öyrəndikləri 8 şairdən başqa, bir çoxlarının dahi olduğunu göstərmiş, İran “səramədani süxən”lərinin ölçüyəgəlməz dəyərlərini qeyd etməklə kifayətlənməmişdir. Şair Şəhriyar da həmin kateqoriyaya daxil olmağa hüquq qazanan son dövr İran şairlərindən biridir. Mənsub olduğu nəsil də İran Azərbaycanı türklərinin bir nəslidir. Körpəlikdən gənclik dövrünə qədər yaşadığı ana dili ocağına qarşı bəslədiyi hiss və həsrət onun həm fars, həm də Azərbaycan-türk ədəbiyyatlarının nümayəndəsi sayılmasına səbəb olmuşdur. Doğulduğu torpağın daşı, dili və ənənələri üçün həyat həsrətilə yanan şairin məhsuldar qələmilə, unudulmuş kiçik bir Azərbaycan kəndi, kölgəsində sığındığı Şəhriyarın heybətli “heydərbaba” dağı yenidən tarixə bir səhifə olmuşdur. Sadə görünən bu keçmişə bağlılıq, e'tiraf edək ki, Şəhriyarı parçalanmaz bir hala gətirmiş və haqlı olaraq onu Azərbaycan ədəbiyyatının yetim qucağına atmışdır. Dövrümüzün İran ədəbiyyatı tarixçiləri və mütəfəkkirləri eyni haqla onu fars dilli ədəbiyyatdakı ustalığına mükafat olaraq, Sə'di, Hafiz və Nizamiyə bərabər tutmuşlar. Bu onların haqları sayılır. Ancaq Azərbaycan türkcəsini, ona layiq sadəliyi içərisində canlandırması və ona üslub yaratma qabiliyyətini qazandırması təqdir edərsiniz ki, onu Sə'didən, Hafizdən artıq Azərbaycan ədəbiyyatının həqiqi bir “Şəhriyarlığına” yüksəltmişdir. Belə ki, şair özü bir əsərinə yazdığı ön sözdə bir şairin kimə və nəyə aid olacağını açıq şəkildə ifadə etməyə çalışmışdır. Şəhriyara görə:

“Uşaqlıq günlərini təbiət qucağında yaşamış, meşə, dağ və dənizlə bağlı böyüyan şairlər bu şirin günlərin xatirəsini mühafizə edib, yazıçılıq dövründə, əlləri altında olan bu xəzinədən istifadə edilməsini çox ə'lə bilirlər. Mənim üçün də elə oldu. Buna görə də doğulduğum yerə, digər bütün sevdiklərimdən daha artıq, dərin bir dostluq hissi ilə bağlandım. Yazdığım əsərlərdə aradır bu hisslərə yer verirdim, daha doğrusu, mənim üçün kifayət deyildi. Yerli şivə ilə, xüsusilə uşaqlıq

dövrələrində oynayıb əyləndiklərim adamların zövqlərini oxşayan parçalar yazmağı çox arzulayırdım.

Ancaq uzun müddət Tehrandə yaşadığımdan Azərbaycan kənd şivəsini və xüsusilə şivədəki ifadələrin gözəlliyini demək olar ki, yadırgamışdım. Buna görə də uşaqlıq xatirələrim də sönük, hiss olunmaz və adətən anlaşılmaz bir tablo şəklində düşmüşdü.

O vaxt ki, mərhum anam Tehrana gəldi, onun tə'siri ilə yavaş-yavaş keçmiş günlərin əyləncələri ilə uşaqlığımın şən və bəxtiyar anları zehnimdə canlanmağa başladı. Ölülər dirildi və o zamankı xatirələr rənglərlə meydana çıxdı.

1320-ci ilin sentyabr ayından etibarən xəstəliyə düşər oldum, ümitsizliyə qapandım. Tənhalığa çəkildim, iztirablar içində yatağa düşdüm. Mənim bu halımda anam olsaydı və vücuduma nəzər salsaydı, şübhəsiz, əmma keçmiş o şirin xatirələri canlandırmaq mənim üçün bir zövq aləmi yaradar, tam bir səssizlik içində könlümə bir təselli şərabi vermiş olurdu.

Xəstəlik vaxtı mənim üçün bir növ ruhun dəyişməsinin başlanğıcı idi. Dünyadan, arzularımdan bezmiş, bütün sevdiklərimi itirmişdim. Hətta anamı belə.

Bununla belə, şe'rə əvvəlcədən böyük bir marağım var idi. Yazdığım hər bir duyğulu parça, bir dostdan ayrılmağımın tə'siri ilə meydana çıxmışdı. Çoxdan, hər ayrılan sevgi ilə qapıda göz yaş tökmək təbii bir hal almışdır.

Mənim də ayrılarkən tökdüyüm son göz yaş damlalarından "Heydərbaba" şe'ri ilə, "Vay-vay maderəm" parçası yaranmışdı.

Ümumiyyətlə, dağ göylərə çıxan bir varlıqdır. Heybətli bir dağ da təbiətin ən möhtəşəm əsərlərindən biridir. Dağların bağrından axan sular isə suların ən təmizi və ən şəffafıdır. Buna görə dağın sənətkarlığa bağlılığı və yaradıcılıq qabiliyyəti bir əlaqəsi var idi.

Belə ki, "Heydərbaba" da bir dağdır".

Klassik Şərq ədəbiyyatında şairlərin özləri haqqında mə'lumat vermələri, qıssası, özlərini tanıtmaları bir ən'ənə idi. Şəhriyar bu ən'ənəyə riayət etməmiş, nəşr etdirdiyi əsərinə həm giriş, həm də verilmiş şəxs və motivlərə dair uzun və ətraflı izahat vermişdir. Şairin buna müraciət etməsi heç də əsassız və lüzumsuz deyildir. Məqsədi kimsənin xəyalına gətirə bilmədiyi ana ocağı-kəndinə hər kəsi gətirmək, fikir və xəyalına gətirə bilmədiyi "Heydərbaba"nı beynəlxalq ədəbiyyat mövzularına daxil etməkdir. Şəhriyar üçün müqəddəs olan bu dağ və ətəyindəki şe'rinin gizli ruhunu işıqlandırdığı zaman işığını Azərbaycan türksünün milli həyatını bütün cəhətləri ilə göstərməyə başlamışdı. Bu səbəbdən də onun tərəf həmsöhbəti, daha doğrusu, şe'rinin əsası hər zaman "Heydərbaba"dır. Nəfəs aldığı hava isə qürbət el saydığı Tehranın havası deyil, şe'rinə həyat verən kəndinin saf havasıdır. Şair kəndinin bu havasını, belə bir iqlim daxilində təsvir edir:

*Heydərbaba, ildırımlar şaxanda,
Səllər-sular şaqqıldayıb axanda,
Qızlar ona səf bağlayıb baxanda
Salam olsun şövkətüzə, elüzə,
Mənim də bir adım gəlsin dilüzə.
Heydərbaba, kəkləklərin uçanda,
Kol dibindən dovşan qalxıb qaçanda,
Baxçaların çiçəklənib açanda
Bizdən də bir mümkün olsa, yad eylə
Açılmayan ürəkləri şad eylə.*

Sevdiyi dağın əzəməti ilə bərabər, bir də onun, azəri türklərinin milli bayramı sayılan Novruz bayramı günü vardır ki, şair özündə kökləşmiş-qalmış olan bu günü də yeli, qar çiçəyi, ağ buludları ilə bərabər yaşatmışdır. Belə ki,

*Bayram yeli çardaxları yıxanda,
Novruzgülü, qar çiçəyi çıxanda,
Ağ buludlar köynəklərin sıxanda
Bizdən də bir yad eliyən sağ olsun,
Dərdlərimiz qoy dikəlsün dağ olsun.*

deməklə, bu bayramda özlərinin də, heç olmazsa xatırlanmasını arzulayır. Vəfakar şair kiçik kəndini adətən böyük bir dünya sayaraq dərdlərini deməkdən çəkinmir. Kəndindən xəbər gəlməsini gözləyir. Azərbaycan ədəbiyyatında, bir növ klassikləşmiş “xəbərçi”, yaxud “xəbər gətirən” motivini “turna-durnalar” təşkil etdiyi halda, Şəhriyar da bu vəzifəni folklorumuzun tanınan ruzgarı “yeli” yerinə yetirir.

*Heydərbaba, gün daluvu dağlasın,
Üzün gülsün, bulaxların ağlasın,
Uşaqların bir dəstə gül bağlasın,
Yel gələndə ver gətirsin bu yana,
Bəlkə mənim yatmış bəxtim oyana.*

Nəhayət, şair bu gün sevgilisindən ayrılmaq günü gələrkən, onun da 100 il yaşamasını, ətrafının çeşməli bağlarla çevrələnməsini istəyir və özündən sonra dünyanın oğulsuz bir yetim olması fəlsəfəsinə istinad edərək başsağlığı diləyir:

*Heydərbaba, sənün üzün ağ olsun,
Dörd bir yanun bulaq olsun, bağ olsun,
Bizdən sonra sənün başun sağ olsun
Dünya qəza qədər, ölüm-itimdi,
Dünya boyu oğulsuzdu, yetimdi.*

Heydərbabaya sağlıq arzulayarkən Şəhriyar, anə ocağına göstərilən soyuqdan, vəfasızlıqdan mütəəssirdir. Halallaşmaq niyyətilə bu se-

vinc, ayrılıq, ölüm və dönüşün nə olduğunu bilməməsinə, işi gəncliyə, daha doğrusu cəhalətə bağlayır:

*Heydərbaba, yolum səndən kəc oldu,
Ömrüm keçdi, gələmədim gec oldu,
Heç bilmədim gözəllərin nec oldu?
Bilməz idim döngələr var, dönüm var,
İtginlik var, ayrılıq var, ölüm var.
Heydərbaba, igid əmək itirməz,
Ömür keçər, əfsus bəhrə bitirməz,
Namərd olan ömrü başa yetirməz.*

Şəhriyarın ön sözünün sonunda sürpriz şəkildə göstərdiyi “Heydərbaba” dağı şe’rinin əsas mövzusunı təşkil edən kimi görünsə də, həqiqətdə qit’ənin çoxusunun mövzusunı, yaşadığı və həsrətini çəkdiyi kəndinin şəxsən özü təşkil edir. Onun bu şe’rlərdə göstərilən motivləri tamamilə milli xalq həyatından alınmış folklor şəkliyədir. Kəndin bütün ictimai həyatını ətraflı açıqlamağa çalışmış, ona incə bir hərəkət və təsvir gücü vermişdir. Kəndinin surətləri əbədiləşdirilmiş, yoxlamağa doğru gedən həyat adət-ən’ənələrinə türk zövqünü və rəngini vermişdir. Şəhriyar ruhən çox incə insandır ki, kəndinə ən kiçik xidmət göstərənləri belə meydana çıxarmış, onun bütün xüsusiyyətlərindən bəhs etmişdir. Buna görə də şe’rlərində mənfi surətlərə yer verilməmiş, hər bir türk kəndi, ümumiyyətlə, müsbət tərəfləri ilə tanınmışdır. Ümumiyyətlə Şəhriyar ancaq incə, milli motivlər yaradıcısı kimi sayılmağa layiqdir. Onun təsvirində ən’ənəvi həyat motivlərini: bayram şənliyi, bacadan şal sallanması, yeni kənd eşqi, toy gecəsi alma atılması, yumurta boyanması və toqquşdurulması, çərçilərin kəndə gəlişi, heyvanların naxırdan qayıtması, çərşənbə gecəsi qızların fala baxması və s. atası, kənd camaatının xeyriyyə işləri və ümumiyyətlə Şəhriyarın yaddaşında iz salmış bütün insanlar təşkil etmişdir. Ayrı-ayrılıqda hər bir mövzu və ya motiv üzərində dayanmayacağıq. Ancaq bunların içərisində həm işarə, həm şe’r və həm də milli Azərbaycan həyatına can atanlar üzərində dayanmaqla kifayətlənməliyik. Onların arasında Novruz bayramının, son çərşənbə gecəsi, ailə qurmaq istəyən gənc qızların suda fala baxmalarını təsvir edən qit’ə də vardır:

*Baxıcının sözü, südi, kağızı
İnəklərin bulaması, ağızı
Çərşənbənin girdəkani, mövizi
Qızlar deyir atıl-matıl çərşənbə,
Ayna təkin baxım açıl çərşənbə*

Azərbaycan türklərinə aid bu əksi adət, hələ bu gün də mövcuddur. Şe’rdəki “atıl-matıl çərşənbə” hissəsi “baxım açıl çərşənbə” ilə tamamlanır. Şəhriyarın şəxsən yaşadığı və uşaqlıq ruhunda dərin izlər buraxan “bacadan şal sallama” fəslə olmuşdur.

Yeni ilin, yə'ni Novruz yaxınlaşan son çərşənbə gecəsində uşaqlar damlara çıxaraq bacalardan şal sallayır, müqabilində corab, dəsmal, ipək və s. bunun kimi şeylər yığardılar. Şair Şəhriyar bunun həsrətini çəkmiş və nənəsi "Xanım nənə" vəfat etmiş olduğundan Fatma xalasının yanına qaçaraq şal istəyir və onu Qulamgilin bacasından sallayaraq corab alır:

*Bayramıdı, gecəquşu oxurdu,
Adaxlı qız bəy corabı toxurdu,
Hər kəs şalın bir bacadan soxurdu
Ay nə gözəl qaydadı, şal sallama,
Bəy şalına bayramlığın bağlama.
Şal istədim, mən də evdə ağladım,
Bir şal alıb tez belimə bağladım,
Qulamgilə qaçdım, şalı salladım,
Fatma xala mənə corab bağladı,
Xan nənəmi yada salıb ağladı.*

Həyatının bəlkə də ilk eşq macərəsini təşkil edən bu "şal sallama" Şəhriyada qəlbindən çıxmayan bir xatirə olaraq qalmışdır. Çox təəsüf ki, şairin ailə həyatı haqqında mə'lumatımız yoxdur. Ancaq 1956-cı ildə Tehrana səyahətimdə daha çox içdiyini, şe'r sahəsində müvəffəqiyyət qazandığını, şah tərəfindən qəbul edilərək təltif edildiyini eşitdim, ailə həyatı haqqında heç bir mə'lumat əldə edə bilməmişdim. Özü ilə tanış olmaq fürsəti də əldə edə bilmədim. Bununla bərabər, şairin uşaqlıq xatirəsində bacadan şal sallayaraq, Fatma xalasından corab alması xatirəsi bir ailə qurmaq xoşbəxtliyindən məhrum olması fikrini yaradır. Bunu şairin ön sözdə yazdığı yanıqlı xatirələri də təsdiqləyir. Yalnız şəfqətdən uzaq bir günündə tutulduğu əzablı xəstəliyini təkbaşına keçirməsi, anasının yanında olmaması bunu açıqca göstərir. Həssas şair "ana əlinin vücudunu yoxlamasını" arzulayarkən coşğun kənd həyatı üçün darıxmaqda tamamilə haqlıdır. Buna görə də Şəhriyar fəlakətdən incikli və hətta küskündür:

*Heydərbaba, göylər bütün dumandı,
Günlərimiz bir-birindən yamandı,
Bir-birüzdən ayrılmayın amandı
Yaxşılığı əlimizdən alublar,
Yaxşı bizi yaman günə salıblar.
Bir soruşun bu qarqanmış fələkdən
Nə istəyir bu qurduğu kələkdən?
Deynə keçir ulduzları ələkdən
Qoy tökülsün bu yer üzü dağılsın,
Bu şeytanlıq qurğusu bir yığılsın.*

Uzaqda qalan doğma kəndinin, iztirablı ailə ocağının istisi həsrətini çəkəndir. Soyuqlayan kimi evini fikirləşir, hər cür ayrılığa, qürbətə

alışa bilmir. Harda olursa, olsun fikri, zikri həmişə orda, yə'ni ocağında, kəndində - Heydərbabadadır:

*Bir uçeydim bu çırpınan yelinən,
Bağlaşeydim dağdan axan selinən,
Ağlaşeydim uzax düşən elinən,
Bir göreydim ayrılığı kim saldı,
Ölkəmizdə kim qırıldı, kim qaldı.,
Heydərbaba, qarlı dağlar aşanda,
Gecə karvan yolun azub çaşanda,
Mən hardasam - Tehranda ya Kaşanda,
Uzaqlardan gözüm seçər onları
Xəyal gəlib aşub keçər onları.*

Ancaq Şəhriyarı narahat edən qürbətlik deyildir, uşaqlıq həyatının silinməz xatirələrindən biri sayılan "sevdiyi qıza eşqini e'lan edən bəyin damdan alma atması" və s.-dir.

*Heydərbaba, kəndin toyun tutanda,
Qız gəlinlər xına-piltə satanda,
Bəy gəlinə damdan alma atanda
Mənim də o qızlarında gözüm var,
Aşixların sazlarında sözüm var.*

Budur, Şəhriyarın açıq e'tirafı. Vaxtilə onun da bir kənd qızında gözü varmış. Kəndində qalsaydı, əlbəttə, o da saz şairlərinə bir macərə mövzusu olacaq, eşqi tərənnüm ediləcəkdi. Halbuki Şəhriyar bugünkü Azərbaycan ədəbiyyatında türkçülüyə, öz milli adətlərinə sadıq, doğma dilinin həqiqi banisi və qurucusu olaraq iftixarla tərənnüm edilir və "Heydərbaba"ya müvəffəqiyyətlər arzulanır. Belə ki:

*Heydərbaba, gecə durna keçəndə,
Koroğlunun gözü qara seçəndə,
Qıratını minib kəsüb-biçəndə
Mən də burda tez mətləbə çatmaram,
Eyvaz gəlüb çatmıyuncan yatmaram.*

*Heydərbaba, mərd oğullar doğginən,
Namərdlərin burunların ovginən,
Gədəklərdə qurdları tut boğginən,
Bu quzular ayın-şayın otlasın,
Qoyunların quyruxların qatlasın.
Heydərbaba, sənin könlün şad olsun,
Dünya varkən ağzun dolu dad olsun,
Sənnən keçən tanış olsun, yad olsun
Deynə mənim şair oğlum Şəhriyar,
Bir ömürdür qəm üstünə qəm qalar.*

Azərbaycan ədəbiyyatı tarixi boyunca özünü bu qədər tanıdan, daxili aləmini açıb-tökən digər bir şairə rastlanmamışdır. Əsil adı Mə-

həmməd Hüseynidir. “Şəhriyar” ləqəbidir. Əsas mövzusu qeyd etdiyimiz kimi, “Heydərbaba” dağının ətəklərindən axan bir çayın kənarında, məşhur Qaraçimən ovalığı ilə Xoşginab kəndi arasındakı Qaraquşaq kəndidir. Böyüdüyü bu kəndin şairdə buraxdığı xatirə çox əziz və daimidir. Heç bir şey xatirəsindən silinməmiş, olduğu kimi canlı qalmışdır. İllər boyu yaddaşını yoxlamış, yetim qoyduğu kəndini, öz doğma dilində, yə’ni “Qaraquşaq” kəndi şivəsində yaşatmış, Azərbaycan şe’rini izləyərək ona bir inkişaf cığırı açmışdır. Öz dili ilə desək: “Azərbaycan kəndlilərinin yerli ləhcəsini və xüsusən bu ləhcədəki ifadələrin lətafətini demək olar ki, yadırgamışdı: Şair unutmaq üzrə olduğu öz ana şivəsini həmişə axtarmış, tapmış, sonra da onunla kəndinə xitab etmişdir. Bu cəhətdən “Şəhriyar” heç də yalnız deyildir. Böyük əcdadı olan Şah İsmayıl da türkcəni üstün tutmuş, hər ikisi bu türkcənin sadə və saflığından istifadə edərək dünya türk ədəbiyyatında yer almışdır. Xüsusilə şe’r texnikasına əməl etmiş, xarici dil qrammatikası ünsürləri ilə zəhərlənməkdən qorunmuş, Azərbaycan şivəsinə məxsus şe’r qəliblərində ciddi lətafətini mühafizə edən qrammatika formalarından istifadə etmişdilər. Bunlar arasında diqqətimizi cəlb edən Füzuli, Xətayi, Şəhriyar və digər Azərbaycan ustadları tərəfindən işlənən -andə,-əndə fe’li bağlama şəkilçiləridir. Şəhriyada bu şəkilçi çox işlənmişdir, ancaq şe’rə zərər gətirməmişdir. Hətta şəkilçinin incəliyini qorumaq məqsədilə şair fe’llər arasında ahəngdarlıq yaratmışdır.

Ümumiyyətlə, söz seçimi və qruplaşdırılması Şəhriyar dilinin ən böyük və orijinal xüsusiyyətidir. Sözlər hansı şəkilçi və ya qrammatik formada olursa olsun, Şəhriyarın müvəffəqiyyətli seçimindən kənarda qala bilməmişdilər.

Zənginlik, seçmə qabiliyyəti semantik ifadə dolusu söz və deyimlərdə özünü göstərir. Əksəriyyəti mürəkkəb şəkildə olan bu ifadələr, tamamilə Azərbaycan dialektinə məxsusdur. Məsələn: “at çapmaq”, “at seyirtmək”, ayax saxlamaq, “iştirak etmək”, “qanı qaynamaq”, “uymaq”, “başa hava gəlmək”, “dəli olmaq”, “gic olmaq”, “yadda qalmaq”, “xatırlamaq”, “yaxşı günə salmaq”, “birisini incitmək, pis vəziyyətə salmaq”, “el əlindən tutmaq”, “yardım etmək” və s.

Şəhriyarın dilində gözə çarpan ən böyük özəllik sərbəst surətdə fe’llərdən istifadə etmək qabiliyyətidir. O, şe’rini bu yolla ahəngləşdirmişdir desəm, heç də mübaliğə etməmiş olaram. Məsələn, bir neçə nümunə verməyə çalışacağam.

*İndi desəm əhvalatdı, nağıldı,
Keçdi, getdi “itdi” batdı, dağıldı.*

beytində bir, indi sözündən başqa, hamısı fe’ldir.

Və ya:

*Kölgə döndü, gün bitdi, qaş qaraldı,
Qurdun gözü qaranlıqda bərəldi.*

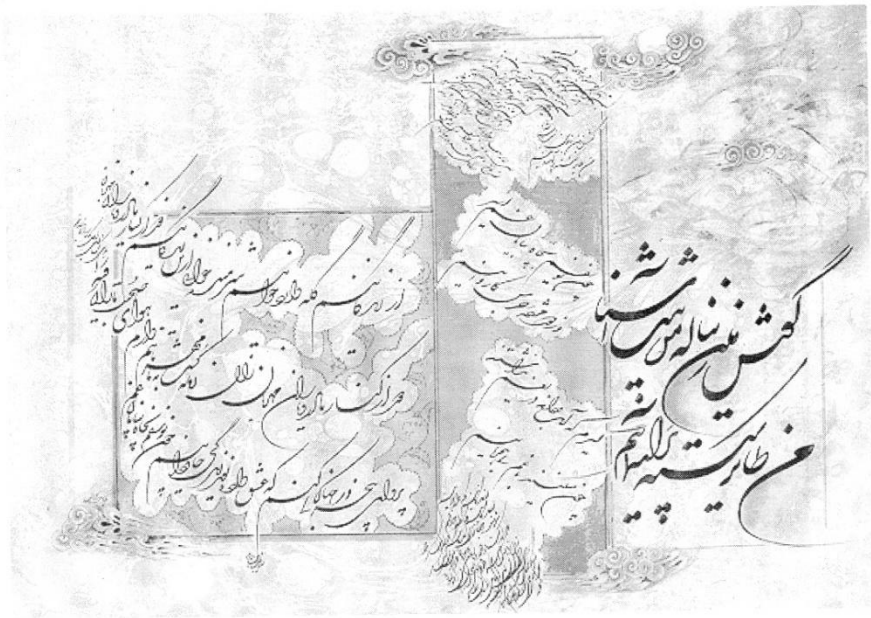
Yaxud: Var-lı

*Bilməz idim döngələr var, dönüm var,
İtginlik var, ayrılıx var, ölüm var.*

Bu misallardan görüldüyü kimi, Şəhriyarın ifadədəki ustadlığı sayəsində Azərbaycan türkcəsi fə'l sahəsində də geniş bir ifadə sərbəstliyinə malik olmuşdur. Təəssüf ki, ustadın "Heydərbaba"sı kiçik bir şe'r məcmuəsi sərhədlərini aşı bilməmişdir. Yoxsa, Şəhriyar dövrümüzün türk dünyası ədəbiyyatının gerçək bir "Şəhriyarı" olacaqdı.

Eh, Azərbaycan üçün bu qədər də kifayətdir.

*"Türk kültürü araşdırmaları" dərgisi,
Ankara, 1964, N-1, səh.133-141*

Xatalliq nūmunasi

Bələdçi

1. Ustad Məhəmmədhüseyn Şəhriyarın ömür və sənət yolu __7
2. Mənim də bir adım gəlsin dilüzə _____35
3. Əlavələr:
 - Məmmədəmin Rəsulzadə. Ədəbi bir hadisə ___115
 - Əhməd Cəfəroğlu. Şair Şəhriyar _____125

HƏBİBBƏYLİ İSA ƏKBƏR oğlu (1949) - Yusif Məmmədliyev adına Naxçıvan Dövlət Universitetinin rektoru, Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məclisinin deputatıdır.

Əməkdar elm xadimi fəxri adına layiq görülmüşdür.

Filologiya elmləri doktoru, professordur. Atatürk Araşdırma Mərkəzi üzrə Türkiyədəki Atatürk Kültür, Dil və Tarix Yüksək Kurumunun müxbir üzvü seçilmişdir. Naxçıvan Araşdırma Mərkəzinin rəhbəridir.

Azərbaycan Yazıçılar Birliyi və Jurnalistlər Birliyinin üzvüdür.

“Naxçıvan” və “Cəlil Məmmədquluzadə” ensiklopediyalarının, Azərbaycan Elmlər Akademiyası “Xəbərlər” (Ədəbiyyat, Dil və İncəsənət seriyası) məcmuəsinin, “Elm və həyat” jurnalının, Türkiyədə nəşr edilən “Qardaş ədəbiyyatlar” dərgisinin, “Ədəbiyyat qəzeti”nin redaksiya hey’ətlərinin üzvüdür.

Azərbaycanla yanaşı, Türkiyədə, Fransada, İranda, İraqda, Qırğızıstanda, Gürcüstanda, Başqırdıstanda, Şimali Kiprdə keçirilən Beynəlxalq elmi tədbirlərdə təmsil olunmuşdur.

37 kitabın və 150-dən çox elmi məqalənin müəllifidir.

**Professor İsa Həbibbəylinin çap olunmuş
K İ T A B L A R I**

1. Romantik lirikanın imkanları. Bakı, "Yazıçı", 1984.
2. Tələbələrin elmi-tədqiqat işlərinin təşkili yolları. Naxçıvan, 1984.
3. Ədəbiyyat nəzəriyyəsi. B., Təhsil Nazirliyi Tədris-Metodika Kabinetinin nəşri, 1985.
4. Ədəbi yüksəliş. Bakı, "Bilik", 1985.
5. Cəlil Məmmədquluzadənin həyat və yaradıcılığının əsas tarixləri. B., BDU-nun nəşri, 1986.
6. Cəlil Məmmədquluzadə. Bakı, "İşıq", 1987.
7. Mirzə Ələkbər Sabirin həyat və yaradıcılığının əsas tarixləri. B., BDU-nun nəşri, 1987.
8. Cəlil Məmmədquluzadə və ədəbi mühiti. B., BDU-nun nəşri, 1990.
9. Cəlil Məmmədquluzadə. Pyeslər ("Ər", "Lənət", "Oyunbazlar"). Müqəddimə və şərhərlə. B., BDU-nun nəşri, 1990.
10. XX əsr Azərbaycan yazıçıları. B., ADPU-nun nəşri, 1992.
11. XX yüzilin başlarında yaşayan Azərbaycan yazarlarının bioqrafiyaları. Türkiyə, Ərzurum Universiteti, 1992.
12. Əsrin dördü biri. B., ADPU-nun nəşri, 1992.
13. Naxçıvan Universiteti əməkdaşlarının əsərləri. B., ADPU-nun nəşri, 1992.
14. Naxçıvan Universitetinin yetirmələri. B., ADPU-nun nəşri, 1992.
15. Naxçıvan Universiteti. Türkiyə, Ərzurum, 1992.
16. Naxçıvan Dövlət Universitetinin professor-müəllim hey'əti (İman Cəfərova ilə birlikdə). B., ADPU-nun nəşri, 1992.
17. Nəsil şəcərəsi (prof. Kərim Həsənovla birlikdə). Bakı, 1992.
18. Zamanın dühası (Azərbaycan, rus, ingilis və fars dillərində). B., "İşıq", 1993.
19. Məmməd Araz (tərcümeyi-hal). B., "Sabah", 1993.
20. Seçkin Azərbaycan yazarı Cəlil Məmmədquluzadə. Türkiyə, Ərzurum, 1994.
21. Cəlil Məmmədquluzadə, B., "Şərq-Qərb", 1994.
22. Akademik Yusif Məmmədəliyevin həyatı və ictimai elmi fəaliyyətinin əsas tarixləri. B., ADPU-nun nəşri, 1995.
23. Azərbaycan tarixində Naxçıvan (müəlliflər kollektivi). B., ADPU-nun nəşri, 1996.
24. Araz üstə universitet. Türkiyə, Ankara, 1996.
25. Sabir Rüstəmxanlı. Ömür və sənət yolu. B., "Qanun", 1996.
26. Kərim Həsənov. Portret cizgiləri (M. Əlizadə ilə). B., BDU-nun nəşri, 1996.
27. Məhəmməd Tağı Sidqi. Məktəb hekayələri. Bakı, "Sabah", 1996.
28. "Naxçıvan" seçmə kursu (metodik vəsait). Bakı, 1996.
29. Naxçıvan Dövlət Universiteti əməkdaşları elmi əsərlərinin bibliografiyası (Zöhrab Vəliyevlə birlikdə). Bakı, "Elm", 1997.
30. Cəlil Məmmədquluzadə: mühiti və müasirləri. Bakı, Azərənşr, 1997.
31. Heydər Əliyevin həyat və fəaliyyətinin Naxçıvan dövründə Naxçıvan Dövlət Universiteti. NDU, "Qeyrət", 1998.
32. Bibliografiya. Bakı, "Elm", 1998.
33. Naxçıvan Dövlət Universiteti (Salnamə). Türkiyə, Ankara, 1998.
34. Azerbadjanski satirik Djalil Mamedkulizade (Molla Nasreddin). Moskva, "Nauka", 1999.
35. Xalq şairi Məmməd Araz, Bakı, "Azərbaycan" nəşriyyatı, 1999.
36. Ustad Məhəmməd Hüseyin Şəhriyar. Bakı, "Elm", 1999.
37. Naxçıvan Dövlət Universiteti (Azərbaycan, ingilis, fransız, rus və alman dillərində), NDU, "Qeyrət", 2000.

İsa Həbibbəyli

**USTAD
MƏHƏMMƏDHÜSEYN
ŞƏHRİYAR**

Bakı, "Elm" - 1999

“Elm” RNPM-in direktoru: *Ş. Alışanlı*
Baş redaktoru: *T. Kərimli*
Direktor müavini: *R. Kərimov*
Kompüter tərtibçisi: *M. Məlikov*
Texniki redaktoru: *T. Ağayev*
Rəssamı: *V. Ustinov*

Yığılmağa verilmiş 06.11.1999. Çapa imzalanmış 12.01.2000.
Formatı 70x108 $\frac{1}{16}$, Fiz. ç.v. 8.75. Şerti ç.v. 12.25
Tirajı 500. Sifariş № 17. Qiyməti müqavilə ilə.

“Elm” RNPM-in mətbəəsində çap edilmişdir.